

VIORICA BARBU IURAȘCU

**STUDIU DE CULTURĂ TRADIȚIONALĂ
ROMÂNEASCĂ**

Privire analitică asupra zonelor etnofolclorice

© Editura Fundației *România de Măine*, 2008

Editură acreditată de *Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului*
prin *Consiliul Național al Cercetării Științifice*
din *Învățământul Superior*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BARBU IURAȘCU, VIORICA
Studiu de cultură tradițională românească: privire
analitică asupra zonelor etnofolclorice/
Viorica Barbu Iurașcu. – București: Editura Fundației
România de Măine, 2008.
ISBN 978-973-725-952-3
398(498)(075.8)

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă
și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă
și se pedepsește conform legii.

*Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului
revine exclusiv autorului/autorilor.*

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*
FACULTATEA DE MUZICĂ

VIORICA BARBU IURAȘCU

**STUDIU DE CULTURĂ
TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ**
**Privire analitică asupra zonelor
etnofolclorice**

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
București, 2008

CUPRINS

<i>Cuvânt-înainte</i>	9
CAPITOLUL I	
1. REPARTIZAREA PE ZONE ETNOGEOGRAFICE A TERITORIULUI ROMÂNESC	11
TRANSILVANIA	11
BANAT	12
OLTENIA	12
MUNTENIA	12
MOLDOVA	13
DOBROGEA	13
2. DEFINIREA CONCEPTELOR	14
3. PRIVIRE ANALITICĂ ASUPRA ZONELOR ETNOFOLCLORICE	15
A. CONDIȚII NATURALE – limitele naturale ale zonelor etnografice reprezentative ale teritoriului românesc	15
<i>Zona etnografică</i> MUNTENIA	15
<i>Zona etnografică</i> OLTENIA	15
<i>Zona etnografică</i> MOLDOVA	15
<i>Zona etnografică</i> TRANSILVANIA	15
<i>Zona etnografică</i> BANAT	16
<i>Zona etnografică</i> DOBROGEA	16
B. OCUPAȚII ARHAICE	16
CAPITOLUL II	
TRADIȚII ȘI OBICEIURI (scurt istoric, clasificare, descriere)	17
<i>Zona etnografică</i> MUNTENIA	18
<i>Zona etnografică</i> OLTENIA	20
<i>Zona etnografică</i> MOLDOVA	21
<i>Zona etnografică</i> TRANSILVANIA	24

<i>Zona etnografică BANAT</i>	30
<i>Zona etnografică DOBROGEA</i>	32

CAPITOLUL III

1. CÂNTECUL (scurt istoric, caracteristici zonale)	33
<i>Zona etnografică MUNTENIA</i>	36
<i>Zona etnografică OLTENIA</i>	37
<i>Zona etnografică MOLDOVA</i>	38
<i>Zona etnografică TRANSILVANIA</i>	39
<i>Zona etnografică BANAT</i>	41
<i>Zona etnografică DOBROGEA</i>	42
2. INSTRUMENTE SPECIFICE ZONELOR ETNOGRAFICE (scurt istoric, caracteristici zonale)	42
<i>Zona etnografică MUNTENIA</i>	42
<i>Zona etnografică OLTENIA</i>	43
<i>Zona etnografică MOLDOVA</i>	45
<i>Zona etnografică TRANSILVANIA</i>	47
<i>Zona etnografică BANAT</i>	49
<i>Zona etnografică DOBROGEA</i>	50

CAPITOLUL IV

JOCUL (DANSUL TRADIȚIONAL) SPECIFIC ZONELOR ETNOGRAFICE (categorii de dans, caracteristici zonale)	51
<i>Zona etnografică MUNTENIA</i>	52
<i>Zona etnografică OLTENIA</i>	53
<i>Zona etnografică MOLDOVA</i>	55
<i>Zona etnografică TRANSILVANIA</i>	56
<i>Zona etnografică BANAT</i>	58
<i>Zona etnografică DOBROGEA</i>	59

CAPITOLUL V

PORTUL TRADIȚIONAL (scurt istoric, descriere)	62
<i>Zona etnografică MUNTENIA</i>	63
<i>Zona etnografică OLTENIA</i>	64
<i>Subzona etnografică OLTENIA DE SUD</i>	65
<i>Zona etnografică MOLDOVA</i>	66

<i>Zona etnografică</i> TRANSILVANIA	66
<i>Zona etnografică</i> BANAT	73
<i>Zona etnografică</i> DOBROGEA	76

CAPITOLUL VI

ARHITECTURA POPULARĂ (RURALĂ) – elemente de arhitectură, clasificare și tipuri de case (exemplificări zonale)	78
<i>Zona etnografică</i> MUNTENIA	79
<i>Zona etnografică</i> OLTENIA	81
<i>Zona etnografică</i> MOLDOVA	83
<i>Zona etnografică</i> TRANSILVANIA	85
<i>Zona etnografică</i> BANAT	87
<i>Zona etnografică</i> DOBROGEA	88
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	89
ANEXE	
Anexa 1 – CÂNTECUL	95
Anexa 2 – INSTRUMENTE POPULARE	115
Anexa 3 – PORT POPULAR	123
Anexa 4 – ARHITECTURĂ POPULARĂ	177

CUVÂNT-ÎNAINTE

Cultura tradițională reprezintă ansamblul manifestărilor culturale care se dezvoltă la nivelul satului și care alcătuiesc creația folclorică de inspirație polivalentă care promovează diferențierea și specificitatea zonală. În sfera ei de cercetare, se regăsesc discipline precum: etnologie, etnografie, etnomuzicologie și etnocoreologie. Deslușirea acestor termeni ne face să stăpânim mult mai bine tărâmul valorilor materiale și spirituale ale acestui neam, de-a lungul istoriei.

Sursa noastră de studiu o reprezintă ansamblul de datini, obiceiuri, credințe, care se statornicesc în cadrul unor grupuri sociale, dar și cântecul, jocul și portul, care se transmit din generație în generație.

De-a lungul evoluției istorice, acest neam, cu origini străvechi pe aceste meleaguri, a reușit să-și definească, să păstreze, să conserve și să transmită tradițiile, obiceiurile, cântecul, dansul, portul și arhitectura specifice satului românesc generațiilor viitoare, păstrându-i însă neștirbită valoarea documentară.

Această cultură tradițională reprezintă emanația esenței spiritualității sufletului românesc, deschis în fața celor ce doresc să-i simtă pulsul, să-i deslușească și să-i aprofundeze tainele cu vechime milenară pentru a-și putea contura o imagine reală despre ceea ce reprezintă el ca națiune.

Cultura tradițională românească se conturează ca entitate unică în multitudinea de culturi naționale în context internațional.

Așa cum orice prunc, prin fenomenul nașterii, capătă o identitate și dobândește o informație genetică de care nu se poate detașa niciodată, rămânând veșnic valabile, nici această cultură tradițională nu-și poate pierde identitatea și nici valoarea de document a informațiilor transmise de la o generație la alta.

CAPITOLUL I

1. REPARTIZAREA PE ZONE ETNOGRAFICE A TERITORIULUI ROMÂNESC

TRANSILVANIA

N – zona etnografică carpatică

- Satu Mare – MM – Țara Oașului, Câmpia Sătmărilor
- Maramureșul istoric – Țara Lăpușului și a Chiuarului

N-E – zona etnografică carpatică

- Năsăud (Ținutul Năsăudului) – cuprinde satele din bazinul Bistriței ardelenice.

N-V – zona etnografică Câmpia Transilvaniei

- Cluj (dealurile)
- Sălaj – Codrul Sălajului, Silvaniei și Someșana

CENTRU – zona etnografică Câmpia Transilvaniei

- Alba
- Mureș – zona de munte – zona Mureșul Superior, zona Valea Gurghiului
- Podișul Târnavelor (subzona Podgoria Alba Iulia)

S-E – zona etnografică carpatică

- Covasna – zona Țara Bârsei și zona Odorhei
- Harghita – zona Țara Hațegului

S-V – zona etnografică carpatică

- zona Pădureni – subzona Hunedoara
- Sibiu – Mărginime (cu subzona Orăștie – vest), Țara Oltului (Țara Făgărașului), Valea Târnavelor.

V – zona Câmpia Vestică

- zona Arad – Crișana (Țara Crișurilor) și subzona Câmpia Aradului
- Bihor – Crișana

BANAT

N-V – zona Câmpia Vestică

- Făget, Buziaș-Silagi, Sânicolaul Mare, Timișoara (*Câmpie*)

S-E – zona etnografică carpatică

- Caraș Severin – subzona Podișul Lipovei, Caransebeș, Reșița, Almăjului, Porțile de Fier

OLTENIA

N – zona etnografică carpatică și subcarpatică

- zona Mehedinți – Plaiul Cloșani, Câmpia Băhniței, Severin, Clisura Dunării
- zona Gorj
- zona Vâlcea
- zona Țara Loviștei

S – zona Câmpia Dunării

- zona Olt – Romanați
- zona Dolj

MUNTENIA

N-E – zona etnografică carpatică

- zona Buzău
- zona Prahova

N-V – zona etnografică carpatică

- zona Dâmbovița
- zona Argeș
- zona Muscel

S – zona Câmpia Română

- zona Teleorman și zona Vlașca
- zona Câmpia Dunării – Ialomița (*Bărăgan*), Călărași, Giurgiu (între Ialomița și Dunăre)
- zona Argeș – Muscel

MOLDOVA

N-E – zona Botoșani,

– **zona Iași** (Depresiunea Jijiei sau Câmpia Moldovei și subzona Cotnariului)

N-V – zona etnografică carpatică – zona Suceava

– zona Câmpulung Moldovenesc (satele din Obcinile bucovinene, Țara Dornelor)

– zona Gura Humorului

– zona Vatra Dornei

– zona Fălticeni

– zona Rădăuți (Bucovina)

– zona Siret

– zona Solca

S-E – zona Câmpia Brăilei – Brăila

– **zona Câmpia Dunării** – Galați, Vaslui

S-V – zona etnografică carpatică – Vrancea

– de deal – Colinele Tutovei, Valea Zeletinului, Valea Siretului

– podgoriile – depresiunea interdeluroasă – Valea Sușitei, Valea Râmnicului

– depresionară centrală – Putna, Valea Zabalei

– **zona etnografică carpatică**

– Bacău (Munții Tarcăului și Valea Siretului), Neamț

DOBROGEA

– **Zona etnografică nord dunăreană** – zona Tulcea (subzona Deltei)

– **Zona etnografică sud dunăreană** – zona Constanța (subzona litoralului)

2. DEFINIREA CONCEPTELOR

Etnologie – știința ce se ocupă cu studiul genezei, structurii, dinamicii și funcțiunii formelor istorice de civilizație și cultură, din perioada primitivă până în prezent și cu prospecțiunea formelor de civilizație și cultură în viitor, ridicându-se la nivelul abstracțiilor teoretice, al cugetărilor asupra viziunilor globale a creației populare.

Etnografie – știința care observă, analizează, descrie și clasifică particularitățile modului de viață și ale formei de civilizație a unei comunități etnice. Constituie prima treaptă de cercetare a fenomenelor și faptelor materiale ale unei comunități, alături de folcloristică și de știința artei populare (*nu este știință aparte față de etnologie*), menținându-se la nivelul concret de cunoaștere a realității social-istorice.

Etnomuzicologie – o ramură a muzicologiei care studiază și cercetează culturile muzicale ale popoarelor sau activitatea muzicală a unei comunități etnice, și (sau) culturile muzicale de tip arhaic. Consideră muzica un fapt social cu rădăcini adânci în organizarea vieții materiale a formelor de cultură populară, superstiții, credințe, obiceiuri, tradiții, magie, mitologie etc. Termenul a fost propus de etnomuzicologul olandez Jaap Kunst și s-a impus începând cu anul 1950, fiind imediat acceptat și de școala românească fondată de C. Brăiloiu.

Etnocoregrafie – disciplina coregrafică ce studiază activitatea ludică (*jocul și dansul*) a unei comunități etnice (*descoperirea surselor*).

Etnocoreologie – disciplina ce se ocupă de studiul descrierii și funcționalității jocului popular.

3. PRIVIRE ANALITICĂ ASUPRA ZONELOR ETNOFOLCLORICE

A. CONDIȚII NATURALE – limitele naturale ale zonelor etnografice reprezentative ale teritoriului românesc

Zona etnografică MUNTENIA

N – Țara Făgărașului, Covasna, zona etnografică Vrancea;
S – malul Dunării;
E – zona etnografică Dobrogea – Tulcea, Constanța;
V – zona etnografică Oltenia – Vâlcea, Olt.

Zona etnografică OLTENIA

N – zona etnografică Transilvania de sud;
N-V – zona etnografică Banat;
S-SV – malul Dunării;
NE-SE – zona etnografică Muntenia.

Zona etnografică MOLDOVA

N – Ucraina;
NE-SE – Republica Moldova;
S – zona etnografică Muntenia și zona etnografică Dobrogea;
NV – zona Bistrița Năsăud, Țirgu Mureș, Harghita
SV – zona etnografică Muntenia și zona etnografică carpatică
Covasna

Zona etnografică TRANSILVANIA

N – Ucraina
NE – Zona etnografică Moldova
SE – Zona etnografică Muntenia
S – Zona etnografică Oltenia
SV – Zona etnografică Banat
V – Ungaria

Zona etnografică BANAT

N-NE – Zona etnografică Transilvania

E – Zona etnografică Oltenia

S – Malul Dunării

NE; SE – Iugoslavia

Zona etnografică DOBROGEA

N – Malul Dunării – Republica Moldova

N-E; S-E – Malul Marii Negre

S – Bulgaria

S-V – Zona etnografică Muntenia – delimitare făcută de unul din brațele Dunării (Dunărea veche)

B. OCUPAȚII ARHAICE

– culesul din natură;

– pescuitul, vânătoarea, albinăritul;

– agricultura, pomicultura;

– creșterea animalelor – păstoritul;

– mijloacele de transport – sania, calul;

– meșteșugurile.

CAPITOLUL II

TRADIȚII ȘI OBICEIURI (scurt istoric, clasificare, descriere)

Pentru cei ce le privesc din afară, sunt manifestări păstorești – mari spectacole, dar dincolo de aceasta înglobează acele înțelesuri profunde asupra relațiilor omului cu natura, a relațiilor interumane, a raportului acestuia cu viața socială. Le putem încadra ca părți care păstrează, cel mai bine, viața folclorică tradițională, deoarece originea lor o regăsim undeva, departe, în vremuri străvechi. Pentru a le putea aprofunda urmând o latură științifică trebuie să definim clar terminologia pe care o uzităm.

Tradiție – reprezintă ansamblul de datini, obiceiuri, credințe, care se statornicesc în cadrul unor grupuri sociale și care se transmit din generație în generație.

Tradiționalism – atașament exagerat față de tradiție, cu evidentă tendință de supraevaluare a elementelor tradiției, proprie spiritului conservator.

Obicei – nu este altceva decât o deprindere consacrată, comună unui popor sau unei comunități omenesti, datină, tradiție, rânduială. Este expresia limpede ce semnifică periodicitatea unui comportament colectiv, dar și a modului de instruire, de acceptare comunitară a acestuia.

Obiceiurile sunt manifestări spirituale inedite și originale ale acestui popor și nu sunt aceleași pe întreg cuprinsul țării. Una din personalitățile ce s-au preocupat, în mod deosebit, de această specie – *obicei* – este **Romulus Vuia** care, în calitate de profesor, a abordat cu rol prioritar această specie în clasificarea culturii spirituale a poporului român în cadrul lecției de deschidere a cursului de *Etnografie și folclor* din anul 1926. El elaborează, față de alți autori, un alt tip de clasificare, expusă astfel: credințe și superstiții, obiceiuri, ceremonii și ritualuri, obiceiuri legate de viața casnică și obiceiuri legate de momentele importante din viața omului (naștere, nuntă, înmormântare). În anul 2003, Institutul de Etnografie și Folclor editează însă o serie de

volum, intitulat *Sărbători și obiceiuri*, structurate astfel: partea I – *Ciclul Familial* (nașterea, nunta, înmormântarea); partea a II-a – *Ciclul Calendaristic* (sărbători și obiceiuri cu dată fixă; sărbători și obiceiuri cu dată mobilă; sărbători și obiceiuri în calendarul agro-pastoral).

În cadrul acestui studiu vom analiza ciclul calendaristic.

Zona etnografică MUNTENIA

- repertoriul ceremonial de iarnă:

- *Colind, Cântec de Stea, Plugușor* (obicei urări), *Sorcova* (obiceiuri, colinde, urări), *Ajunul, Moș Ajunul, Bună dimineața, Vasilca* (ritual, joc), *Colindul cu măști* (ritual, joc), *Iordănitul* (Boboteaza), *Gurbanul (Arezanul – 2 februarie)* ș.a.;

- obiceiuri agrare:

- *Lazărul, Paparuda, Scaloianul, Drăgaica*;

- obiceiuri de Lăsatul Secului:

- *Strigarea peste sat (Aure-Maure), Cucii, Focurile lui Sâmedru*;

- obiceiuri de Rusalii:

- *Călușul* (rit ceremonial).

Colindele au loc ca perioadă de desfășurare între 23 decembrie și 7 ianuarie. Sunt obiceiuri pre-creștine cu caracter laic adaptate sau chiar suprapuse sărbătorilor religioase.

Moș Ajunul se desfășoară în noaptea de 23 spre 24 decembrie și în dimineața zilei de 24 decembrie. Cuprinde categorii diferite de vârstă, tineret și copii. Se colindă în cete de băieți sau mixte, mai rar numai grupuri de fete. Numărul membrilor cetei variază astfel: grupa vârstei 3-4 până la 6-7 ani cuprinde de la 2 până la 5 copii; grupa de vârstă 6-7 până la 14-15 ani cuprinde între 4 și 12 copii; grupa mică o întâlnim în aproape toate zonele țării la nivelul întregii colectivități și cuprinde de la 50-60 până la 100 de copii.

În ceea ce privește desfășurarea, copiii se adună la o casă unde repetă repertoriul de colinde și de unde, odată cu venirea serii, își încep colindatul. Ceata de colindători se oprește în fața porții, în curtea gospodarului sau la fereastra acestuia, unde strigă sau cântă urarea tradițională. Fiecare dintre aceștia poartă o trăistuță în care pune darurile pe care le primește, în special simbolicii colaci împlețiți în formă de 8, numiți „colindițe sau colindeți”, „bolindeți” sau

„bobârnac”. Alături de aceștia mai pot primi dulciuri care, pe alocuri, sunt însoțite de lumânări de ceară.

Paparuda – obicei pentru provocarea ploilor în anotimpurile secetoase întâlnit și în cadrul altor zone etnografice, însă sub alte terminologii, de exemplu: *Păpăluga* (Muntenia); *Păpărugă*, *Papalugără* (Transilvania); *Pepernie* (Banat).

Obiceiul are ca nucleu fetița mascată, îmbrăcată foarte sumar, cu crăcuțe de salcie (verdeață) și care este udată în permanență în timpul ceremonialului, la baza căruia stă magia prin analogie. În funcție de zonă, pot fi costumate două sau chiar mai multe fetițe, important este să se respecte criteriul de bază al alegerii – puritatea, nevinovăția.

Paparuda, împreună cu ceilalți însoțitori (actanți), trec pe la fiecare gospodărie, oprindu-se în ogradă unde cântă versurile invocatoare ale ploii, timp în care aceasta dansează pe pași săriți în ritmul melodiei și a bătăilor din palme. Gazda iese în fața colindătorilor cu găleata plină cu apă și udă Paparuda (în trecut, pentru această udare era folosit laptele și arareori zahărul). În final, gazda cinstește pe cei prezenți cu produse care ulterior se împart între cei ce au participat la ritual. În Muntenia apuseană nu se merge la fiecare casă în parte, ci se udă cei întâlniți în cale, pe drum sau prin curți, în special femeile însărcinate, scandându-se aceleași versuri invocatoare ale ploii.

Acest obicei se presupune a avea o vechime preistorică, tocmai datorită existenței nenumăratelor elemente arhaice.

Focurile lui Sâmedru se organizează în satele din nordul Munteniei, respectiv zonele Argeș și Dâmbovița, în perioada 25-26 octombrie. Este un ceremonial nocturn care, prin spectaculozitate, nu rivalizează decât cu noaptea de Revelion.

Din punct de vedere al desfășurării, menționăm următoarele: se organizează în preajma unui rug (foc imens) aprins de tineri într-un loc înalt alt satului (munte, deal, colină) unde se adună oameni de toate vârstele din întreaga comunitate și unde fiecare categorie de vârstă are un rol bine definit. Copiii fac grămezile pentru foc, îl aprind și lovesc cu un băț tăciunii pentru a se ridica scânteii, moment în care sar peste foc și colindă prin sat. Flăcări fac focul din bradul cel mai falnic peste care aruncă nelipsita roată de cauciuc și, procedând întocmai grupei copiilor, sar peste foc însă împreună cu fetele și uneori chiar cu toți cei prezenți. Obiceiul are două componente, aceea de manifestare a cultului morților, și ca practică de fertilitate agrară.

Zona etnografică OLTENIA

- repertoriul ceremonial de iarnă:
 - Crăciunul – *Colindatul, Cu Moș Ajunul, Scormonitul în foc, Adunatul gunoaielor, Cântec de Stea* ș.a.;
 - Anul Nou – *Plugușorul, Plugușorul se pornește, Cu buhaiul, Cu plugul, Cu semănatul, Sorcova*;
 - Jocurile cu măști – *Capra, Jianul* (Anul Nou), *Urâții* (Sf. Ioan), *Irodul* (de la Crăciun la Bobotează);
- obiceiuri agrare:
 - *Cu grapa, Paparuda, Caloianul – Sulul, Plugarul, Cununa* (Țara Oltului) este împletită din grâu, cu flori de câmp, ca simbol solar și simbol al abundenței;
 - *Sânzienele* – 24 iunie;
 - Obiceiuri la pornirea plugului – *Scoaterea plugului din gospodărie, Aratul, Semănatul*;
 - Obiceiuri de recoltare – *Primele spice* – primul snop lăsat pe câmp o zi întreagă pentru alungarea răului (*secerătoarele se leagă peste mijloc pentru îndepărtarea durerii*), primele spice duse de la câmp în ogradă (*gospodărie*) și puse la loc de cinste, ca un semn de mândrie;
 - La Sf. Vasile, Sf. Ion, Sf. Toader, Lăsatul Secului, Paște – *Focurile de peste an*;
 - obiceiuri de Lăsatul Secului;
 - obiceiuri de primăvară: *Hăulitul, Homanul, Toconecele, Muma Ploii*;
 - obiceiuri de Rusalii: *Călușul* (rit ceremonial);
- La Sf. Gheorghe, Armindenii, Sf. Andrei, Crăciun, Florii, Paște, Înălțare, Rusalii – *Ramura verde*.

Hăulitul. George Breazul (1934) spunea de hăulit că „este un străvechi obicei de primăvară și cunoaște mai multe denumiri: *Hăulitul, Țulitul, Aulit, Agugulit etc.*, se situează la limita dintre vorbire și muzică, cânt și hăulitul propriu-zis”. Este definit de o emisie vocală ce constă în alternanța repetată a registrului de piept cu cel de cap (emisie specific oltenească – întâlnită sub denumirea de sunet sughițat). Se practică mai mult în mediul pastoral, regăsindu-se în refrenul cântecului propriu-zis.

Homanul – obicei practicat de Sf. Toader, ce cunoaște două tipuri rituale, unul în care invocația se desfășoară pe recitativ, iar celălalt, în care invocația se desfășoară pe durate mari. Participă grupuri mixte de fete și băieți care merg în apropierea satului (pe câmp sau pe un deal) în căutarea plantei (*homan*). Se sapă la rădăcina primei plante întâlnite, loc în care fetele pun pâine și sare interpretând totodată cântecul ritualului. După acest moment, culeg un număr însemnat de plante, iar la întoarcerea în sat, fac o fiertură din acestea cu care, ulterior, fetele se spală pe cap în speranța și credința că părul lor va crește foarte bogat.

Zona etnografică MOLDOVA

Aici, repertoriul ceremonial de iarnă – de Anul Nou – cunoaște cea mai mare varietate și bogăție în raport cu celelalte zone etnografice, fiind recunoscută atât pe plan național, cât și internațional, prin ceea ce este caracteristic acestei zone, și anume jocurile cu măști.

- repertoriul ceremonial de iarnă:

- cu dată fixă: Plugușorul – Plugușorul mic, Buhai (Dobele), Cu clopotul, Uretul de noapte, Plugul, Plugul mare și Plugul flăcăilor;

- Jocurile cu măști și travestirile de tot felul: *Ursul*, *Turca*, *Cerbul*, *Brezaia*, *Capra*, *Irozii*;

- Jocul păpușilor;

- Teatru popular cu tematică haiducească – Banda, Banda haiducilor, Bantă Jienii, Haiducii, Bujoreni, Codrenii, Gruia lui Novac, Banta lui Groza;

- Piese și scenarii țărănești – *Arnăuții*, *Babele*, *Anul nou și Anul vechi*, *Căderea Plevnei*, *Plevna*, *Piesa lui Halim*, *Nunta*, *Nunta țărănească* (apare ca un spectacol țărănesc în cadrul acestor manifestări așa cum amintea Theodor Burada încă de la 1885), *Haiducii*, *Jienii* ș.a.

- obiceiuri agrare:

- *Caloianul* (obicei agrar de fertilitate), *Drăgaica* (înainte vreme – dispărut până la sfârșitul secolului al XIX-lea), *Malanca* (obicei de invocare a ploii).

Uratul cu Plugușorul – un fenomen folclorico-etnografic complex, fiind inițial considerat mai mult decât „*epopeea muncii câmpenești, începând cu uratul, urmând cu semănatul, seceratul, treieratul și sfârșind cu măcinatul*”. Întâlnim aici în funcție de subzonele etnografice

mai multe variante ale acestuia: *Plugușorul*, *Plugușorul mic*, *Buhai (Dobele)*, *Cu clopotul*, *Uretul de noapte*, *Plugul*, *Plugul mare*, *Plugul flăcăilor* etc.

Uratul cu *Plugușorul*, *Plugușorul Mic* și *Clopotele*, specifice gupelor de vârstă mici cu compoziție mixtă sau formate numai din băieți se caracterizează printr-un număr mic de colindători și inexistența unei costumații speciale cu excepția căciulii împodobită cu mărgelile și traistei pentru strâns daruri ce se remarcă printr-un motiv floral extrem de încărcat. Ca elemente indispensabile apar elementele: clopoțelul „pus pe lopățică”, biciul, doba și buhaiul.

Urarea e face la fereastra casei unde zăresc lumină aprinsă și numai după ce s-a cerut acordul gazdei. Personajele ce apar în acest text sunt *jupânul* (gazda), *fiica*, *soția*, *fiu*, *nepoți*, *nepoate*, *argații*. Textul *Plugușorului* este prin excelență agrar, de un optimism și un umor tonifiante. Uneori urarea este însoțită de linia melodică interpretată la fluier, alături de care, de fiecare dată, își fac simțită prezența mugetul buhaiului, pocnetul bicelor și clinchetul clopoțelilor. Darurile primite de colindători sunt nelipsiții și tradiționali colăcei, nuci, mere, dulciuri și, nu în ultimul rând, bani.

Există aici și balade cu text ce se apropie de tematica colindului: *Miorița*, *Ghiță Cătănuță*, piesa *Jienilor* (unde urarea este făcută tot de către ceata tinerilor).

Specifice cetelor, constituite din grupe de vârste mai mari de 15 ani, sunt *Plugul mare*, *Ceata*, *Banda*, *Buhaiul mare*, *Turcii* etc. Ca prim pas în desfășurarea colindului avem pregătirea măștilor și costumelor și împărțirea rolurilor: vătaf, urător, mascații (de umplutură); începerea repetițiilor, urmată de pornirea la urat începând cu seara Ajunului. Se remarcă prezența unui număr destul de mare de colindători, precum și existența permanentă a buhaiului mare, a clopotelor, dobelor, pârâitorilor și a plugurilor adevărate împodobite și trase de boi. Alături de cetele mari apar și cete de copii ce au pornit cu semănatul, aruncând în gazde cu grâul ce-l poartă în trăistuțele aflate pe umăr, acesta fiind considerat ca având proprietăți benefice pentru păsările și animalele din gospodărie. În acest timp, colindătorii strigă urarea ce conține textul de felicitare, foarte asemănător cu cel al Sorcovei.

Acest obicei este însoțit și de joc, de aceea amintim aici *Jocul bandelor de Jieni*, *Jocul Caprei*, *Jocul Urșilor*, *Jocul Căiuților*, *Jocul*

Malancăi (Mălăcuitul – Suceava și Pașcani). Cel care conduce ceata poartă denumirea de *calfă* și este ajutat în desfășurarea manifestării de alți membri ai acesteia denumiți *cazaci*. Aceștia din urmă, la un semn al calfei, adună toți mascații cetei de pe ulițele satului. Față de ceilalți participanți, calfa și cazacii nu poartă mască, ci își colorează fața în roșu. Pe cap au căciulă de blană neagră sau brumărie dreaptă sau cu fundul retezat pe care se pune (se coase) un carton galben sau roșu, iar în partea din față se aplică o stea. Ceilalți actanți sunt purtători de haină militară cu epoleți imperiali cu diagonale încrucișate pe față și pe spate, iar piepții hainei sunt împodobiți cu nenumărate decorații și medalii. Au pantaloni de culoare verde sau albastră cu vipușcă galbenă sau roșie, în picioare – cizme, iar în mână – o cravașă.

Capra – peste tot se urmărește ca aceasta să fie masca cea mai deosebită și sugestivă. Aceeași importanță se acordă și confecționării învelișului Caprei (pânză cât mai simplă pe care se aplică fâșii de pânză colorată cu puf de stuf ce imită foarte bine adevărata piele de capră) sau, în altă variantă, covoare colorate împodobite cu oglinzi, năfrâmi și șuvițe colorate de mătase. Botul Caprei este constituit din maxilarul fix (cel superior) și mobil (cel inferior) fixate pe o bâță de lemn, aceasta, la rândul ei, sprijinită în brăul sau cureaua interpretului. În cadrul acestui obicei se spun versuri, se cântă doina urătoarei și dacă gazda acceptă ritualul, jocul se desfășoară în casă în formație de cerc sau semicerc, cuprinzând trei sau chiar mai multe dansuri (*Capra, Căpreasca, A Caprei, Când joacă Capra, Ca la Capră* etc.) ce au mișcări mărunte pe loc, cu sărituri și răsuciri, aplecări frânte și ondulate. Schimbarea melodiei oferă posibilitatea purtătorului Caprei să schimbe ritmul clămpăniturilor. Strigăturile se spun de către tot grupul ce schițează pași de dans sau chiar dansează în jurul Caprei.

Irozii – ceată constituită din 8-12 colindători (dansatori) ce poartă un costum remarcabil, constând din căciulă conică din zeci și sute de fâșii de hârtie colorată, în cromatica de roșu, alb, albastru, ce cad pe umeri ca niște plete. În dreptul tâmpelilor sunt prinse două fâșii albe mai late, ornamentate cu figuri geometrice sau motive florale ce ajung până la nivelul brăului. Acești Irozi de seară sunt tot o înfățișare a Caprei și prezintă o mare asemănare atât a jocului, cât și a costumului cu descrierea călușarilor din Moldova făcută de Dimitrie Cantemir.

Zona etnografică TRANSILVANIA

- Sărbători și obiceiuri cu dată fixă:

- Crăciunul – *Colindatul, Steaua* (cu terminologiile specifice fiecărei subzone);

- Anul Nou – Plugușorul, Cu semănatul, Sorcova;

- Jocurile cu măști – Capra, Țurca, Cerbul, Ursul;

- Sf. Gheorghe – Ramura verde, Udatul, Urzicatul, Armindenii,

Focurile de peste an, Sânzienele.

- Sărbători cu dată mobilă:

- Florii, Paște, Înălțare, Rusalii – *Ramura verde, Focurile de peste an;*

- Lăsatul secului – Jocurile cu măști, Focurile de peste an;

- Sf. Toader, Florii, Paste, Înălțare – *Focurile de peste an.*

Obiceiuri agrare cu data variabilă:

- *Pornirea plugului* (Scoaterea plugului din gospodărie, Aratul, Semănatul, Plugarul, Paparuda – Păpălugă în Alba și Cluj, Băbăruță în Hunedoara etc.)

- Obiceiuri de recoltare:

- Primele spice, Cununa ș.a.

Colindatul începe din ziua Ajunului și se sfârșește a treia zi de Crăciun, în unele zone chiar după noaptea de Anul Nou, iar în altele ține chiar de la Crăciun până la Bobotează (BN, MS) – (sunt zone în care încep înainte de Crăciun cu două-trei săptămâni).

În *Ajunul Crăciunului* merg la colindat cu *Bună dimineața* (SB, BN, BV, MS, AB, HD) cu precădere copii. Pentru seara de Ajun se constituie cete de copii (CJ, AB, BN, CV, SB), feciori (BV, SB, CJ, HD), bătrâni (AB, BN). *Noaptea de Ajun* (AB, BN, BV, CJ, CV, HR, HD, MS): cete de feciori (BN, BV, MS), feciori, fete și oameni în vârstă (BN), feciori, fete, bărbați și femei căsătorite (CJ, HD – perechi căsătorite). În Ajun merg cu colindul feciorii, iar de Crăciun – pițărâii (AB); se cântă *Bună seara lui Crăciun, Colindatul junilor* (acesta din urmă se întâlnește și în noaptea de Crăciun – SB). În noaptea de Ajun se colindă în AB, HD, MS, SJ – *zilele Crăciunului și Crăciunul mic* (MS).

Locul unde se colindă: la fereastră, după care gazda îi invită în casă (HD, MS, SJ, SB, BV – copii), la ușă și la fereastră (CJ), în curte și în casă, în curte și la fereastră, etc., pe uliță (BV). Se colindă la o parte din sat (din casă în casă), la tot satul (din casă în casă), la casele

cu fete mari, la rude, vecini, prieteni, la părinți și la nași, la preot (numai cete de bărbați însurați).

Colindătorii căpătau colaci, fructe, bani, băutură, carne de porc, cârnați, picior de porc (HD), bomboane, copturi dulci, cozonac, fuior (HD), cereale (AB), iar sacul era cărat de un anume personaj numit scroafă.

Fiecare casă pregătea o colindă – o spirală lemnoasă, un băț de alun pus să înghețe de la care se lua miezul rămânând un model cu flori. Era purtată și de feciori și de pițărâi. La vreme rea o țipau (aruncau) în foc. Dacă într-o casă nu exista acest simbol, atunci îl ofereau către gazdele acesteia, colindătorii.

În *Alba* se organizau formații, cete de șase colindători și un viorist (ceteră) și se porneau a juca în casa gazdei unde erau și ospătați. Feciorii erau îmbrăcați în ținute albe din pânură și purtau colindă de salcă de statura unui om pe care o legau la pălărie, alături de panglicuța păstrată de la colindă. Ca o caracteristică, colindatul se începea mai întâi cu turnul bisericii.

Feciorii umblau cu carul cu boi și cu butea pusă pe car, ca să adune vinul, ce era dus ulterior la gazdă, acolo unde se organiza ospățul de Crăciun, și unde, în perioada de dinaintea sărbătorilor se învățau colindele.

În dimineața de Ajun, copiii porneau în alai strigând „Adună-te codru” (Codrea) sau „Bună dimineața la Moș Ajun”, urmând a fi chemați în gospodărie, pentru a li se oferi colindeți și fructe.

Uspetii, o altă categorie de colindători, mergeau cu *Colindul de preot, de fecior, de fată, de bătrâni, de jude, de oameni bogați*. Organizarea se făcea într-o singură ceată pe sat. Pregătiți de colindat în ziua următoare, feciorii, îmbrăcați în costume tradiționale, veneau însoțiți de muzică la biserică, unde se adunau și ceilalți feciori din celelalte uspețe. Cu această ocazie, fetele făceau feciorilor o pernă de vergelat.

În *Transilvania* era bine ca primul colindător ce-ți intra în casă să fie bărbat, deoarece este mult mai norocos decât femeia (BN). Aici ceata avea în frunte un conducător numit *vătaf mare* (mai isteț și din familie mai înstărită) care ținea evidența câștigului și conducea întreaga ceată. Există însă și *vătaful mic* ce-l înlocuia pe vătaful mare în unele servicii: strânsul banilor și al colacilor.

Ceata avea ca simbol un steag – o cârpă neagră cu pui roșii, gătită cu panglici, montat în vârful unui băț, ce era purtat de un fecior

puternic (steagul se juca în prima zi de Crăciun odată cu colindatul: la preot, învățător, primar, iar a doua zi îl jucau la joc). În ziua de Anul Nou, seara la joc se desfăcea ceata, adunându-se încă o dată la gazdă să petreacă cu mâncare și băutură.

În Brașov, la colinda cetei de feciori (destul de numeroasă, cuprinzând 35-40 de membri) existau în frunte trei conducători ce constituiau *comitetul feciorilor*, însă judele era conducătorul suprem. În seara de 24, judele trebuia să dea o masă cu mâncare și băutură (la casa părinților acestuia). El era cel mai în vârstă și cel mai iubit dintre feciori. Ca personaje, alături de acesta mai apar *crășmarul*, *crășmarul mic* și *pristovul* (aducea banii de la fete).

Alaiul junilor, alcătuit din 8 feciori, dintre care unul însurat care purta calul, mergea cu muzică, iar starostele cu desagii. Apar „chemătorii”, împodobiți cu năframe și panglici tricolore, ce mergeau la casele feciorilor și fetelor pentru a-i chema la horă.

Ceata împreună cu toți feciorii satului, punându-și doi chizeși, jucau timp de patru zile la casa de joc, iar în cea din urmă zi se făcea *Vergel* (atunci avea loc *îngroparea Crăciunului* – Cluj).

Fetele care nu erau colindate erau ironizate de celelalte (HG).

În Hunedoara, feciorii, 10-15 la număr, se adunau la mijlocul postului Crăciunului pentru a se uni în *ceata de dubași* (toboșari) ce ulterior se împărțea în trei cete la nivel de sat (CJ, MS). Existau însă și cete cu un singur dubaș. După acest moment își alegeau gazda și mergeau să repete colindele. Trebuie menționat că aceasta nu era răsplătită cu nimic pentru serviciul făcut.

Conducătorul cetei, *vătaful* (*vornic* în unele zone ale Hunedoarei), angaja unul-doi muzicanți (cimpoi și fluier) și avea dreptul să joace tot timpul sărbătorilor în fruntea acesteia. În timpul ceremonialului apăreau și alte personaje – ștabi, colcerul, starostele, cărătorii.

Timp de trei zile se juca întruna, iar cea de-a treia zi se *spărgea „oala”*.

Avem de-a face aici cu un obicei zonal, *Lăuturenitul*, dispărut pe la 1930 și care reprezintă un schimb de vizite între tinerii din două sate mocănești (Monor și Rîpa).

În Sălaj, în genere, colindul are aproximativ aceeași desfășurare ca de altfel în întreg Ardealul, numai că apare ca o caracteristică zonală adunarea copiilor înainte de colind la preotul satului care le ține

o predică, iar aceștia în timpul colindului nu cântă, ci scandează versurile.

În Sibiu se adunau 5-10 familii ai căror feciori se organizau în bute (perechi soț-soție). Aceștia erau însoțiți de dîblă – muzică, iar în fruntea cetei aveau un conducător numit jude (fonog, birău mare și mic). Jocul organizat în această perioadă era cunoscut drept *totolul feciorilor* (4-5 cete pe sat a câte 10-15 feciori). Copiii colindau „*Bună seara lui Crăciun*”, „*Bună dimineața*”, iar copiii mai mari – „*Trei crai de la răsărit*” și „*Sub înaltul cerului*”. Gazda aleasă era plătită cu bani.

Anul Nou era marcat de gestul judei care se urca pe o masă în fața bisericii și ținea o cuvîntare despre obicei. În prima zi de Anul Nou se adunau toți junii cu fetele cu care vorbeau (din Săcelu, Sibiul, Săliște, Galeș, Valea Sibiului, Tilișca) în Piața junilor din Săliște, unde fiecare primar ținea o cuvîntare urmată de Hora Unirii.

Steaua se practica în ajunul Crăciunului (ziua Ajunului sau noaptea de Ajun). În zona Brașovului, colindătorii cu *Steaua* mergeau împreună cu Irozii; în AB mergeau împreună cu Irozii, cu Craii și cu Vișlaimul; în HD împreună cu *Trei Crai*; în MS – împreună cu *Vicleimul*, cu păpuși. În zona Sibiului, Irozii mergeau în prima zi sau împreună cu *Steaua*, iar Craii fără *Stea*.

Copiii de școală până la feciori (grupuri de la 2 la 4 membri) purtau „*stea*” cu 4-5-6 colțuri, confecționată din diverse materiale (*șiță*) împodobită uneori cu un clopoțel și nelipsita iconiță. Acest simbol se monta uneori și pe un brad. Ca o curiozitate pentru această zonă, există sate unde acest colind se practică fără prezența simbolului stelar (BV).

Colindătorii erau costumați în haine albe cărora li se alătura o serie de accesorii: panglici colorate purtate în diagonală, șiechău (*șapcă*), șepci de carton, coif (*gugiu*), uneori haine tricolore, straiță. Acest tip de costumație se regăsea în aproape toate subzonele. În cele în care nu regăsim caracteristic acest costum se purtau: costumul tradițional de sărbătoare (AB, CV); haine de la biserică „cu stihare” (MS); vestimentație de crai (AB) sau îmbrăcăminte obișnuită.

Ca spațiu de desfășurare, ceremonialul avea loc în casă, la fereastră, în curte, sau casă-curte, casă-fereastră, iar colindătorii erau răsplătiți cu: bani, colaci, covrigi, fructe, nuci, carne de porc, cârnați, băutură, prăjituri.

De Anul Nou colindătorii cei foarte mici, numiți plugărași în BV, merg *Cu plugușorul* (CJ, HR, SJ, SB), *La pocnit*, *Plugulețul* (MS); *Plugușorul* care este executat de copii și *Cu plugul mare* – interpretat de feciori și de bărbați însurați (AB, BN, CJ, CV, MS, SB). Plugușorul cunoscut și sub alte denumiri (cu buhaiul, cu zurgălăii, cu uratul) este un obicei relativ nou, fiind datat în 1937 în HD, în SB – după al doilea război mondial, iar în alte zone cu numai 10-20 ani în urmă. Se practică în dimineața, amiaza și seara ajunului Anului Nou (aproape în toată Transilvania); în ajunul Crăciunului în unele sate din SB; de Crăciun, în ajunul Anului Nou și de Bobotează (BN) și în ziua de Anul Nou (HD).

La Plugușor participă copii între 5-10 ani și 15-18 ani, feciorii, bărbați însurați (BV); feciori, tineri însurați, fete, neveste (AB, CJ).

Ca simbolică se folosește plugul cu boi (BV); numai roțile de la plug, un plug de lemn făcut anume, plug tras de cal, plug cu 4 boi (CV); plug din lemn în miniatură (SJ). În majoritatea cazurilor nu lipsește bradul împodobit. Locul de desfășurare este similar cu cel de la „Stea”.

Cu semănatul – colind de Anul Nou, unde actanții ce conduceau Plugușorul trăgeau o brazdă în care aruncau ulterior semințe de grâu, porumb, orz, secară și cânepă (BN, BV, CJ); apar însă și subzone în care la momentul aruncării semințelor este prezentă și grupa copiilor (CV, HG, HD, MS); chiar și bătrâni (MS).

Sorcova se practică în ajunul Anului Nou (dimineața sau noaptea) în mai toate subzonele, în anumite localități desfășurarea extinzându-se chiar până la Bobotează (HG). Există însă și zone în care colindătorii purtători de sorcovă se asociază cu cei ce cară plugul (CJ). La manifestare participă aproape toate categoriile de vârstă: copii, pe care îi regăsim pretutindeni; numai băieți (CJ), numai fete de vârstă școlară (BV, SB); fete și băieți (BN, MS). Ca element simbol, sorcova se reduce la o creangă de brad, ramură de pom împodobită cu hârtie colorată (MS), variantă din flori artificiale (universal valabilă), iar în AB se iese puțin din tipar, sorcova fiind înlocuită cu tradiționalul clopoțel.

În gospodăria în care erau primiți cu colindul, erau sorcoviți toți cei ai casei. Răsplata se regăsea în daruri precum: mere, colaci, nuci, bani etc.

Jocurile cu măști întâlnite pe acest teritoriu cunosc aproape aceeași tematică, prezintă și în cadrul celorlalte zone etnografice, cu mici variații zonale. „Turca”, „Ursul”, „Capra”, „Borița”, „Cerbul”, „Țapul” și măști umane „Mămuca”, „Mojucii”, „Burduhoazele”, „Moscurii”, „Mascații”, „Mătăhăii”, „Moșii”, „Moșugoi” și „Proștii”. Alături de toate acestea întâlnim „*Călușerii*” în zonele AB, HD, SB.

- Sărbători tradiționale:

Cunoașterea ursitei reprezintă practici divinatorii ale fetelor, ce se desfășurau la Anul Nou, la Bobotează, de Sf. Andrei, la Paște, având ca elemente: animalele din gospodărie; apa, apa înghețată; focul (MM); ascultatul zgomotelor naturii (MM); ascultatul pe furiș (AR, BH, MM); numărarea parilor (BH, MM), pomii, plantele; prima stea, medierea viselor, cu influență benefică pentru dezlegatul de măritiș, descântatul pentru măritiș, practici divinatorii de grup ale fetelor (Vergelat); comune – fete și băieți (Vergelat, Blidele), numai pentru băieți (Boboteaza).

La nivelul acestei zone etnografice întâlnim *Focurile de peste an*, *Sânzienele*, *Moșii de peste an*, ca și tradiții și obiceiuri legate de roadele pământului: scoaterea plugului din gospodărie, plugul, paparuda, primele spice, cununa.

Sânzienele (24 iunie) se regăsesc în toate regiunile ca obicei, însă suportă schimbări terminologice într-o serie de alte zone unde este denumit *Drăgaică* (CV) sau îl întâlnim cu diverse forme diminutive ale primei titulaturi. Se constituia o cunună mică de flori (coroniță de sânziene) care se pune la poartă, casă, anexe, în afara gospodăriei, la holdă, la semănături, pe crucile ce se aflau în sat sau pe hotar. Datorită efectului terapeutic atribuit acestui simbol, se obișnuia ca cel ce avea o anumită suferință să se încingă cu flori din acea coronită în speranța însănătoșirii; de asemenea, se împodobeau anexele animalelor, pentru sănătatea acestora din urmă, pentru apărarea grădinii și sporul roadelor și ca semn al destinului (*ursita fetelor* – se făceau coronite doar de către fete și se puneau doar în staulul oilor sau la grajd). Dacă vedeau a doua zi pe ele păr galben, spuneau că viitorul soț va fi blond (AB). Se pune cunună cu o cruce la mijloc peste noapte la poartă, timp în care fetele spuneau „*Floare de cicoare, / Află-mi a mea ursitoare*”, iar dacă pe aceasta se pune *livă* – un fel de fir de buruiănă – viitorul soț era gazdă avută (CJ).

Ca semnificație, Sânziennele sunt semn de noroc, dar și semn de moarte.

Zona etnografică BANAT

- Sărbători și obiceiuri cu dată fixă:
 - Crăciunul – *Colindatul, Colindă (CS, TM) Cu colindă, La colindă, Cu Pițărăii, Cu Dubele;*
 - Ajunul Crăciunului – *Steaua;*
 - Anul Nou – *Plugușorul, Cu buhaiul, Cu semănatul, Sorcova;*
 - Jocurile cu măști – *Capra, Turca, Cerbul, Ursul;*
 - Cunoașterea ursitei – *Ascultatul pe furiș, Animalele din gospodărie, Focul, medierea viselor.*
 - Sf. Gheorghe – *Ramura verde, Armindeni;*
 - *Focurile de peste an* la Anul Nou, Mucenici, Bunavestire, Sf. Gheorghe și Crăciun;
 - *Sânziennele;*
 - *Moșii de peste an.*

- Sărbători cu dată mobilă:
 - Florii, Paște, Înălțare, Rusalii – *Ramura verde;*
 - Lăsatul secului – *Jocurile cu măști, Focurile de peste an.*

- Obiceiuri agrare cu data variabilă:
 - Obiceiuri la „pornirea plugului” (*Scoaterea plugului din gospodărie, Aratul, Semănatul, Paparuda*)
 - Obiceiuri de recoltare: Primele spice, Cununa, Barba caprei.

Datorită faptului că tradițiile și obiceiurile au un caracter unitar la nivel național, și aici se întâlnesc colindele *Steaua, Plugușorul, Cu semănatul* (integrat *Plugușorului*), *Sorcova, Capra, Turca și fluierașul, Cerbul, Baba Curcubătă și Moș Crăciun și Mascații*.

În cadrul acestei zone, colindatul cunoaște o varietate terminologică remarcabilă, astfel: *Colindă (TM, CS); Cu colindu’/ Cu colindă”, La colindă, Colindia (CS) și Cu Pițărăii (CS)* și se practică în noaptea de Ajun (CS), în ziua de Ajun (dimineața și seara). Participanții constituie grupe de colindători cum ar fi: copii, fete și băieți; ficii; copii și ficii; copii, ficii și bărbați însurați (aceștia mergeau unii la alții); copii, ficii, fete, bărbați însurați. Ca variantă de locație a colindatului, ficiorii alegeau casele unde erau fete de măritat, iar fetele se colindau între ele, în grupuri, de la unele la altele.

Ca loc de desfășurare, colinda se cânta la fereastră și în casă; în casă (mai rar) și în curte; sau numai la fereastră. Era colindat tot satul de la o margine la alta din casă în casă, începând cu casele unde existau fete mari, casele rudelor, primind ca răsplată în urma colindului colaci și fructe, băutură, bani, cârnați. Tot aici aveau loc și practici rituale în preajma Crăciunului, „*copii erau puși cloță*” – primii copii ce ajungeau cu colindul în ziua de Ajun erau așezați pe pământ sau pe pat, presărându-li-se pe cap semințe de cucuruz și grâu în timp ce aceștia rosteau „Pi, pi, coț, coț, bee” (în funcție de vietățile deținute de gazdă). În cazul în care primii colindători erau băieți, gospodăria era cu spor, cu noroc, în caz contrar când aceștia erau fete, anul următor era lipsit de belșug. Tot în acest cadru, mai amintim ritualul cu cenușă și vătrai pentru „*ca să stea cloțele pe ouă*”, urmărindu-se, de fapt, fenomenul reproducerii.

Specific numai acestei zone este *Baba Curcubătă și Moș Crăciun* – obicei ce se rezumă la apariția celor două personaje: unul feminin îmbrăcat în haine vechi, murdare, ponosite, dar tradiționale (opreg, poale, cârpă) ce avea fața mânjită cu funingine și care pentru completarea imaginii, duce într-o mână o căldare cu jeratic, iar în cealaltă un clește. Cel de-al doilea personaj, Moș Crăciun, cu aceleași haine ponosite, și fața la fel de murdară, este înveșmântat cu șubă albă cu flori negre și opinci cu obiele.

Țurca – desfășurare: unul dintre colindători, intrând în gospodărie, întreabă găzdița dacă primește Țurca. De era de acord, jocul se desfășura în incinta casei, pe linie melodică asigurată de fluier, iar ca mișcări se regăseau tot felul de figuri spectaculoase fără o compoziție repetabilă.

Prezența practicilor divinatorii o regăsim și aici, acestea fiind atribuite categoriei fetelor (pentru cunoașterea ursitei): ascultatul pe furiș; ascultatul pe gunoi; ascultatul zgomotelor naturii; aflarea ursitei cu sprijinul animalelor din gospodărie (dacă se sculau vitele când fata mișca lingura în blid se mărita anul acela); apa sfințită; roua; apa înghețată; focul; medierea viselor (de exemplu: busuiocul).

Sânzienele – împodobirea gospodăriei. Florile de sânziene, împletite în coroniță, se așază la poartă unde rămân până se usucă. Numărul poate varia în funcție de membrii familiei ce locuiesc în acea casă sau putea fi considerată câte o coroniță pentru fiecare stâlp al porții. Înainte de a o pune la poartă, coronița este așezată pe creștetul unui copil. Din punct de vedere al semnificației, în mentalitatea tradițională acestea aveau rol important pentru sănătatea oamenilor, a

vitelor, ca semn de noroc, semn de îmbolnăvire, semn de moarte. Coronița care se usca mai repede și fusese atribuită unui anumit membru al familiei, acela era cel ce se putea îmbolnăvi etc., contrariul însemna sănătate și noroc. Trebuie să amintim aici că exista în această zonă și varianta Sânzienelor pentru cei morți, simbol ce se punea la porți, uși și cimitir.

Zona etnografică DOBROGEA

- Repertoriul ceremonial de iarnă:
 - *Colind, Cântec de Stea, Plugușor* (obicei, urări), *Sorcova* (obiceiuri, colinde, urări), *Ajunul, Moș Ajunul, Bună dimineața* ș.a.;
- Sărbători și obiceiuri cu dată mobilă:
 - *Ramura verde* – *Floriile; Paștele; Înălțarea; Rusaliile;*
 - *Jocurile cu măști* (la Lăsatul Secului);
 - *Focurile de peste an.*
- Obiceiuri cu data variabilă:
 - Obiceiuri la pornirea plugului;
 - *Paparuda;*
 - Obiceiuri de recoltare;
 - Obiceiuri la formarea și desfacerea turmei.

CAPITOLUL III

1. CÂNTECUL (scurt istoric, caracteristici zonale)

Melodia nu prinde viață decât în clipa când e cântată și nu viețuiește decât prin voia interpretului și în chipul voit de el: creație și interpretare se confundă.

(Constantin Brăiloiu)

Cântecul oglindește prin imagini artistice tipice (poetice și muzicale), născute și trecute prin filtrul practicii colective, viața oamenilor cu durerile și bucuriile lor, atitudinea față de nedreptățile sociale, năzuința de veacuri pentru o viață mai bună, concepția lor despre lume. Creația muzicală tradițională românească se remarcă printr-o paletă tematică extrem de variată, o varietate ritmică remarcabilă, ornamentație de excepție care ne ajută să diferențiem acest tezaur, atât din punct de vedere al zonelor etnografice, dar și în cadrul acestora pe genuri muzicale.

Clasificarea creației muzicale tradiționale:

- Genuri ocazionale:
 - repertoriul păstoresc – semnalele instrumentale, doine, colinde, balade, obiceiuri și jocuri specifice;
 - repertoriu de nuntă – cântecul miresei, al mirelui, al soacrei etc.;
 - repertoriu funebru – bocet, vers, rituri speciale specifice;
- Genuri neocasionale:
 - cântece și jocuri de copii;
 - cântecul de leagăn;
 - cântecul liric propriu-zis;
 - doina (propriu-zisă – de dragoste);
 - romanța țărănească;
 - balada (*cântec bătrânesc*) – fantastică, eroică, haiducească, păstorească, familială, nuvelistică, jurnal oral.

În perspectiva unui studiu aprofundat, analiza se realizează pe două planuri: sistemul de versificație cu varietatea tematică, tiparele

metrice și formulele lor, legătura structurală dintre vers și melodie, fenomenele și elementele lexicale apărute în timpul cântării, iar cel de-al doilea – structura melodică, ce cuprinde: scări și moduri, profil melodic, sistem ritmic, sistem de cadențare, formă arhitectonică și ornamentație.

În cadrul culturii tradiționale abordăm creația muzicală numai din punct de vedere al clasificării la nivel de zone etnografice, aducând în prim-plan asemănările și deosebirile existente, reliefând pentru fiecare zonă în parte caracteristicile specifice cristalizate de-a lungul vremii, având ca suport evoluția istorică.

Se impune să facem câteva precizări în ceea ce privește genurile amintite.

Balada (cântecul bătrânesc) este unul din genurile cele mai studiate, dar și cele mai controversate, în urma cercetărilor făcute asupra aspectelor literare, latura muzicală fiind trecută în plan secund. Acest gen se cântă numai în fața unui auditoriu și numai la cerere. Ca mod de abordare, regăsim balade cântate numai de către femei, numai de lăutari, dar cele mai frecvente sunt, însă, cele interpretate de bărbați. Din punct de vedere tematic are strânse legături cu alte genuri ale folclorului tradițional și anume basmul și colinda, iar în ceea ce privește tipologia regăsim balada: fantastică, vitejească, păstorească, familială, jurnal oral. Emilia Comișel, în urma ușor studii ample asupra acestui gen, a reușit să-l definească astfel: „*cântec epic, narativ, de mari dimensiuni, care exprimă atitudinea poporului în diferite perioade față de natură și societate, lupta sa în fața naturii și a asupririlor*”.

Doina, cântată în mod individual și „*pentru sine*”, fără public, presupune o anumită stare sufletească, o anumită trăire, o profundă interiorizare și, de ce nu, un anumit substrat filozofic. Nu există date certe în ceea ce privește originea acesteia, existând mai multe opinii, pe de o parte cea cum că ar exista o anumită rădăcină dacică (Dimitrie Cantemir și B.P. Hasdeu), iar pe de altă parte Constantin Brăiloiu care argumentează că „*doina nu este un împrumut*”. Este definită de specialiști ca un stil melodic prin excelență liric, o melopee de formă deschisă, bazată pe improvizație prin folosirea unor elemente melodice tipice, mai mult sau mai puțin variabile. Ca o caracteristică emblematică ne apare recitativul de factură lirică (melodic și recto-tono), dar și formulele de largă cantabilitate. Din punct de vedere terminologic, prezintă următoarea variație: *hore, hore lungă, hore cu noduri, horea frunzei, horea de jale, horea pribeagului* (Transilvania N); *cântec*

lung, îndelungăt, prelungăt, prelung, de jale, de codru (Oltenia); *de cuc de frunză, de codru, de jale, haiducească, de dragoste* (Muntenia); *a frunzii, de jale* (Moldova); *cântecul vocal propriu-zis considerat doină* (Banat) deoarece aici există numai doină instrumentală. Vizând latura interpretativă regăsim: doină vocală, instrumentală și vocal-instrumentală (cântate simultan monodic, heterofonic de voce și de instrument tradițional, de exemplu: voce-fluier; acompaniate de taraf – tipurile mai evolute și cele de dragoste). Cercetătorii genului susțin că ar exista o anumită legătură între cântecul de leagăn și doină.

Cântecul propriu-zis – gen liric neocazional, care aparține tuturor vârstelor și categoriilor sociale, putând fi interpretat de oricine în cele mai diverse ocazii: în mijlocul naturii, la nuntă, la petrecere etc. Are răspândire pe întreg teritoriul românesc, însă îl întâlnim cu pronunțate diferențieri zonale în ciuda caracterului unitar pe care îl prezintă la nivel național. Originea acestuia se presupune a fi undeva în timpuri anterioare feudalismului. De-a lungul timpului, în evoluția sa, s-au cristalizat patru stiluri istorice (vechi, premodern, modern și nou), dar, în egală măsură, s-au definit și diferențiat și stilurile zonale (dialectele) în interiorul cărora regăsim graiurile caracteristice.

Stilul se evidențiază prin repertoriu cu configurații melodice specifice, melodii, alăturate doar prin particularități superficiale puse în lumină prin interpretare (emisie vocală, mod de ornamentare), ca și prin melodii preluate din alte stiluri care însă, pentru integrare, sunt supuse fenomenului de metamorfozare.

Stilurile cântării au prins contur având ca principale coordonate: timpul, spațiul, comunitatea și personalitatea umană. Vorbim de existența a două categorii de stiluri, și anume: stilurile istorice și stilurile teritoriale.

Stilurile istorice:

– *stilul vechi* – cântece cu ambitus redus, ornamentație densă, complexă, structură ritmică parlando-rubato sau giusto-silabică, tempo larg și liber, folosindu-se unele scări prepentatonice și pentatonice, tetracordii, pentacordii de stare majoră și minoră cântate cu voci de piept, aspre, puternice, uneori colorate cu atacuri de glotă și formă arhitectonică alcătuită din unul-două sau chiar trei rânduri melodice, rareori remarcându-se existența unei forme extinse;

– *stilul premodern* – îmbină în proporții aleatorii particularitățile stilului vechi și modern;

– *stilul modern* – ambitus larg, ornamentație redusă și simplă, ritm divizionar sau bazat pe pulsație constantă a unui timp unic, execuție mișcată, folosirea modurilor diatonice și cromatice, interpretare definită prin timbruri vocale diferențiate regional și formă arhitectonică extinsă, mai complexă și totuși destul de stabilă;

– *stilul nou* – din punct de vedere al structurii și formei se aseamănă în mare parte cu stilul modern, cu deosebire că aici întâlnim cântece propriu-zise preluate din muzica de dans (aceasta evoluând tot mai mult).

Stilurile zonale sunt definite de dialectele muzicale regionale și, în egală măsură, de dialectele literare. Dialectele muzicale conțin următoarele elemente:

- numărul rândurilor melodice;
- sunetul pe care se face cadența principală (cezura) și locul ei în cuprinsul cântecului;
- sunetele pe care se fac cadențele secundare (interioare);
- raportul cadențelor față de finală;
- scara muzicală;
- felul melodiei (silabică sau melismatică);
- caracterul ornamentației;
- formulele melodice specifice;
- ritmul;
- mișcarea;
- emisia vocală.

Zona etnografică MUNTENIA

– între dialectul *Munteniei de nord* și cel al Transilvaniei de sud regăsim foarte multe asemănări;

– se evidențiază prezența modului dorian, dar și prepentatonisme și pentatonisme (pentru Muntenia subcarpatică);

– modurile heptacordice sunt mai prezente aici, uneori evidențiind un diatonism aproape pur, atât în dorian, dar ai ales în eolian, frigian sau mixolidian;

– instabilitatea anumitor trepte ce determină unele inflexiuni mixolidice;

– alternanța major – minor este întâlnită și aici, dar nu cu aceeași frecvență ca în alte zone;

- apar și alte relații între structurile melodice de cvartă și cvintă;
- treptele importante sunt I-a și a V-a; treapta a III-a și a IV-a apărând uneori (în sens ascendent);
- cadență finală eolică, frigică, uneori prin salt sau prin subton;
- în *Muntenia de sud* întâlnim o linie melodică cu profil descendent;
- o mai mare varietate a structurilor sonore și ritmice;
- ritm parlando-rubato, giusto-silabic;
- o bogăție apreciabilă a structurilor heptacordice atât diatonice (doric, frigic, mixolidic în stare pură), cât și cromatice;
- formulele cadențiale, realizate prin secundă mare sau mică descendentă sau prin subton și prin terță mare descendentă, urmată de repetarea sunetului final;
- ornamentație mai redusă.

Zona etnografică OLTENIA

- existența cântecelor ce aparțin graiului muzical sud ardelenesc;
- existența alături de stilul arhaic în cadrul genului – doina – a melodiilor cu formă mai amplă (*doină-cântec, cântec-doină, doină-baladă*);
- ritmul giusto silabic, iamb și troheu, dar și parlando-rubato;
- melodii cu caracter viu;
- sisteme pentatonice arhaice;
- folosirea frecventă a cromatismelor.

Doina prezintă aici o mai mare unitate stilistică. Este o melopee pe care executantul o construiește liber, pe care o improvizează atât din punct de vedere al structurilor muzicale, dar și din punct de vedere poetic, după posibilitățile intelectuale și tehnice. Există sub formă vocală și instrumentală, având teme de dragoste, de înstrăinare, filozofice, haiducești. Conținutul literar nu diferă de al celorlalte specii lirice.

În Oltenia, alături de stilul arhaic întâlnim și melodii cu o formă mai amplă: *doina-cântec, cântec-doină, doină-baladă*.

Se remarcă o tendință de simplificare a formei arhitectonice și de strofizare.

Doinile se cântă în intimitate și reprezintă cele mai tipice realizări sub raportul valorii artistice și tradiționale.

Zona etnografică MOLDOVA

- creația muzicală a acestei zone are la bază moduri diatonice (dorian, eolian).

- cadența finală frigidă tipică (cu unele inflexiuni), deosebită de alte zone prin relația pe vertical;

- în partea de sud întâlnim moduri cromatice cu influențe orientale;

- uneori alterarea coborâtoare a treptei a V-a în formulele cadenței finale duce la constituirea cadenței locrice;

- sistem ritmic parlando-rubato;

- regăsim aici dialectul bucovinean, cât și vrâncean;

- în Bucovina – există elemente comune cu cântecul năsăudean (au formă amplă și totodată labilă, se pot omite rânduri melodice sau se pot adăuga);

- profil melodic neschimbat, ritm liber și ornamentică bogată, excesivă uneori – rotiri în jurul unui sunet pivot – influență a muzicii instrumentale;

- cadență interioară pe treptele IV, V și I, iar cele pe subton și treapta a III-a realizându-se prin instabilitatea treptei a V-a;

- regăsim și aici alternanța major-minor;

- creația se remarcă prin existența unui lirism aparte.

Cântec în stil nou – Constantin Brăiloiu definește cântecul în stil nou – *cântec modern*, regăsindu-l pentru perioada de început în Moldova, după care a pătruns (s-a răspândit) și în alte ținuturi ale țării. Se caracterizează prin:

- dinamism;

- mișcare regulată (*giusto*), substituită mișcării libere (*rubato*) a celor mai multe cântece de stil vechi;

- părăsirea ritmului liber (*parlando*) în detrimentul unui ritm regulat;

- ambitus lărgit depășind uneori octava;

- ornamente simplificate;

- renunțarea la structuri modale în favoarea majorului și minorului tonal;

- se mai întâlnesc modurile de Sol și La, ceea ce demonstrează influența muzicii lăutărești și culte;

- cadențe interioare pe alte trepte decât cele din stilul vechi (de obicei în partea superioară a scăării);

- forma arhitectonică dezvoltată;
- refren frecvent;
- texte lirice – cu preponderență cele de dragoste.

Zona etnografică TRANSILVANIA

- *Dialectul Maramureșean (dialectul nord-ardelenesc):*

- prezența modurilor mixolidic și eolic, cromaticul 1, acustic 1;
- pentatonii anhemitonice și mixte;
- scări diatonice – de *Sol, La, Re*; cromatice *Re* cu tr. IV-a ridicată;
- structuri modale hexacordice majore și minore;
- 4 rânduri melodice – cezura după cel de-al doilea rând, de obicei pe fundamentală;
- ritm – regulat – legănat – alternanță de iamb cu troheu în toate variantele posibile; giusto-silabic cu durată lungă, uneori punctată – influență a ritmului de dans;
- intonare uneori netemperată;
- forma arhitectonică: AA_cBB, AAB_cB_c, AA_cBB_c;
- ultimul rând poate fi înlocuit cu refren;
- mișcare variată;
- uneori elemente pentatonice;
- cadența finală pe treapta I prin secundă sau terță descendentă, ori prin alunecare de pe fundamentală pe cvarta ei inferioară (*plagala*), întâlnită destul de frecvent;
- cadența interioară pe treptele I, III, VII și V.

- *Dialectul Transilvaniei de sud (dialectul sud-ardelenesc):*

- cele mai originale cântece (zona Hunedoara, Alba și Ținuturile învecinate);
- au trei rânduri melodice, cu cadența principală (cezura) după al doilea rând, pe subton;
- sistem ritmic parlando-rubato;
- melodie cu contur crenelat;
- ornamentație redusă, alteori abundentă;
- sistemul sonor preponderent – pentatonicul IV în stare pură, dar și cu pieni (mai pot fi mobile *Sol, La, Si*);
- sistem sonor hexacordic sau heptacordic (eolic, doric, frigic și mixolidic) ce apar destul de rar și atunci cu inflexiuni; se simte însă și prezența pentatonismelor;

– în melodiile cu substrat pentatonic anhemitonic regăsim alternanța major-minor și cadența eolică; această alternanță dă o frecvență mai mare a formulelor arpegiate;

– cadențele interioare realizate acolo unde se impune subtonul, uneori reprezentând și sunetul pe care regăsim cezura principală;

– uneori apare cadența finală pe sunet prelungit, la care se ajunge de obicei prin coborârea pienului (cadență finală frigidă);

– întâlnim cu preponderență cântece cu tematică păstorească (Sibiu – forma arhitectonică AAA_c; AA_vA_c; AAB; ABB; ABA).

Bela Bartok – definește graiul muzical sud ardelenesc: spre răsărit, până în părțile Covasnei, iar spre sud, până spre Cluj, luând unele înfățișări locale.

• *Dialectul Bihorean:*

– intonație netemperată a scărilor pentatonice sau cu puternic strat pentatonic;

– tot aici întâlnim și melodii pe un mod de Fa în care 4+ (Fa-Si) este caracteristică; cadență finală frigidă (cadență bihoreană);

– ritmul parlando – rubato;

– diferența dintre cântecele bihorene și cele hunedorene este cadența finală (B^{pos} – 3m descendentă); în Hunedoara mers treptat descendent cu alterarea coborâtoare a tr. a II-a (*cadența frigidă*) specifică și zonelor învecinate;

– se remarcă un interesant adaos melodic prin folosirea interjecțiilor după cezura (*Hai Hai!*, *Hei Hei!*) cu caracter melodic ornamental care uneori se dezvoltă într-un adevărat rând melodic, argumentând forma cântecelor la patru rânduri;

– ambitus redus;

– melodie de factură arhaică și melismatică;

– melodii vocale cu caracter de dans;

– structuri modale de tip lidic și acustic 1 (ce impun prezența cadenței finale de tip bihorean).

• *Dialectul Câmpiei Transilvaniei* (CJ, AD, SJ, MS, Podișul Târnavelor):

– substrat pentatonic;

– forma de 4 rânduri – cezura după al doilea rând – în mod obișnuit pe tr. a III-a (*rare pe tr. a IV-a*);

- melodii cu influență maghiară – versuri endecasilabice (se adaugă versului încă trei silabe – exemplu: *lei, lei, lei* etc.);
- cântec propriu-zis – giusto cu interpretare parlando;
- ritm giusto-silabic numai în cântecul de joc;

• *Dialectul Năsăudean:*

- cântece cu formă amplă și totodată labilă;
- scări pentatonice sau moduri naturale (doricul folosit frecvent);
- forme dezvoltate ale strofei melodice;
- emisie vocală cristalină;
- se pot omite rânduri melodice sau se pot adăuga (5 sau 7);
- profil melodic neschimbat;
- ritm liber și ornamental bogată, excesivă uneori, în jurul unui sunet pivot (influență a muzicii instrumentale);
- există varianta de cântec-baladă (de la cântec melodia, iar de la baladă textul epic);

Zona etnografică BANAT

Se păstrează aceeași clasificare în genuri ocazionale și neocasionale ca și în celelalte zone cu următoarele amendamente:

- întâlnim aici un grai (dialect) destul de viabil;
- sistem ritmic parlando-rubato și giusto-silabic;
- cezura principală de multe ori după cel de-al doilea rând melodic;
- în cântecele cu două refrene, cezurile le regăsim după fiecare cuplu vers-refren;
- cântecul prezintă unele extensii ale ambitusului;
- au aici patru rânduri melodice cu cadența principală după cel de-al doilea rând (pe subton);
- forma arhitectonică – relativ mai amplă AABC; ABBC etc.;
- scări pentatonice sau cu puternic substrat pentatonic anhemitonic atât diatonice, cât și cromatice (acestea folosesc vechea scară cromatică – cea de *Re* cu treapta a IV-a ridicată);
- intonarea secunde mărite în registrul grav atât pe parcursul melodiei, dar mai ales la cadența finală ce determină anumite inflexiuni frigice;
- încheierea frecventă a strofei melodice pe sunetul al doilea de la baza modului (falsă fundamentală);
- își face simțită prezența refrenul, lucru pentru care Bela Bartok a și denumit acest grai dialectul refrenului (apare aici și refrenul

compus). Ca proporție a prezenței, putem rezuma astfel: în N mai mare, în centru – 1/1, iar în S mai redus;

– în partea de S-E regăsim o categorie de cântece cu caracteristici maiestruos clădite pe o scară majoră.

• Zona etnografică DOBROGEA

Repertoriul muzical din această zonă s-a cristalizat pe următoarele caracteristici specifice:

- sistem ritmic eterogen;
- prezența structurilor heptacordice, atât diatonice (doric, mixolidic, frigid), cât și cromatice;
- existența formulelor cadențiale prin subton (semiton);
- existența, cu preponderență, a cântecelor cu profil melodic descendent ;
- melodia este silabică, arareori ornamentată;
- tiparul versurilor hexa- și octosilabic (caracteristică a întregii creații muzicale tradiționale);
- forma arhitectonică relativ simplă – AA_V , AA_VB , ABB , $A_{Ref}B$, AB_{Ref} ;
- prezența ritmului aksak se impune prin a caracteriza într-o oarecare măsură dialectul muzical al acestei zone.

2. INSTRUMENTE SPECIFICE ZONELOR ETNOGRAFICE (scurt istoric, caracteristici zonale)

Prima și singura culegere cu informații mai temeinice în domeniul organologiei a fost cea a lui Teodor Burada, apărută, în 1877, la Iași.

Zona etnografică MUNTENIA

- fluier obișnuit cu dop și 6 găuri pentru degete;
- fluierul gemănat sau îngemănat;
- cobza – instrument lăutăresc cordofon de acompaniament;
- țambal de gât – instrument specific;
- nai;
- vioară;
- drâmbă.

Fluierul gemănat sau îngemănat – lângă tubul melodic cu găuri pentru cele șase degete este alipit altul de ison, la fel de lung sau chiar mai scurt, care ține o pedală (același sunet ținut prelung) pe care se așterne melodia de pe țeava melodică.

Cobza – instrument cordofon – în formă de jumătate de pară. Este un instrument lăutăresc de acompaniament. Are o cutie de rezonanță destul de adâncă, formată din 5-7 doage din lemn de nuc sau paltin (numită „burduf” sau „bârdan”), o față dintr-o scândurică de molift și un gât scurt și lat din lemn tare, cu „cuierul” răsfrânt în unghi drept și obtuz; are între 8 și 12 strune (*burdoaie*) de diferite grosimi; coardele sunt acordate cu o octavă mai jos decât cele subțiri; acordaj obișnuit în cvintă și cvartă – *Re-La-Re-Sol*.

Țambalul de gât este instrument specific lăutăresc. Are cutia de rezonanță de formă trapezoidală pe care sunt întinse un număr de 20-25 de coruri de coarde (cele mici) și 35 (cele mari). Este folosit în toată țara. Coardele sunt lovite cu două baghete de lemn (ciocănelele) cu capetele învelite într-un manșon de bumbac sau postav. Stilul de interpretare – „*țituri*” ritmico-melodice în care primordial este ritmul. Astăzi este înlocuit tot mai mult cu acordeonul.

Drâmba. În terminologie variabilă, *drâmbul*, drângul, *drândul* este un instrument folosit, cu precădere, de către copii. Este confecționată dintr-un arc de metal, prevăzut, în partea terminală, cu două bare drepte paralele și care se îndoaie către vârf în forma unui unghi drept (formă de pară cu codița îndoită).

Prin centrul arcului trece o lamă flexibilă de oțel subțire ce traversează liber prin capătul în care se situează cele două bare, depășindu-le în lungime cu 2-3 cm. Această lamă se bombează și se acționează cu degetul arătător al mâinii drepte. Instrumentul se ține bine fixat între dinți, cavitatea bucală îndeplinind rolul de cutie de rezonanță. Înălțimea sunetelor este redată prin mișcarea buzelor și a limbii (mărindu-se sau micșorându-se capacitatea cavității bucale).

Zona etnografică OLTENIA

- fifa – șuieraș de cucută – fluier unitonal la care cântau cu predilecție femeile (în Mehedinți și Gorj);
- cimpoiul;

- tilinca;
- cavatul (predominant în zona Teleormanului);
- fluierul obișnuit;
- fluierul traversier;
- naiul;
- cobza;
- țambalul;
- daireaua;
- vioara.

Fifa – șuieraș de cucută – o țeavă închisă la capătul inferior, lungă de-o șchioapă, din tulpină de cucută sau de leuștean (nodul tulpinii asigură închiderea țevii). Partea de sus are o gură, două tăieturi semicirculare în unghi una în fața celeilalte (una mai adâncă, opusă celei pe care se sprijină buza, și una mai puțin adâncă), pe care o folosește executantul. Se utilizează având la bază coloana de aer, rezultând un fluier unitonal la care cântă cu predilecție femeile (Mehedinți, Gorj).

Cimpoiul, cu care cântau ciobanii și țăranii, în vechime era nelipsit de la nuntă. Este compus dintr-un rezervor de aer (burduf) din piele de capră. Coloana de aer este suflată și dirijată printr-o țeavă. Un ventil de la capătul acesteia împiedică aerul introdus în burduf să iasă pe aceeași cale. Comprimând burduful, ținut sub brațul drept, aerul iese pe două țevi prevăzute în interior cu ancii de trestie (uneori de soc) – una lungă „bâzoi”, cu care se ține isonul, iar alta lată și scurtă „carabă” cu mai multe găuri pentru degete și pe care se cântă melodia. Acest instrument poate cânta două sau trei sunete deodată.

Vioara, deși nu-și are originile în cadrul culturii muzicale tradiționale românești, fiind un instrument de împrumut, cunoaște o largă răspândire pe acest teritoriu. Instrument lăutăresc, poate cel mai folosit în majoritatea zonelor țării și doar în puține regiuni decăzut din drepturi, cedând în fața instrumentelor de suflat, o întâlnim sub diverse denumiri în funcție de zona etnografică: *scripcă* în Moldova, *ceteră* și *tieceră* în Transilvania, *lăută* în sudul Transilvaniei, *lăută* în Banat, *higheghe*, *higheadă* și *highează* în Bihor și Sălaj și *dibla* sau *diplă* în Oltenia, de aici terminologia: *ceterași*, *lăutari*, *lăutași*, *diblași*, *higheduși*, *highediși*, *scripcari* etc.

Este instrument cu veleități solistice strălucite datorită posibilităților ei specifice de execuție, putând fi acompaniată de o serie de alte instrumente sau poate exista singură pentru susținerea liniei melodice (Ardeal). Acest instrument folosește, pe lângă acordajul obișnuit, scordaturile *corzi stricate* (peste 30) ce-i conferă acesteia o sonoritate aparte.

Vioara are, în mod obișnuit, 4 coarde – corzi, strune sau fire – numite prin Muntenia de cei în vârstă în speță: *sârmă*, *burdui* sau *rag*, *mjloc* și *subțire* sau în terminologia germană: *ghe*, *de*, *a* și *e*. Coardele sunt puse în vibrație prin frecarea lor cu un arc, harc sau arcuș cu păr de cal pe care, înainte și în timpul cântatului, instrumentiștii îl ung cu sacâz. Acordajul se face cu un semiton sau chiar cu un ton mai jos față de diapazonul normal ($la_1 = 880$ de vibrații). Acest tip de acordaj diferă în funcție de melodiile pe care le interpretează (în Maramureș, Țara Oltului și nordul Ardealului este acordată mai jos pentru jocuri, decât pentru cântece și doine). Apare un fenomen de adăugare a unei corzi între *Sol* și *Re* – coarda *Mi* (subțire, de metal) și care este acordată *Sol*₁ cu rol de a întări rezonanța coardei *Sol* (acest lucru duce la apariția și a unui cui în plus – Tg, Fg). În Țara Vrancei și regiunea Galați este îmbogățită cu 5-6 sau 7 coarde de rezonanță, numite regional *teluri*. În afară de faptul că întâlnim acel fenomen de acordare cu un semiton mai jos, în același context întâlnim și o modificare a acestuia – scordaturile *corzi stricate* cu scopul obținerii unor efecte sonore speciale, a realizării unor efecte imitative pentru redarea unor melodii pe coarde duble, pentru îmbogățirea surselor sonore, pentru ușurarea executării unor întorsături melodice și, nu în ultimul rând, pentru redarea unor cântece în anumite scări ori tonalități.

Zona etnografică MOLDOVA

- fluier moldovenesc mic și mare;
- caval (în special în zona Vrancei);
- trișcă;
- nai (dispărut în perioada interbelică);
- cimpoi;
- cobză;
- țambal;
- scripcă (vioară);
- trompetă (de la jumătatea veacului trecut);
- ocarina sau *ciof*.

Fluierul moldovenesc (mic și mare) este tipic pentru jumătatea de Nord a Moldovei și Bucovinei având diferite denumiri în funcție de dimensiune și subzonă: *fluier*, *fluierași*, *caval*, *trișcă*.

Cavalul – tot un fel de fluier cu dop, dar de dimensiuni mult mai mari, de circa 63,5 centimetri lungime, având cinci găuri pentru degete, vârful pâlnia de formă conică larg deschisă la partea finală, în lungime de aproximativ 8 centimetri, remarcându-se printr-un sunet înfundat și posibilități tehnice destul de limitate. Acordarea acestora este foarte dificilă datorită construcției. De aceea o regăsim în formă asimetrică, fiind executată, în mod empiric, de către constructori. Ca o precizare, după momentul construirii, este fiert în grăsime de pasăre după metoda cavaliștilor vrânceni pentru a-l feri de umezeală ce ar influența evident sonoritatea, modificându-i atât timbrul, cât și acordajul. Îl putem regăsi, cu preponderență, la nivelul acestei zone cât și în partea de sud a țării.

Ocarina – instrument de suflat de formă ovală din lut ars sau lemn (uneori). Prezintă de la 6 la 8 găuri pentru degete și nu are un acordaj bine calculat. Ca tipuri de ocarină există: ocarină pe *Mi* bemol și *Sol* (reprezintă sunetul redat cu toate găurile închise). Pentru utilizare se așază transversal față de corpul interpretului, degetele mâinii drepte așezându-le pe găurile din partea inferioară, iar degetele mâinii stângi pe găurile din partea superioară. Ocarina are sunet moale, plăcut și totuși penetrant. Digația este asemănătoare cu cea de la fluier, atât pentru sunetele naturale, cât și pentru cele cromatice.

Trompeta – născută se pare din vechiul fluier, timpul a perfectat-o, i-a dat diferite forme, i-a îmbogățit sonoritatea, posibilitățile tehnice, dar și resursele expresive. Primele atestări le regăsim în cadrul serbărilor din Babilon sub denumirea de *hașostă* (lungă, dreaptă, confecționată din argint cu posibilitate de emiteră doar a seriei de armonice a sunetului fundamental). Se cunosc două tipuri de instrumente și anume: trompetă cu ventile (înlocuite ulterior de pistoane) și trompeta cu pistoane, ce este un instrument cromatic. În forma actuală se prezintă ca un tub cilindric conic din alamă, recurbat în formă elipsoidală și terminându-se cu un pavilion. Aici, la această extremitate, există fixat muștiucul. În partea de mijloc a tubului sunt montate alte trei tuburi, acționate fiecare dintre ele cu câte un ventil. Ca punct de sprijin pentru susținerea instrumentului, deasupra, după cel de-al treilea piston există

un suport (cârlig) pentru degetul mic al mâinii drepte, iar pe linie verticală se remarcă un alt tip de piston ce ajută la corectarea intonației.

La începuturi, trompeta era acordată într-un singur ton, fiind folosite pentru realizarea unei linii melodice mai multe instrumente, în funcție de tonalitate (acestea se numeau trompete naturale). Mai târziu, acordarea instrumentului se realizează cu ajutorul unei culise prevăzută cu o clapă ce ajută la evacuarea apei rezultată din condensarea vaporilor și care se află plasată la prima curbă a tubului. Timpul a demonstrat că trompeta cu pistoane este mult mai folosită datorită calității timbrului, care la aceasta este mult mai strălucitor, această calitate fiind determinată de materialul din care este confecționată, cât și de dimensiunea redusă a pavilionului. În prezent există instrumente acordate în *Si b* sau *Do*, iar evoluția tehnicii a dus la crearea unui dispozitiv ce intră în componența acesteia și permite acordarea instrumentului în *La*.

În creația muzicală tradițională întâlnim și tipul de trompetă cu surdină care, introdusă în pavilion, transformă sunetul într-un sunet pregnant (dur – dacă este confecționată din metal) sau estompat (dacă materia primă din care este confecționată este din carton sau material fibros). Transformări intervin în calitatea sunetului și în funcție de mărimea acesteia: cu cât cavitatea este mai mată, cu atât sunetul este mai estompat.

Zona etnografică TRANSILVANIA

– *fluierul* – au existat adevărate centre de constructori în această zonă etnografică (*comuna Hodac – 1950*), în care lucrau deopotrivă bărbați, flăcăi și chiar femei, producând aproximativ 100.000 de fluieri anual, pe care le vindeau ulterior prin bălciuri și târguri;

– *tulnicul* Munților Apuseni – buciul (terminologie zonală pentru N Munteniei și Țara Vrancei); bușin sau trâmbiță (Ținutul Bistriței și Rodnei); trâmbiță sau trâmghiță (Oaș și Maramureș);

– *tilinca cu dop* (*Maramureș*);

– *cimpoiul* (în partea apuseană a Transilvaniei);

– *țambalul* – instrument de împrumut apărut în creația muzicală tradițională românească în 1546, folosit numai la acompaniament;

– *vioara* – cunoscută sub mai multe denumiri: *cetera*, *citera* (*nordul și răsăritul Transilvaniei*), *lăuta* (*sudul Transilvaniei*), *higheghe* (*Crișana și Sălaj*);

– *vioara de acompaniament* – ce cunoaște un tip de construcție aparte, având numai 2-3 coarde întinse, pe un căluș retezat și pe care se pot obține acorduri de 3 sunete,

– *gorduna* (violoncelul) – utilizat la acompaniament, folosește o tehnică caracteristică acestei zone, și anume: ciupirea coardelor cu un bețișor, lovirea cu o baghetă sau bătute cu arcușul;

– *vioara cu sunet metalic* – vioara cu goarnă (există vioară și cu două goarne, cea de-a doua apărând în locul cutiei de rezonanță, și care are călușul sprijinit pe o membrană de mică;

– *zongora* (*Maramureș*);

– *clarinetul*.

Tulnicul – tub lung, deschis la ambele capete, alcătuit din două doage din material lemnos de brad, paltin, frasin, tei sau alun, scobite, lipite și înfășurate cu coajă de cireș, mesteacăn sau tei. Se întâmplă să fie legat uneori cu inele de lemn ori metalice. Nu trebuie să omitem că mai nou există și varianta de tulnic metalic. Pentru acest instrument în latura interpretativă apar femeile (de exemplu: formația din Avram Iancu, Bulzești, Câmpeni și Țara Moșilor). Din punct de vedere estetic, tulnicul ne apare ca un tub drept, însă există și altele puțin încovoiate în partea inferioară sau cu tub încolăcit ca o goarnă militară. Poate emite o linie sonoră ascendentă sau descendentă bazată doar pe un lanț de armonice și, ca o specificație în plus, menționăm că sunt întâlnite chiar și în ceremoniale funebre (Oaș, Maramureș, Bucovina, Vrancea).

Vioara cu sunet metalic – apărută în Austro-Ungaria după tehnica gramofonului (rezonatorul pâlnie). Odată pătrunsă în țara noastră, un exemplar din acest tip a ajuns ulterior să fie reprodus întocmai de către țărani. Alcătuire – nu este altceva decât un cordar subțire de vioară prevăzut cu un butuc mic semicircular pe care se fixează pâlania (în locul cutiei de rezonanță). Pentru a se putea sprijini instrumentul de corpul instrumentistului, capătul cordarului este fixat într-o piesă ușor încovoiată. La fel ca și la vioara clasică, existența călușului racordat la diafragma metalică determină producerea vibrațiilor ce, în acest caz, sunt amplificate de goarnă. Acest tip de vioară folosește numai corzile *Mi, La, Re* și este, prin excelență, un instrument melodic.

Clarinetul – instrument de suflat, are ca strămoș instrumentul pastoral francez din epoca Renașterii numit *cholumeau*, de la latinescul *calamus* – „trestie”, material din care era confecționată ancia. Fiind

un instrument aerofon, se prezintă ca un tub sonor cilindric din lemn de abanos lung de 78 cm și diametrul interior de 15 mm, demontabil în 5 părți, muștiuc, butoiaș, corpul superior al mâinii stângi, corpul inferior al mâinii drepte și pavilionul sub formă de pâlnie ce servește la întărirea sunetelor, în special al celor grave. Din punct de vedere tehnic, clarinetul se descrie ca un instrument deosebit de agil cu bogate resurse expresive. În ceea ce privește clasificarea acestuia, întâlnim 3 planuri: în funcție de tipul de construcție – francez sau german; în funcție de acordaj – în *Do* (netranspozitoare), în *Si b* (transpozitoare la o secundă mare descendentă), în *La* (transpozitoare la o terță mică descendentă); în funcție de culoarea timbrului (sunetului) – se disting mic, alto, bas, contrabas sau pedală.

Zona etnografică BANAT

- *fluierul* obișnuit cu dop;
- *naiul* – *clasic românesc*, alcătuit dintr-un șir de douăzeci de țevi de bambus de diferite lungimi și grosimi, înfundate în partea de jos cu dopuri de plută și ceară de albine; în funcție de cantitatea acestora din urmă se obține și acordarea lor;
- *cimpoiul* (*șimpoi*);
- *torogoata* (taragotul) – cu corp conic ca al saxofonului, cu gură și ancie de clarinet, și cu aplicatură similară cu cea a oboiului;
- *țambalul* – precumpănește acompaniamentul armonic realizat prin acorduri (*intervale armonice și acorduri arpegiate*). Răspândirea lor a dus la înlăturarea cobzelor;
- *vioara* (lăuta);
- *vioara cu tolcer* (*lăuta cu tolcer* – în sudul Banatului) – cunoscută și ca vioara cu goarnă (Bh), vioara cu sunet metalic – are doar trei strune;
- *violoncelul*;
- *saxofonul*.

Torogoata (taragotul) este construit de V.J. Schunda (Budapesta) la indicațiile muzicologului Gyula Kóldy, are ancie simplă ca și clarinetul, are gaură de octavă datorită faptului că tubul este mai larg și conic, reacționând ca un tub deschis la ambele capete. Tipul de instrument cel mai răspândit este cel acordat în *Si b*; regăsim însă și acordate în *La b* și *Mi b*, utilizate însă mult mai rar.

Violoncelul – apărut în aceeași epocă cu vioara, fiind atestat sub acest nume în 1665 de către G.S. Arresti. Din punct de vedere al construcției este foarte asemănător cu vioara, diferențiindu-le doar dimensiunile ce ating la acesta 1,20 metri, iar lungimea arcușului 72 de centimetri. Sunetul se produce în aceeași manieră cu cel produs de vioară și violă, păstrându-și calitățile – catifelat și dulce. Ambitusul capătă alte dimensiuni, mult mai largi aici, iar din punct de vedere tehnic se poate realiza pe acest instrument un efect de chitară prin simpla plimbare a mâinii peste coarde.

Zona etnografică DOBROGEA

– *fluier* – o variantă a fluierului moldovenesc, însă cu șapte găuri pentru degete, a șaptea tăiată în spatele țevii, deasupra celorlalte (*fluier dobrogene* – în general de dimensiuni mici, confecționate din trestie);

- *cavalul dobrogean* – asemănător celui din sud-estul Munteniei;
- *cimpoiul* (Tulcea);
- *zurna* (*de origine orientală*), cu ancie dublă ca cea a oboiului;
- *vioara* (*tibulcă*, prin unele părți ale acestei zone);
- *cello* (violoncel);
- *țambal* – ulterior înlocuit de acordeon;
- *daireaua* (*daraua*).

Daireaua (*daraua*) este de origine persană și are rol de imprimare a ritmului în dans. Este o membrană întinsă pe un cerc de lemn pe circumferința căruia apar niște creștături în care, pe o vergea de metal, sunt prinse câteva plăcuțe de metal rotunde. Se bate cu mana, în același timp agitându-se pentru ca accesoriile sunătoare să zuruie.

CAPITOLUL IV

JOCUL (DANSUL TRADIȚIONAL) SPECIFIC ZONELOR ETNOGRAFICE (categorii de dans, caracteristici zonale)

Se constituie într-o obligație socială, condiționând integrarea deplină a individului în societatea sătească. Are un caracter colectiv și se distinge, așa cum spunea Ovidiu Bârlea, prin „*valențe neașteptat de complexe și ca un corolar printr-o bogăție de primă mână ce-l așază printre cele dintâi în ierarhia europeană*”.

Există mărturii încă din secolul al XVI-lea ce evidențiază originalitatea și calitățile performante ale jocului românesc. După scrierile vremii, acesta a constituit una din principalele forme de manifestare a mișcării cultural-educative după 1848. A existat o puternică activitate practică pentru a putea implementa dansul românesc alături de dansurile străine (vals, polcă, mazurcă) ce erau de prim rang în saloanele vremii. În acest sens, în anii 1850-1851 Ștefan Emilian creează (aranjează) dansurile *Românul (Călușerul)*, *Bătuta (Bătuta Călușerului)* și *Banul Mărăcine*, acestea reprezentând începuturile mișcării artistice de amatori.

Din cea de-a doua jumătate a secolului trecut și până aproape de Primul Război Mondial, preocuparea folcloriștilor vremii pentru cunoașterea coregrafiei populare se afla undeva într-un plan secund, singurul care s-a bucurat de o oarecare atenție fiind Jocul Călușarilor, dar nici acesta din punct de vedere coregrafic. Abia după Primul Război Mondial, Nicolae Iorga, în mișcarea culturală a cărui mentor era, acordă oarecare importanță, înfiripându-se ideea studierii științifice a acestei coregrafii populare. Acestea toate au rămas numai la nivel de impuls.

Anul 1948 a reprezentat anul lansării acestui gen coregrafic, fiind cel mai bine cotate în cadrul manifestării centenarului Revoluției de la 1848. Începând cu 1949, în cadrul Institutului de Folclor se înființează un compartiment de cercetare științifică (etnecoreologie) ce urma să se ocupe de acest folclor coregrafic din punct de vedere al cercetării științifice, după metoda de culegere și cercetare a lui C. Brăiloiu, abordându-l ca fenomen complex, nu numai ca expresie artistică.

Perioada de început a cercetării etnocoreologiei românești a durat aproape 10 ani și s-a desfășurat pe trei direcții:

- perfecționarea profesională, teoretică și practică specifică acestei discipline;
- realizarea unui prim corpus de documente coregrafice;
- valorificarea primelor rezultate obținute în procesul culegerii și analizarea folclorului coregrafic.

Pentru transpunerea în practică a acestui fenomen artistic coregrafic este necesară o partitură coregrafică (suprapunerea rândurilor corespondente) ce s-a constituit având ca sursă de inspirație grafia sistemului muzical de notare, rândurile coregrafice fiind suprapuse sinoptic după modelul partituri corale (orchestrale).

Fiecare joc, în urma unei analize a mișcărilor, are o schiță grafico-ritmică a pașilor, care este constituită după un sistem propriu de notare ce se poate utiliza chiar în culegerile de teren. Această schiță cuprinde măsurile dintr-o formulă ritmică a unui pas sau toate măsurile dansului descris și este împărțită după numărul pașilor dansului. Abordând studiul, la modul generic, vom avea în vedere următoarele:

- câte părți (pași) cuprinde jocul;
- câte fragmente (părți muzicale) conține melodia;
- formația;
- ținuta;
- măsura în care este scris;
- tempoul.

Zona etnografică MUNTENIA

Clasificare:

- de grup:

- cele mai cunoscute pentru această zonă: *Ciuleandra, Sălcioara, Murgulețul, Bordeiașul, Drumul dracului, Vlăscencuța, Brăul greu, Joiana, Maritica, Floricica* etc.;

- jocurile de bază sunt *hora* (în Muntenia dunăreană se întâlnesc: *Horă dreaptă, Horă-n două părți, Horă bătută, Horă pe cârlig* și, mai rar, *Hodoroaga*) și *sârba*;

- cele mai multe de grup mixt se joacă în cerc sau semicerc, de mână sau cu brațele pe umeri;

- mișcărilor sunt vii, cu mulți pași tropotiți cu bății pe contratimp.

- de perechi:

- *Breaza* (ca la Breaza), *Ungurica* (de doi, importat din sudul Transilvaniei), *Geamparaua* (ritm aksak), *Brâul* (joc tipic bărbătesc);
- s-au asimilat și câteva jocuri țigănești: *Romneasca*, *Țigăneasca*, *Zuralia*, *Ursăria* (*Ca la ușa cortului*) etc.

Brâul – derivă de la ținuta dansatorilor care, înșiruiți în linie sau semicerc, se țin unul de brâul celuilalt. Ca variante, există *brâu pe 6* (*brăulețul* – ritm ternar) și *brâu pe 8* (ritm binar). Se desfășoară într-o dinamică alertă ce alternează cu plimbări lente cu pași sincopați. Conducătorul de joc (*corifeul*) dictează comenzile (uneori ține în mână o batistă pe care o agită).

Hora dreaptă se dansează în cerc închis (este prezent mai rar dansul în cerc deschis), cu mișcarea participanților spre stânga, în grupuri mixte (destul de rar întâlnită gruparea pe sexe a participanților), înlanțuiți de brațe la înălțimea umerilor. Coregrafia dansului – plimbare cu ocolire, cu pași simpli (mai rar întâlnit pasul ușor bătut) – se execută într-un ritm binar, cu un tempo moderat-vioi (*Hora*, *Hora mare*, *Perinița*, *Hora miresii*, *Hora călușului* etc.).

Hora bătută se joacă în cerc mixt (uneori este formată numai din bărbați) în lanț, de brațe. Participanții execută mișcări bilaterale cu o ușoară tendință de avansare spre dreapta, alcătuind figuri mai complexe, însoțite de plimbări și bătăi, sărituri, balansuri și mișcări de brațe accentuate. Ritmul este binar, tempoul – vioi, uneori chiar accelerat (*Zuralia*, *Ceasornicul*, *Hora pe bătaie*, *Cioful*, *Ciuful* etc.).

Zona etnografică OLTENIA

Jocurile predominante sunt *sârba* și *hora*. Amintim:

- *Rustemele* (multe în ritm aksak);
- anumite jocuri cu nume de plante: *Alunelul*, *Bobocica*, *Craițele*, *Trandafirul*, *Busuiocul*;
- jocuri cu nume de animale: *Ariciul*, *Vulpea* ș.a;
- jocuri cu nume de femei: *Ileana*, *Mandrele* ș.a;
- jocuri cu nume de obiecte casnice: *Ițele*, *Trochițele*, *Ceasornicul* ș.a.;
- *Călușul*;
- *Brăulețul oltenesc*.

În Oltenia jocurile sunt, mai ales, de grup mixt, dansate în cerc sau semicerc, predominante fiind *sârba* și *hora*. Sârba se crede că ar avea obârșia chiar aici (spun unii, alții amintesc și de Muntenia). La horă dansatorii se țin de mână, iar la sârbă de umeri.

Jocurile bărbățești de o mare virtuozitate sunt jucate în linie, dansatorii înlănțuindu-și mâinile încrucișate la spate sau se prind unul de brâu celuilalt. Mișcările în timpul dansului sunt iuți, sprintene, cu pași încrucișați pe loc, piteni (lovituri ale tocurilor încălțăminte), sărituri și băți ușoare, în timp ce ceilalți dansatori, aflați în șir, se mișcă înainte și-napoi, mai rar în lateral.

Călușul (cel mai vechi și mai reprezentativ joc – a existat mai întâi ca text, rit și ulterior ca dans); este o formație ce apăra comunitatea umană de agresiunea forțelor malefice din afară (ielele). În cadrul dansului sunt înglobate mai multe jocuri: *Florica*, *Bățul*, *Cătrănița*, *Rața*, *Sarea și lâna*, *Calul și Chiserul*.

Ceata de călușari are un costum aparte ce se deosebește de costumul de sărbătoare al sătenilor prin: fesul (căciula) pe care-l poartă pe cap, prin betele încinse în diagonală pe piept, prin tuzlucii și clopoței de la picioare, prin batistele fumos brodate oferite de fete și tichiile de copii mici (protecție față de cei lipsiți de apărare) și ciucurele de lână pe care-l deține vătaful. Se remarcă prezența unui conducător de ceată și a unui personaj aparte – *mutul*. Zgomotul clopoțelilor, ca și strigătele de luptă *hărășaira* sunt menite să îmbărbăteze ceata și să sperie forțele dușmane. Gesturile cetei semnifică amenințări injurioase la adresa ielelor. Steagul este insigna cetei ce are multe conotații, de altfel se recomandă ca un simbol cu o bogată polisemie. Este o prăjină lungă cât de două ori statul unui om, și care are la vârf o cârpă (un prosop țesut în casă), fire de usturoi și de pelin. Călușarii dețin fiecare câte un băț (în alte locuri se întâmplă să dețină câte o sabie de lemn).

Dansul *Florica* exprimă, prin virtuozitatea dansului, capacitatea cetei de a performa dansul ritual; *Bățul* – legătura călușului cu pământul, obținându-se, prin aceasta, virtuți rituale deosebite; *Cătrănița ungurească* – rezistența la suferință a membrilor cetei; *Sarea și lâna* – reliefează simbolul protecției gospodăriei; *Calul și Chiserul* – puterea cetei de a birui agresivitatea ielelor.

Zona etnografică MOLDOVA

Jocul are un caracter contrastant.

Clasificare:

- jocuri mixte de grup – Bătrâneasca, Alivencile, Huțulca, Țărăneasca ș.a.;
- jocuri mixte de perechi – de tipul polcii;
- jocuri bărbătești – Corăghiasca, Bătuta (variante de brâu și hore) și Arcanul (sârbă);
- jocuri femeiești – *Jocul Bătrânelor*.

Jocurile (dansurile) populare de pe teritoriul moldovenesc nu au caracter constant – par domoale însă sunt totuși vii, cu pași mărunți și bătaii mai ales pe contratimp.

Cunosc o clasificare clară: jocuri mixte de grup, din care amintim: *Bătrâneasca, Alivencile, Trilișeștile, Huțulca, Țărăneasca* (se joacă frecvent în cercuri mai mici sau mai mari, rotindu-se cu o viteză foarte mare – vârtej –, dar și în perechi, de multe ori concomitent cu formațiile de cerc); dansuri de perechi – s-au răspândit în urma influenței dansurilor rusești și poloneze, multe fiind de tipul polcii atât ca linie melodică, cât și ca mișcări de dans (pași); jocuri bărbătești, multe dintre acestea fiind variante de brâu, hore – *Vrancea, Corăgheasa* și *Bătuta, Sârba, Arcanul* – joc de recrutare foarte vechi (la unele jocuri bărbătești dansatorii joacă concomitent și organizat, fără să se țină unul de altul, însă la jocurile de coloană se țin unul de brâul celui alt); jocuri femeiești – de exemplu: *Jocul bătrânelor* la care dansatoarele se susțin sigure melodic, interpretând melodia dansului.

Melodica jocurilor este foarte strâns legată de tehnica instrumentelor muzicale folosite.

Zona Bacău. Cu mult timp în urmă, aici au existat, în cadrul creației muzicale, destinată dansului, un număr de 31 de jocuri. Din cele ce păstrează elemente arhaice amintim: *hora, sârba, bătuta, corăgheasa*, menționând faptul că alături de acestea își fac simțită prezența și un număr de 3 jocuri de tip modern. Desfășurarea jocului în sală a dus la apariția unui fenomen deloc benefic pentru jocul tradițional, și anume adoptarea pașilor de sârbă, tango și vals pentru toate dansurile (aceste informații au fost obținute în urma unei culegeri realizate în 1969).

Zona etnografică TRANSILVANIA

- jocurile de perechi (mixte):

- *De-a lungul*;
- *Purtata*;
- *Pe sub mână*;
- *Învârtita*;
- *Hațegana*;
- *Țarina* (Țara Motilor) – mocănească; a văsarilor; a minerilor.

- jocurile bărbățești – feciorești de virtuozi (cunoscute sub diverse denumiri aici în Transilvania):

Fecioreasca în S; de ponturi în S-V (se desfășoară pe melodii în ritm aksak);

Haidăul în Transilvania de centru (aici ritmul aksak este mai puțin prezent);

Bărbuncul în N-E Transilvaniei (ritm binar).

- jocurile mixte de cerc – întâlnite în partea de N (Hunedoara și unele părți ale Sibiului);

- jocurile bătrânești de fete.

În Transilvania predomină jocurile de perechi, jocurile bărbățești de virtuozi, jocurile mixte de cerc – mai rare (se pot întâlni, cu preponderență, în Hunedoara, Sibiu). Numărul jocurilor, în general, este foarte mic comparativ cu celelalte zone etnografice ale țării.

În Transilvania de centru regăsim jocurile bătrânești de fete (*Purtata*) – Năsăud; *Fetele de la Căpâlna* – Alba (dansate în șir șerpuitor de pași rari plasați pe contratimpii cântării în ritm aksak).

Jocurile mixte se bazează pe mișcări (plimbări) de obicei sincopate în care contrastează mișcările domoale ale fetelor cu salturile pe care flăcăii le fac din loc în loc, lovind totodată picioarele cu palma (*De-a lungul*, *Purtata*). Toate aceste elemente sunt însoțite de piruetele fetelor trecute pe sub mână (*Pe sub mână*), cu învârtiri simple (*Învârtita*) sau duble (*Hațegana*).

Se deosebesc între ele de la o zonă etnografică la alta din punct de vedere al mișcării, astfel: plimbarea perechilor este foarte lentă în centrul Transilvaniei, ceva mai mișcată în sud și destul de vie în sud-vest.

În *Țara Moșilor* se disting trei categorii diferite ale jocului de perechi: *mocăneasca* – cea mai arhaică formă a dansului, cu mișcări iuți, pași tropotiți, trecerea pe sub mână a fetelor în mișcări smucite și strigături cântate; a *văsarilor* (meșteri în lucrul obiectelor din lemn) – variantă cu ritm vioi desfășurată pe strigături recitate; a *minerilor* – domoală, fără strigături, flăcăul ținând ceremonios fata la distanță.

O altă particularitate a dansurilor din Transilvania este orânduirea în suite – de exemplu dansul începe cu o plimbare (*Purtata* sau *De-a lungul*), continuă cu învârtirea fetei pe sub mână (*Învârtita*) și se încheie cu *Hațegana*.

De obicei jocurile se succed, ținându-se seama de stabilirea unui echilibru între mișcări.

În *Țara Oașului* jocul este caracterizat prin pași mărunți tropotiți, punctat din loc în loc cu bătăi mai puternice, într-un ritm viguros și totodată subtil, existând frecvent și bătăile din palme marcând astfel ritmul. Adăugăm că, la jocurile în care dansatorii nu se țin unul de altul – *Țipuriturile* din Țara Oașului, o particularitate deosebită o au strigăturile cântate.

În unele zone ale Transilvaniei dansurile bărbătești se caracterizează prin așa-numitele *porturi* – figuri atletice (acrobatic) complexe executate pe loc. Predomină salturile în înălțime, împletite cu bătăi ale mâinii pe diferite segmente ale picioarelor (câlcâi, gleznă, gambă, coapsă).

Ca și la brâu, figurile alternează cu mișcări domoale în mers sincopat (necesare relaxării dansului). Din această categorie fac parte *jocurile feciorești* care se orânduiesc în patru grupuri coregrafice: *feciorească* – în sud; *de porturi* – în sud-vest, ambele desfășurându-se pe ritm aksak; *haidăul* – în centru – mai puțin; *bărbancul* – în nord-est – ritm binar.

Odinioară bărbații își dansau jocurile ajutați de o bătă, de aici denumirea de *joc de bătă*.

În *Transilvania de Sud* – Sibiu, Brașov, Covasna – există foarte multe asemănări cu alte regiuni – Muntenia, Vrancea, Moldova N, Maramureș – alături de care formează un complex carpatic. Se joacă *brâul* – socotit ca fiind extrem de vechi în această zonă. Dialectul sudic se diferențiază total de zona centrală și cea de nord a Transilvaniei (aparținând dialectului apusean).

La jocurile de perechi este mai frecventă ținuta opusă (față-n față), fie închisă, fie deschisă. Ținuta liberă – monom (solistică) este destul de răspândită.

Desfășurarea jocului se face pe loc, cu deplasări bilaterale, succesive și prin ocolirea cercului de joc.

Din punct de vedere coregrafic, vorbim despre: structura figurilor; succesiunea acestora; tempoul – caracter vioi (în general), tempo accelerat (*sârbă, hațegană*) sau moderat (*învârtită, feciorească*); ritmul binar sau sincopat; melodii variate – foarte bine încheiate cu două sau trei fraze muzicale cu succesiune precisă; ca element caracteristic – existența strigăturilor cu caracter liric, pregnante, cu substrat satiric, precum și speciale, legate direct de desfășurarea jocului (comenzi, numărători, îndemnuri).

De notat faptul că în Transilvania există 27 de tipuri coregrafice diferite din 55 existente în folclorul românesc. Enumerăm câteva dintre acestea în funcție de tipul jocului: în cerc (*Hațegană, Horă dreaptă, Horă în două părți, Horă bătută*); în linie (*Brâu mocănesc, Sârbă, Brâu nou*); de grup mic (*Ciuleandra, Jieneasca*); de perechi (*Purtată, Doi plimbat, Horă de perechi, Sârbă în vals, Polcă dreaptă, Polcă șchioapă, Horă polcă, Învârtită dreaptă, Învârtită șchioapă, Brează*); jocuri în monom (*Ceată ciobănească, Ceată dis-tractivă, Călușer, Feciorească*); jocuri solistice (*Bătuta solistică, Solo țigănesc, Solo grotesc, Solo ritual*).

Tipuri zonale evidențiate în ceea ce privește ponderea: frecvență mare (*Fecioreasca, Breaza, Purtata, Polca dreaptă Jieneasca* – solistic); frecvență moderată – *Hodoroaga, Brâul nou, Călușerul, Hora de doi*; frecvență sporadică – *Hora bătută, polca șchioapă, Hora polcă, Solo țigănesc*.

Caracteristici și concluzii. Predomină jocul de perechi și de linie; cele mai frecvente jocuri sunt *Învârtita dreaptă, șchioapă, Brâul mocănesc, Sârba, Hora dreaptă*.

Zona etnografică BANAT

- jocuri bărbățești – *Brâuri și Posovaici, Sorocul* (în partea de nord);
- hora (mai ales în sudul provinciei);
- jocuri de perechi – *De doi, Măzărica, Ardeleana ca-n Banat* (se succed ciclic, caracteristică întâlnită și în Transilvania).

Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor cuprinde până în prezent peste 300 de dansuri notate, acestea provenind din 23 de repertorii locale cercetate exhaustiv. Ne apare destul de bine conturat din punct de vedere al morfologiei, putând afirma că predomină formațiile de semicerc și perechi, apoi de cerc; uneori se joacă în monom, sau solistic, foarte rar în grup mic.

Tipurile de dans au drept coordonată împărțirea Banatului în două subregiuni coregrafice, determinând existența unei dialect coregrafic carpatic, comun ambelor subregiuni și opozantul cu dialectele Câmpiei Dunărene și Câmpiei Ardealului.

Putem spune că S-E Banatului este dominat de *Brâuri* și *De doiul bănățean*, joc de ceată și solistic, iar partea de N-V de *Învârtită* și *Soroc*.

Referitor la ținuta în timpul jocului, la cele în grupuri mari întâlnim ținutul de umeri, iar la cel de perechi partenerii se țin față-în-față.

Întâlnim aici în număr destul de mare și dansul cu componență bărbătească.

În ceea ce privește desfășurarea jocului, se face mai ales bilateral, adeseori cu o ușoară tendință de înainte spre dreapta. Referindu-ne la aspectul tipologic al acestuia, regăsim: *Jocuri de perechi* sau *De doiuri* (*De doiul bănățean* și *De doiul plimbat*), *Brâuri* (*Brâul bănățean*, *Brâul nou*), *Învârtită dreaptă*, *Învârtită șchioapă*, *Polci*, dar și tipul de *Horă de perechi* (*Baraboi*), *Hore mari* (*Horă dreaptă* și *Hora în două părți*), *Ceata bănățeană* și *Sorocul*, precum și tipul mai general de *Călușer*.

Din punct de vedere al execuției, dansul bănățean este definit printr-o mișcare destul de înceată de înainte spre dreapta a grupului cu pași de o amplitudine redusă pe sol, iar mișcările de brațe extrem de reduse la hore, însă devenind ample și maiestuoase la *Jocul Perechilor*. Există diferențieri ce conduc la o variabilitate destul de apreciabilă în ceea ce privește vârsta participanților. Dinamica dansului evoluează de la o sobrietate specifică la o intensitate și o exuberanță considerabile.

Zona etnografică DOBROGEA

- vechi dansuri dobrogene viețuiesc alături de dansurile aromânilor, dansuri din Oltenia, Muntenia sau Moldova, și, nu în ultimul rând, cu cele ale altor naționalități conlocuitoare (repertoriu eterogen).

- melodii în ritm aksak:
 - simple binare – *Rustemul*, *Paidusca* (cu al doilea timp alungit);
 - ternare – *Geamparalele*, *Pandelașul*, *Cernica*, *Săltata* (cu al treilea timp alungit), *Vanghelio* (cu primul timp alungit);
 - compuse – *Șchioapa*, *Cadâneasca* (cu cel de-al patrulea timp alungit).

În Dobrogea repertoriul de dans este eterogen, așa după cum susținea Constantin Brăiloiu în studiile sale, la capitolul *Întrepătrunderea diferitelor stiluri regionale*, fenomen recunoscut și de Gheorghe Ciobanu ca fiind prezent după cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În sprijinul celor menționate se aduce un argument ce capătă dimensiuni de particularitate a acestei zone, și anume prezența celor două dialecte – dialectul dunărean și cel carpatin – la care se mai adaugă unele infiltrații moldovenești, dar și o parte caracteristică sudului țării, referindu-mă aici la zonele așezate de-a lungul Dunării (Vlașca, Teleorman, Oltenia).

Aici regăsim conviețuirea dansurilor cu substrat vechi alături de cele venite de pe ambii versanți ai Carpaților. Denumirile dansurilor dobrogene amintesc de cele întâlnite în celelalte regiuni ale țării, și anume: *Alunelul*, *Atica*, *Bătuta*, *Brâul*, *Ciobănașul*, *De doi*, *Ghimpele*, *Geamparaua*, *Învârtita*, *Jianul*, *Rața* etc. Regăsim însă și *Paidușca*, *Greceasca*, *Cadâneasca*, *Țigăneasca*, *Kiocek*, *Polca*, *Craiț Polca*, *Padecatrul* și dansuri de salon ajunse și la sat.

Ritmul aksak capătă aici valoare de caracteristică, fiind întâlnit în genul *Geampara*, *Kiocek*, *Cadâneasca* și *Turcească*.

Hora simplă pare foarte strâns legată de specificul național, aparținând de fapt unui strat foarte vechi.

Hora în două părți se joacă în cerc închis, mixt, participanții petrecându-și brațele la nivelul umerilor. Jocul are o desfășurare bilaterală sau pe loc, la care se adaugă plimbările bilaterale, cu pași simpli și bătuți.

Hora macedo-română și *Hora dunăreană* aparține stratului vechi și se execută în cerc deschis, mixt, de multe ori apărând separarea pe sexe în interiorul acestuia. Poziția brațelor este în lanț însă puțin îndoite. Mișcările se realizează prin ocolire, formând figuri simple și plimbări spre dreapta, într-un ritm binar cu tempo lent (*Hora* – Corlu). Apare aici un condu-cător de joc ce execută o serie de sărituri, lăsări pe vine, însoțite de mișcări de brațe.

Hodoragă – dans ce se execută în cerc sau semicerc, mixt sau pe sexe, în lanț de brațe (uneori de umeri), cu figuri simple sau complexe, plimbări bilaterale cu ocoliri, sărituri, pași bătuți și încrucișați în față. Ritmul este binar, iar tempoul – vioi.

Geamparaua aparține, se pare, stratului vechi. Cu toate că se remarcă o puternică influență a pieselor bulgărești, este considerat ca joc cu origine locală. Se joacă în cerc închis, mixt, în lanț de brațe îndoite în poziție înaltă sau joasă (printre umeri prin basmale); figurile sunt variabile atât ca structură, cât și ca succesiune, ca elemente apar plimbările, cârligele, bățiile, pașii sălțați, lășările pe vine, trecerile pe sub mână. Ritmul este asimetric 7/16, tempo vioi.

CAPITOLUL V

PORTUL TRADIȚIONAL (scurt istoric, descriere)

Portul popular s-a dezvoltat din momentul definitivării procesului etnogenetic românesc, în condiții istorico-economice specifice, cu caracteristici etnice proprii. Despre portul popular românesc, putem vorbi abia după formarea poporului român, în secolele IX-X. Mărturii mai numeroase ce ne dau importante indicații despre structura și evoluția acestuia avem încă de la 1330 când țărani români, în costum tradițional, participau la lupta de la Posada. Mai târziu, apar în picturile bisericești (1409-1417), pe emblema din 1556 a breslei bijutierilor din Brașov, în lucrări ca: *De Sitre Transilvaniae, Moldaviae et Transilpaniae* de Antonius Wranacius Sibenicensis Dalmato (secolul al XVI-lea); *Descriptio Moldavie* de D. Cantemir (1716) ș.a.

Fiind produs pentru necesități materiale imediate și stringente, portul popular s-a confecționat inițial în cadrul gospodăriei închise. Costumul popular de pe întreg cuprinsul țării se caracterizează prin folosirea masivă ca fond a culorii albe. Nota dominantă în ceea ce privește materia primă este dată de țesătura albă de lână, în, cânepă sau bumbac. Pe această unitate a materialului se sprijină și unitatea de croi. Aceasta este simplă, discretă, pânza sau stofa fiind tăiate în suprafețe dreptunghiulare. Cheițele specifice modului de îmbinare a bucăților croite în prealabil (a elementelor constitutive) sunt uneori colorate, dar și albe, în culoarea țesăturii.

Ornamentica, în cadrul căreia urmărim plasarea, compoziția, motivele, o regăsim în diferite câmpuri, ea subliniind linia croielii și punând în evidență motivele ornamentale. Ornamentele au forme geometrice. Chiar și atunci când sursa de inspirație este natura cu elementele ei (flori, păsări, animale), mai rar figuri omenești ce sunt supuse adeseori unui proces de stilizare.

Cromatică (coloritul motivelor) este un alt element specific de o sobrietate remarcabilă și care întrebunțează culori de bază ca: roșu, negru, brun închis, albastru, anumite tonuri de verde și violet.

Zona etnografică MUNTENIA

• Zona Buzăului

Costumul femeiesc: cămașă femeiască – cu mâneci frumos ornamentate, cu volane la pumni; *fotă înfășurată*, pe fond negru, cu motive tradiționale, geometrice, pe partea din față; *brâu* țesut în război, pe fond roșu, având ca terminație șiruri scurte de mărgelile finalizate cu ciucuri; *maramă*, din borangic, cu ornamentație pe alb; *opinci* din piele.

Costumul bărbătesc: glugă – purtată în timpul lucrului și pe drum ca acoperitoare, dar și ca traistă pentru purtatul diverselor obiecte sau alimente; *cămașă albă*; *brâu*; peste brâu o *curea din piele* cu cataramă din alamă și ținte din cositor (Râmnicu Sărat).

• Zona Prahovei

Costumul femeiesc: cămașă albă, cu motiv ornamental orizontal în roșu – mâneca cu altiță, în creț și sfârșindu-se cu volane în pumni; *fotă* largă, plisată, pe fond negru, cu motiv geometric, plasat la limita de jos și care se continuă pe una din laterale cu ornamentația asemănătoare dar pe verticală; *brâu* lat, roșu, de lână; *maramă de borangic*; *opinci* din piele.

Costumul bărbătesc: cămașă lungă – mâneci largi și broderii discrete la guler, piept și mâneci, pânza are vârgi în țesătură și cromatică de roșu, galben și nu numai; *ițari din postav*; *brâu roșu de lână* mai lat decât cel de femeie; *opinci cu obiele*.

• Zona Dâmbovița

Costumul femeiesc: ie – *cămașă*, nu prezintă elemente de diferențiere; *fotă*, care are la poale o fâșie colorată, țesută, iar în afară de aceasta se detașează fâșiile verticale cu elemente geometrice policrome; *brâu țesut policrom*; *maramă de borangic* cu motive populare pe alb.

Costumul bărbătesc: la fel cu celelalte subzone.

• Zona Argeș

Costumul femeiesc: cămașă lungă, bogat ornamentată, cu mâneci bufante, strânse în manșetă, ce poartă și ea elemente de ornamentație foarte încărcate, motiv ce-l regăsim și pe poalele cămășii; *fotă înfășurată*, brodată în întregime, cu fir și cu motive colorate, remarcându-se valoarea decorativă a broderiei; *maramă cu desen* mai simetric, încadrat în chenar; *opinci*.

Costumul bărbătesc nu prezintă diferențieri.

- **Zona Muscel**

Costumul femeiesc: cămașă femeiască, cu mâneci largi, bufante, brodate cu râuri discrete; fotă înfășurată, cu ornamente geometrice policrome, pe vertical (partea din față); maramă de borangic; brâu țesut bicolor roșu-galben; opinci.

Costumul bărbătesc este asemănător celorlalte subzone.

- **Zona Vlașca – Teleorman**

Costumul femeiesc (ornamentica prezintă mici variațiuni zonale): cămașă pe aceeași configurație, numai că apare elementul de spiralare a motivului de pe mânecă; fustă formată din trei sferturi vâlnic negru și o catrință – șorț roșu (pesteman) sau fotă plisată; maramă de in cu lucrătură geometrică spartă și prinsă de păr cu ace lucrute meșteșugit; opinci.

Costumul bărbătesc: cămașă albă; ȳari albi de postav; brâu lat, roșu, de lână; șosete de lână; opinci.

Zona etnografică OLTENIA

- **Zona Mehedinți**

Costumul femeiesc: cămașă femeiască, având compoziție ornamentală clasică; fustă – vâlnic sau vâlnic plisat, cu ornamentica realizată prin frumoase broderii în fir, beteală, lână sau mătase; brâu; maramă vaporeasă; opinci.

Costumul bărbătesc: cămașă albă cu broderie discretă; pantaloni de postav; brâu foarte lat (de-o palmă), predominând culorile roșu și grena, cu ornamentică liniară sau geometrică simetrică, foarte mărunță; opinci.

- **Zona Gorj**

Costumul femeiesc: cămașă cu broderii pe piept și pe mâneci; fustă – catrințe prinse una în față și alta în spate, cu ornamentică simetrică, pe orizontală, în culori negru, verde, albastru, alb, galben, pe fond predominant roșu; brâu policrom, cu ornamentică orizontală liniară; maramă (pentru femei măritate); opinci.

Costumul bărbătesc – schileresc (lucrat în postav alb, ornamentat cu șiret, postav colorat și broderii policrome): cămașă albă cu broderii discrete; cioareci cu bogate ornamente în pasmanterie la buzunare; ilicul ce respectă întru totul ornamentica și cromatica cioarecilor; brâu lat tricolor; opinci.

- **Zona Vâlcea**

Unul dintre cele mai elegante costume femeiești, prin ornamentica țesută a vâlnicelor, broderia cămășilor și rafinamentul maramelor.

Costumul femeiesc: cămașă cu mâneci largi, terminate cu manșetă cu ornamentică spiralată; *fustă* – *vâlnic sau catrință* neagră, bleu-marin, cu broderii extrem de fine în alb; *brâu îngust policrom*, țesut în război; *maramă de borangic* cu broderie albă de mătase; *opinci*.

Costumul bărbătesc: cămașă – *ie albă*; *cioareci*; *brâu țesut*; *manta de postav* – *șuba cu molii*, cu broderii pe alb, de un rafinament aparte; *opinci*.

Subzona etnografică OLTENIA DE SUD

- **Zona Olt, Romanați**

Costumul femeiesc: cămașă de femeie; *fustă amplă*, creață sau plisată – *vâlnic și catrință* cu ornamentică geometrică având stilizări de elemente antropomorfe; *maramă de borangic* cu discrete ornamente albe, alese; *cojoc lung de piele* (*constituie o capodoperă a genului, cu dispoziție rafinată a câmpilor ornamentali și linia croielii în clin*); *giubea* – haină lungă, fără mâneci, cu broderii pe piept; *opinci*.

Costumul bărbătesc: cămașă albă; *cioareci* – pantaloni de postav alb, cu ornamente din postav colorat; *pieptarul înfundat*, din blană cu ornamentica reprezentată prin rozetă și spirală, elemente străvechi ce le întâlnim și la giubea; *giubeaua* (*element de costum întâlnit și la femeie*); *brâu cromatic roșu cu maron*, ornamentică pe verticală; *opinci*.

- **Zona Dolj**

Costumul femeiesc: cămașă femeiască, cu aceeași compoziție ornamentală autohtona a mâneicii, pe cele 3 registre: altița, încrețul și râurile; *fusta* – *vâlnic plisat (pesteman)*, cu ornamente mari, pe registre verticale; *brâu lat, țesut*, cu ornamentica liniară verticală, policromă, ce alternează cu cea geometrică; *maramă de borangic*; *opinci*.

Costumul bărbătesc nu prezintă evidente diferențieri față de celelalte zone.

Zona etnografică MOLDOVA

• Zona Rădăuți

Costumul femeiesc: cămașă femeiască – ie, brodată manual, pe pânză de in, cânepă, bumbac, strânsă în jurul gâtului cu un șnur (cu toate că este foarte larg), această încrețitură purtând numele de brezerău; compoziția mânecii în trei registre, altița la umăr, încrețul și bentița monocromă ornamentală și râurile ornamentale de-a lungul mânecii; *fota înfășurată*; *pieptar cu poale* – haina lungă, prevăzută, din piele, cu broderii discrete; *latițar*, gheordan sau gherdan (în alte zone – funcție de brâu), aici țesătura din mărgelile policrome, în variate com-poziții ornamentale geometrice; *găteala de cap* – ștergarul de cap și gherdanul purtat pe frunte; *opinci*.

Costumul bărbătesc: cămașă bărbătească simplă, până la genunchi; *pantaloni bărbătești* – ȋțari, încrețit pe picior; *pieptarul* cu broderii florale, stilizate; *căciula caracteristică* portului bărbătesc românesc; *opinci*.

• Zona Câmpulung Moldovenesc

Costumul femeiesc: cămașă femeiască, având structura morfologică și stilistica cu ornamentica mai bogată și o cromatică mult mai vie; *fusta – fota înfășurată*; *pieptarul brodat* cu blană de dihor și cu broderii foarte discrete; *brâu țesut din lână* și ornamente în țesătura cu motive geometrice policrome; *opinci*.

Costumul bărbătesc nu prezintă diferențieri majore.

• Zona Suceava – Iași

Costumul femeiesc: cămașă femeiască, mai simplă, completată decorativ de gheordanul de la gât; *fusta – fota înfășurată*, țesută din lână; *pieptar* frumos ornamentat; *brâu îngust policrom*; *opinci*.

Costumul bărbătesc: cămașă lungă frumos ornamentată cu broderii albe și dantela; *pantaloni* – ȋțari cu crețuri; *brâu lat*; *pălăria* cu borduri foarte largi; *opinci*.

Zona etnografică TRANSILVANIA

Întrucât această zonă prezintă o mai mare varietate a subzonelor etnografice, avem costumul tradițional de: Lăpuș; Maramureș; Sălaj; Bihor; Arad; Munții Apuseni (Mocănesc); Năsăud; Câmpia Transilvaniei;

Târnave; Țara Bârsei; Țara Oltului; Mărginimea Sibiului; Orăștie; Țara Hațegului; Pădureni; Valea Jiului. Ne vom opri numai asupra câtorva dintre ele pentru detaliere.

• **Zona Maramureș**

Costumul femeiesc, compus din: *cămașă femeiască*, *catrințe* (zadii), *bete* (frânghii), *podoaba de cap*, *opinci*.

– *cămașă*; decoltată – unică din punct de vedere al structurii, ținându-se cont de faptul ca s-a purtat aici și o cămașă tăiată la gură (*gât*), cu stanii dinainte și dinapoi, încrețite, cele două jumătăți drepte din foaia de pânză fiind întinse peste părți, trecând peste umeri (*trăsura*), cu cusătura pe dos și mâneca încrețită de la umeri în boți, cupe, colți, răvașe; ornamentele – simple vărgi orizontale;

– *zadia* – *catrința* de Maramureș – robustă prin material și colorit, decorată cu simple vărgi orizontale, fie una lată și una subțire (*sprânceană*), fie grupe de vărgi de lățimi diferite, proiectate pe „*pod*” (*fond*) roșu; *zadia* veche se țesea „*din păr în păr*”, în patru ițe;

– *brâul* – arareori apar „*ațe cu căneci*” – *ciucuri* (maramureșanca nu poartă brâu);

– *podoabe* – zgarda din mărgele și cea din corale.

Costumul bărbătesc, alcătuit din:

– *cămașă* – forma simplă, rezumându-se la o foaie de pânză întinsă în lungimea brațelor și despicate la mijloc, pentru pătrunderea capului. Aici întâlnim cel mai scurt tip de cămașă, bărbatul umblând cu pânțele gol; a urmat cămașă până la talie; după care cămașă cu chept (*de azi*), ornamentată precum cămașă femeiască;

– *cioarecii din pămură groasă*, croiți drepți și largi sau gacii (*izmenele*), mult mai largi, cu „*roituri*” la tiv (*ciucuri*);

– *chimirul excepțional de lat*, cu patru-cinci limbi, și care înainte se purta răscoit la subraț, datorită lățimii acestuia;

– *pieptarul* – cunoaște trei variante: cel mărănesc, de pe Iza și de pe Vișeu despicate în față, vioi colorate, cu ornamentație bogată;

– *haina* – *gubă mătoasă* – albă sau sură, folosită în vreme friguroasă atât de bărbat, cât și de femeie;

– *căciula scundă* – „*cujma rotată*”;

– *pălăria veche* – *de păslă* cu bor larg, înlocuită mai târziu cu clopul de paie, care în zilele noastre este îmbelșugat ornamentat cu motive constituite din mărgele.

• Zona Lăpuș

Portul tradițional al acestei zone își are originea, ca și cel de Năsăud, în vechiul costum cu cămașă cu ciupag și zadie vânăată.

Costumul femeiesc este constituit din:

– *cămașă femeiască încrețită la gât* (*cămașă tipic românească*) cu mâneci terminate în volan „bezer”, cu ciupag (o cusătură peste și printre crețurile de sub guler, în față în formă dreptunghiulară „chept” sau „crețele”); decorul mânecii – este „șirul” sau „penele de pe cot” ca și „penele de la bezer” (*bordura de la tivul volanului*); datorita ciupagului cămașă se încheie la spate; acestui tip i-a urmat *cămașă cu pene pe umăr* având mânecile prinse (*încrețite*) de la umăr, unde apare cusătura „pene pe umăr” – în acest model ciupagul dispare și gura cămașii trece de la spate în față; guler – la margine este încrețit cu brânas; ornamentația – geometrica realizată cu arnici în cromatica de roșu – negru;

– *zadia* – veche albastră aparține tipului de „zadie vânăată”, cu 5-7 rânduri de motive geometrice policrome. În timp, surțul din lână, încrețit în talie și ornamentat liniar, a fost înlocuit cu zadia din față;

– *frânghiile* – țesute în dungi colorate sau alesături pe lungime;

– *podoabele* – zgărdane și mărgelile de piatră;

Costumul bărbătesc este alcătuit din:

– *cămașă veche* – dreaptă, fără guler, cu mânecă largă. În timp apare cămașa încrețită la umăr și cu guler răsfrânt (*asemănătoare cu cea din Năsăud*), având însă „pumnari” la mâneci;

– *cioarecii* – au aceeași croială ca cea de Maramureș, largi și drepți, care se termină jos cu ciucuri „roituri” din urzeală;

– *chimirul* – curea lată cu patru limbi, identică cu cea din Maramureș;

– *pălăria* – de postav.

• Zona Oaș

Costumul femeiesc aparține tipului de costum cu șorț încrețit la talie și poale încrețite fix pe un brâu și se constituie din: podoaba de cap (îmbrăcămintea capului), cămașă, poale, zadie (șorț) și încălțăminte.

– *cămașă*: din pânză groasă, astăzi este cu cheptar, o placă dreaptă care cuprinde gâtul și se întinde până la umeri; mânecile se prind de placă printr-un creț; ornamentul cămașii de tip nou este plasat pe guler, pe piept, pe placă, pe mâneci și volanul acestora;

– *poalele* – fixate în talie printr-un brâu („*pogmata*”) sau guler ornamentat dens, cu cusături ca și cele de pe cheptar, sunt și ele susținute prin cusături artistice;

– *zadia cu portă* – prinsă peste poale, având în partea din față – șorț din pânză încrețită, destul de viu colorat, de obicei fond roșu, cu ornamente florale;

– *podoabele* – zgărzile din mărgele.

Costumul bărbătesc se compune din: căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci, chimir, încălțăminte.

– *cămașa* – scurtă, s-a dezvoltat ca și cea din Maramureș, dreaptă, fără guler, cu mâneci largi, urmată fiind de cămașa cu „*pomișori*” (manșete); ornamentația – policromă, plasată pe umeri (brazi), pe pomișori și la tivuri; gacii – surprind cu lărgimea lor și sunt confecționați din pânză pusă pe lățime, similar cu poalele femeiești cu cusături de cheiță la unirea foilor (în linie orizontală);

– *cioarecii* – din pănură groasă, croiți mai largi, cu ornamente de postav roșu și negru intercalat la cusături și aplicat la buzunare. Jos au „roitori” (destrămați) ;

– *chimirul* – pus direct pe piele, cămașa prea scurtă căzând peste chimir. În Oaș se poartă rar cojoace, care de fapt sunt aduse din Maramureș. Pentru iarnă există *sumanul scurt* – dintr-o țesătură specifică pufoasă dată la vâltoare, în alb sau cenușiu, ce diferă de la sat la sat. *Guba* – întâlnită în satele din vestul Țării Oașului. Uioșul sau buica – din lână, cu ornament de dungi orizontale, în cromatică diferită de la sat la sat;

– *căciula* – „cușma rotilată” – scundă și cu forma rotundă; pălăria de paie – unică și bogat ornamentată cu zgărdane, panglici, ciucuri „*ciocălăi*” colorați.

• **Zona Sălaj**

Există trei tipuri de costum, ce corespund următoarelor zone:

– zona Buciumului;

– zona depresiunii Mureșului și Valea Bărcăului;

– zona Codrului.

Costumul femeiesc – asemănător din punct de vedere al componentei cu celelalte subzone.

– *cămașa femeiască* este prinsă la umăr, având puține crețuri în față și în spate. Are o cusătură „*punte peste umăr*” și o alta care se

așază la îmbinarea mânecii cu umărul; de la mânecă la volan – încheietura (cheița) – cusătură groasă cu „*pășituri pe hir*”; jos, la volanul mare al mânecii (fodra) are o bordură de motive îndesate (aglomerate); gulerul e cusut cu punct pe dos, și e unit de cămașă cu călcătură (tighel), iar la margine este întărit cu un feston (brânel); sub guler este ciupagul. De notat că, în vestul Sălajului, cămașă prezintă mâneca încrețită de la umăr cu „râuri” cusute pe lungimea mânecii și cu ornamentică geometrică; Cămașa de Codru – impresionează prin arta crețurilor, foarte pronunțate aici;

– *zadiile* aparțin tipului de zădie vânăta, cu „trupul” vânat și „toiagul” roșu, învărgat cu alesături înguste. Jos este tivită cu ciucuri și cu „brânel peste ciucuri”;

– *frânghia* – asemănătoare celorlalte subzone etnografice învecinate.

Costumul bărbătesc este compus din: căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci și încălțăminte.

– *cămașa* scurtă se poartă vârată în pantaloni, iar ornamentația o regăsim la guler și penele pe chept sunt cusute cu „tăieturi”;

– *cioarecii* – sunt largi, au introdusă, la cusătura pe lungime, o „creastă” din postav roșu și negru ce apare și la tivul de jos;

– *pieptarele* – despicate în față, ce au ornamentica realizată cu o cusătură îndesată de mătase cu colorit destul de sobru;

– *fundra scurtă* – denumită și suman scurt (o varietate remarcabilă de postav cu șireturi aplicate). Gulerul este mare, pătrat, ce amintește de haina de stepă (în special la costumele regiunilor de graniță).

• **Zona Bihor**

Costumul femeiesc – și aici se remarcă aceleași elemente ce constituie portul tradițional al zonelor învecinate.

– *cămașă* – compusă din „spătoiul românesc” (cămașă ruptă) din pânză de cânepă și bumbac; cămașă de tip clasic – cu foile încrețite la gât ce sunt susținute sub guler de „crețuri și încheiate cu cheițe decorative”, iar mâneca acesteia este terminată în volan („fodra”) încrețit cu „scafatura”. Ornamentul mânecii are două forme: cea veche, este cu „brațe” sau „jure” (trei benzi orizontale – pe umăr, cot și subcot), a doua formă este cu un rând vertical de la umăr în jos – „pe brâncă-n jos” – în motive geometrice cu roșu pentru fetele tinere și negru pentru femeile mai în vârstă. Mai târziu apare „spătoiul” având croiala cu mâneca prinsă din umăr, iar în față cu cheptar în genul

cămașilor bărbătești contemporane de oraș. Modelul se concentrează pe „spete”, „cheptar” și mâneci, scafatura (crețurile volanului) fiind înlocuită aici cu „pumnarul”;

- *poalele* – albe, neornamentate, mai târziu apărând și poalele separate.

- *zadia* – purtată numai în față (singura) cu o mare varietate în ornamentație; în trecut exista zadia neagră căreia i-a urmat „zadia aleasă cu cârligul” (o bordură jos), după care „zadia bănățeană” pentru ținuta de sărbătoare cu ornamentica bogată în cadrul căreia predomina roșul, verdele și vânătul liliachiu.

- *brâul* – pumnata poalelor ornamentată linear cu colorit specific.

- „*felega de brâncă*” – un ștergar ce se poartă pe braț la Ținuta de sărbătoare.

- *podoabele* – zgărzi pline de mărgelile sau confecționate din drot (sârmă de aramă și mărgelile); barsonul – un fel de salbă din bani prinși cu sârmă.

Costumul bărbătesc este identic cu costumul reprezentativ al celorlalte zone etnografice învecinate, cu deosebirea că, la cămașa veche, croită drept, mânecile slobode, gulerul îngust și gura cămășii erau tivite cu „șinor” roșu sau negru.

• **Zona Mărginimea Sibiului (Sadu)**

Costum femeiesc, alcătuit din:

- *ie cu pui roșii*: țesută în război din fire de cânepă amestecate cu fire de bumbac, ce avea pe mânecă în dreptul umărului cusut pe orizontal modelul „puilor” cu „arnici” roșu, iar pe lungimea ei era cusută o singură umbrejie cu bobin negru; la gât se încrețea cu „ciupag” (guler) și se încheia în partea stângă a gâtului cu copci deasupra unei deschizături; existau iile cu două umbrejii atât pe mâneci, cât și pe piept; mânecile se încheiau jos tot prin încrețituri prinse într-un model cusut cu arnici roșu sau negru – obinzeală (iile fetelor spre deosebire de cele ale femeilor aveau fodori);

- *fusta simplă*, cu ajur, brodată, având lărgimea de la 2,80 până la 3-3,50 metri ;

- *poalele* se încingeau cu betelii ;

- *șurțele* – țesute în casă, simple, cu flori roșii, cu fir metalic, brodate (decupate) cu feston (cheița) de care se prind colții. *Șurța din față*, mai lată decât cea din spate, este terminată în partea de jos cu ciucuri din ibrișin negru (de 8-10 cm) ;

– *pastura* – neagră cu ciucuri (pe cap) – colțurile ei mai lungi le răsuceau și le treceau peste creștetul capului formând așa-zisele *coarne*;

– *propcada* – purtată peste pastură în anotimpul rece;

– *bitușca* – scurtă, din piele de miel;

– *cojocul* – din piele de oi (lung cu mâneci lungi – nu îl purta oricine);

– *bubou* – din postav negru.

Costum bărbătesc – alcătuit din: *cămașă lungă* – din clini scurți numai până-n talie și totodata înguști. Pe partea din față a acesteia se află o deschizătură cu cusături verticale cu arnici negru: râurile și penițele (dreapta – stânga); *nădragi* – din postav; *șerpar* – curea de piele; *laibăr* – din postav negru de lână căptușit; *pieptar de piele* cu flori roșii, specific costumului vechi sau pieptar nou asemănător cu cel săliștenesc.

• **Zona Mărginimea Sibiului (Săliște)**

Costumul vechi de femeie (rămas în lada de zestre a bătrânelor satului) se compune din: costumul cu șorț în față și catrință în spate, având cămașă într-una cu poalele, șorț, catrință, brâu, încălțăminte.

– *Cămașa femeiască* aparține tipologiei de cămași cu „*umerași și șiruri*” pe mânecă, încrețită sub guler cu ciupag, iar în spate „*crețul după cap*”. Chiar dacă întâlnim și în unele zone învecinate elemente constitutive ale acestei cămași, totuși originile ei se regăsesc aici; mâneca lungă, largă, terminată cu „*betuta*”, se poartă înturnată. Ornamentul mânecii, delicat, se constituie din cheița cusută cu galben la umerași sau altița, cele două șire lungi pe braț, „*dul*” sau „*ciubac*” și trei șire scurte pornite din umerași (cusute cu arnică sau mătase neagră).

– *Țundra neagră lungă* – purtată atât de tinere, cât și de femeile în vârstă, are croială în 12 clini. Există aici și varianta scurtă, pentru zilele de muncă.

– *Poalele* – neornamentate, pe care se pun catrințele vinete sau roșii (ornamentate cu vărguțe orizontale) în partea din spate, iar în față șorțul negru.

– *Brâul* – ales, în dungi sau „*brâul turcesc*” – adus din Dobrogea.

Costumul nou de femeie se încadrează în tipologia costumului cu două catrințe și se compune din: pahiol (*pe cap*), ie, poale, două catrințe, brâu, încălțăminte.

– *Cămașa* – mai puțin largă, cu mânecile mai scurte care se termină în volan „fodra” este ornamentată cu „ciocanele” (*dungi negre cusute dens, care se întind vertical pe mânecă, cât și pe piept*). Umerelul a rămas pe umăr tot atât de discret, iar printre ciocanele se întind și „șirele scurte”.

– *Catrințele* – din postav negru, ornamentate la partea de jos cu o bordură brodată cu fir auriu și mătase neagră, tivite de-a lungul cu dantelă neagră, iar în partea din față, spre deosebire de cea din spate, prezintă ciucuri la tivul de jos.

– *Brâul* – țesut tricolor.

Costumul nou bărbătesc este alcătuit din cămașă, cioareci, chimir, căciulă sau pălărie și opinci.

– *Cămașa veche* – țesătura cu hir (pânză de casă cu vârgi roșii); cea nouă – din pânză industrială. Ambele tipuri de cămașă păstrează croiala cu barburi (clini intercalați în mijlocul stânilor din față și din spate) și e legată de un ornament asemănător cu forma unei cruci.

– *Cioarecii* – din pânură albă, mulați pe picior.

– *Cureaua* – brodată cu șuvițe din piele sau din metal, considerată o adevărată operă de artă.

– *Proștia* – ciobanii o folosesc peste chimir – o curelușă de circa 3 m.

– *Cojocul* – cunoaște o utilizare destul de frecventă, în forme destul de variate: pieptar înfundat, pieptar despicat (național), cojoace scurte, bițușcă (cu broderii extrem de rafinate).

Zona etnografică BANAT

• Zona de câmpie

Costumul femeiesc din Câmpia Banatului se compune din: îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, opreg cu ciucuri, catrință, brâu, brăciră și încălțăminte;

– *Cămașa* din pânză învărgată „cu cinari” sau „sada” (pânză creată), este încrețită în jurul gâtului, are mânecile cu „fodor”, iar ornamentația în alb-negru și fir auriu cu motive geometrice;

– *Opregul cu ciucuri* se purta perechi, cel din față fiind înlocuit cu catrință (încă din secolul trecut) – foarte căutate și apreciate erau catrințele cu fir auriu sau argintiu, ornamentația lor acoperind întreaga suprafață a acesteia;

- *Brâul* – țesut policrom;
- *Bracira* – pusă peste brâu, în ornament linear viu colorat;
- *Pieptare* cu „bumbi”, cu „pisari”, cu „oglinzi”;
- *Șube* – din pănură în alb și vânat.

Costumul bărbătesc se compune din: cămașă, cioareci, brâu sau chimir (praschie), vesta „chiutus”, încălțăminte și căciulă sau pălărie.

– *Cămașă* – croită drept, foarte lungă (tipologia cămășii dunărene), cu mâneca încrețită, ornamentată cu alb, ornament pe care-l regăsim și pe mânecă, guler și pumnari. Poala cămășii are o bordură ornamentală la fel ca și restul acesteia.

– *Cioarecii și vesta* („chiutusul”) – din pănură albă, extrem de ornamentați cu „șinoare” împletite din lână.

– *Praschia* – *chimir* (în unele părți ale zonei).

– *Șuba* – de culoare verde, de unde și denumirea de „duruțul verde”.

– *Încălțăminte* – *opinci*.

• **Zona de munte**

Costumul femeiesc se compune din: îmbrăcămintea capului, cămașă, poale, opreg cu ciucuri, catrință, brâu, bete și încălțăminte. Împodobirea capului se realizează cu alțiță de mărgelă cu „primbură” (panglică) de care sunt prinse două rânduri de bănuți. Pieptănătura cu „corni” (pe urechi) la femei, peste care se pune „ceapsă”, iar la marginea ceapsei pe frunte o „primbură” cu două rânduri de arginți.

– Cămașa e confecționată din pânză groasă, încrețită la gât, cu mânecă ce se termină cu fodori susținuți de „brățarie” – ornament pe crețurile volanului. Ornamentația este foarte bogată și o regăsim pe guler („sălbănași”), pe piept (foile sau puii), și pe mânecă (blană) reprezentată prin motive geometrice. În funcție de decorul mânecii, distingem mai multe forme de ornamentare: „blană” compactă; „blană” cu tăietură; „ciurătură” (trei rânduri de cusătură perforată pe alb); „blană” de rânduri (două-trei rânduri verticale).

– Poalele foarte largi, ornamentate la tiv cu stilizări florale.

– Opregul – 1. petecul de opreg (porțiunea țesută) și ciucuri lungi; 2. catrința (începutul secolului al XX-lea) – ornamentul reprezentat prin „orjane”.

– Brâul – țesut în patru ițe în motive geometrice; brăcira – elementul ce se atașează peste brâu.

– Cojocul – în formă de pieptar despicat, ornamentat cu broderie din lână.

Costumul bărbătesc se compune din: *cămașă, cioareci, laibar, brâu, brăciră, încălțăminte și căciulă sau pălărie*.

- Cămașă de tip vechi – dreaptă cu guler mic și mânecă largă, căreia i-a urmat cămașă cu platcă cu ornamentică redusă.

- Cioarecii – mai ajustați pe picior (la costumul cu cioareci cămașa se poartă înăuntru).

Izmenele cu ornamente ca și la cămașă cu „ciurătura” jos la tiv, însă și „ciocoti”(ciucuri).

- Laibărul – cenușiu natural sau negru.

- Cojocul – în formă de pieptar înfundat; cojocul lung – cu același tip de ornamentare – dispărut însă de mult timp (abandonat).

- Șuba (Caraș-Severin) – albă, din pănură, ornamentată prin aplicații de șireturi negre (șinior).

- Căciula – „clabatul”, formă asemănătoare tarabostesului nobililor daci (varianta veche); formă țuguiață, din blană neagră (forma nouă).

• **Zona Oravița**

Costumul femeiesc e compus din aceleași elemente caracteristice întregii zone a Banatului, având următoarele particularități:

- „*Cununa*” din mărgelă;

- *Opregul* cu petecul lat; opregul – țesut din lână și fir metalic, în motive geometrice alese în război și din ciucuri lungi până la nivelul lungimii poalelor (se remarcă lățimea mare a petecului țesut și faptul că se poartă perechi, unul în față și altul în spate);

- *Cămașa* – *încrețită la gât*, mâneci terminate cu fodor, și ornamentație în alb sub formă de „*cheie pe mânecă*”; pe lângă aceasta se întinde „*ciurătura*” (cusătură cu fire trase în genul „*șabacului*”) – ornament perforat pe alb;

- *Brăul* – în dungi orizontale; brăciră – bete;

- *Vesta* – „*prasliuc*”, cu clini la subraț și lungă până la șolduri, cu ornamente de postav roșu;

- *Podoabe*: salbă – „*banii de la gușă*”; podoabe de cap – conci și ceapsă.

Costumul bărbătesc este alcătuit din: *cămașă, cioareci, brâu cu brăciră, căciulă sau pălărie; opinci*.

- Cămașă este croită drept, cu mâneca încrețită la umăr, guler lat și pumnari, având ornamentul în cheie și crețuri în alb. Prezența cheii o regăsim și la poale, alături de ciucuri (colțisori cu acul).

- Cioarecii – din pănură albă – cu un ornament redus la buzunare.
- Brâul – colorat în roșu la costumul vechi și în verde sau albastru la cel nou; brăciră – bete.
- Vesta – din pănură, „prasliuc”
- Cojoacele vechi, albe cu broderie de mătase, au dispărut la începutul secolului al XX-lea.

Zona etnografică DOBROGEA

Costumul din această zonă etnografică, din punct de vedere al caracteristicilor, este strâns legat de costumul din Câmpia de pe malul stâng al Dunării (Giurgiu, Călărași, Ialomița, Brăila): cămașă dreaptă; pestelcă cu chenare verticale pe margini, haim de dimie.

Costumul femeiesc se compune din: cămașă, două pestelce, sau fustă și o pestelcă, podoabe de cap, încălțăminte.

- Cămașă – cu mâneci largi, croită într-una cu poalele, numită cămașă „de-a-ntregul” uneori fără guler, din pânză de bumbac, ornamentată prin țesătura cu dungi albe și crețe, „chirochia”. Întâlnim aici și un alt tip de cămașă, cel cu platcă.

- Pestelca – cunoaște aici o mai mare varietate; se poartă una-n față și alta-n spate și este din țesături de lână, ornamentată cu două chenare dispuse vertical pe marginile laterale, cu motive geometrice într-o cromatică foarte variată; în sudul Dobrogei apare motivul „puii” (buline mici), iar în nord (Tulcea) – model opulent – „pestelca cu pisc”.

- Fusta („androc” – rochie) – este lungă, încrețită, din țesătură de casă cu ornamentică și cromatică diversă.

- Betele – „chingă” – mai rar (pestelca este legată cu baerul).

- Pieptar – „boandă”.

- Cojoc lung – „giubea”, „zăbun”, „cațaveică”.

- Încălțăminte – „imineii” sau „mesii” – în forma papucului clasic.

Costumul bărbătesc este compus din: cămașă, pantaloni, brâu, ilic, căciulă sau pălărie, completat de piptar, cojoc, boandă, ca și de flane, gheba, manta și glugă ciobănească, încălțăminte.

- Cămașa este confecționată din bumbac sau borangic (integral sau numai pieptul), cu „chirachie” (pânză cu vârgi) sau cu „șabace” – albe și galbene din borangic (cămașă de sărbătoare); *cămașa veche*

este dreaptă cu mâneci slobode; *cămașă nouă*, cu platcă având mânecă adunată în „brățârie” ce se purta în funcție de anotimp, în pantalon sau în afara acestuia.

– Pantalonii sunt largi, încrețiti pe „*bârneț*”, denumiți „*parpati*”, „*dolvani*” sau „*belnevici*”, și confecționați din aba de culoare cafenie, neagră sau vânătă, decorați cu gaetane negre și colorate.

– Brâul – lat, alb la muncă și roșu sau negru la sărbătoare, era îndoit sau întins, cu ciucuri atârând pe șold.

– Ilicul – din același material cu pantalonul, petrecut în față, cu răscoitură rotundă la gât.

– Opincile – înlocuite cu „conduri” sau „iminei” (pantofi cu limbă).

CAPITOLUL VI

ARHITECTURA POPULARĂ (RURALĂ) – elemente de arhitectură, clasificare și tipuri de case (exemplificări zonale)

Seria tipologică a adăposturilor umane la români are la bază adăpostul arhaic (coliba), care se mai întâlnește încă și astăzi, în special în cazurile sezoniere. Ea stă la originea locuinței. În plan evolutiv, apare casa cu o singură încăpere, cu o singură ușă și, urmând pașii firești ai etapizării, ajungem evident la construcțiile cu mai multe încăperi. În ceea ce privește arhitectura țărănească, pe meleagurile românești ca primă formă de locuință se cunoaște încă din neolitic bordeiul, așa cum susține E. Zaharia, nefiind caracteristic unui anumit grup etnic, ci construit doar ca o rezolvare a unor probleme economice, istorice sau climatice. Alături de această formă de locuință a existat pentru perioada respectivă și coliba.

În perioada 1925-1935, Universitatea București a întreprins cercetări de sociologie asupra satelor românești, cercetări care au trezit interesul public pentru fenomenul etnografic și pentru obiectele de artă populară și arhitecturală. Ultima expoziție deschisă în 1936, sub directa îndrumare a prof. D. Gusti și a colaboratorilor săi, a constituit nucleul marelui muzeu de arhitectură și artă populară – Muzeul Satului din București. Acesta constituie un document autentic și prețios pentru studiul istoric și etnografic al poporului român, ilustrează evoluția vieții, arhitecturii și artei populare românești (tipurile de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București, prezentate ca exemplu, se regăsesc în anexă).

Construcțiile arhitecturale exprimă întreaga gamă produsă de toate zonele geografice, case din regiuni montane, colinare, de Câmpie, Delta etc. Casa țărănească este construită din lemn de stejar, fag sau brad și se prezintă sub numeroase variante diversificate pe zone și regiuni etnografice, având însă câte o notă caracteristică încadrată într-o schemă unitară de plan și decor. Una dintre trăsăturile

(însușirile) fundamentale ale arhitecturii românești, este monumentalitatea. Ca elemente arhitecturale, putem aminti aici de cununile orizontale de bârne și existența pentru decor a unor stâlpi de lemn sculptați ș.a.

Unele elemente arhitecturale caracteristice se repetă de la o zonă la alta, formând trăsături generale comune, cum ar fi: planul format din trei piese (încăperi), prispele de-a lungul fațadelor (terase deschise și acoperite), similitudini de plastică arhitecturală și proporții, motive decorative referitoare la decorarea structurilor de lemn aparente, cu stâlpi ciopliți cu motive geometrice.

Interiorul caselor țărănești constituie un ansamblu organizat după anumite reguli, structurată de o tradiție transmisă de-a lungul generațiilor. Regula de bază este cea a umplerii complete a spațiului. Fiecare mobilă, fiecare piesă de ceramică, fiecare țesătură are un loc bine precizat, delimitat pe lângă funcționalitate și de criterii estetice. Elementul indispensabil al interiorului este „scoarța” de lână a cărei varietate regională este marcată de diferențe de compoziție și colorit, realizate în cazul pieselor vechi din vopsele vegetale.

Au existat nenumărate opinii ale unor importanți critici de artă, printre aceștia amintindu-l doar pe marele critic de reputație mondială Giulio Carlo Argan, care, cu prilejul vizitării Muzeului Tehnicii Populare din Sibiu, a făcut următoarele aprecieri – este „*un muzeu unic în lume*” și tot el spune că „*începuturile artei populare țărănești trebuie căutate în uneltele vieții satelor*”.

Zona etnografică MUNTENIA

- Tipuri de bordeie: locuința semiîngropată; locuința de suprafață.
- Casa construită la suprafața solului, de formă patrată.
- Tipologia casei românești pe un rând.

Locuința semiîngropată beneficiază de un acoperiș în 2 ape, având în interior vetre de foc amplasate în groapă (pe una dintre aceste vetre era clădit cuptorul primitiv boltit, din pietre tot mai mici, plasat în colțul de răsărit al locuinței, opus intrării; aici au fost găsite cuptoare de copt pâine, rășnițe și ceramică). Construcția prezenta anumite facilități – era răcoroasă în verile toride, fiind totodată ușor de încălzit pe perioada iernii.

Locuințele de suprafață (cu funcționalitate precisă – atelier de fierărie etc.) își au originea în vechile bordeie traco-dacice. Pereții erau din bârne de lemn și nuiele împletite lipite cu lut, vatra pentru foc fiind deschisă.

Casele la nivelul solului (locuințe destul de solide de tipul bordeiului), au un plan de formă pătrată (aprox. 4,20 m), erau construite din lemn masiv, pe un șir de pietre; din acest motiv au o răspândire redusă și sunt mai greu de regăsit și identificat.

Casa țărănească pe un rând: *casa cu cămară* (zona Buzăului) – locuința a fost întregită cu o încăpere aparte pentru păstrarea alimentelor, în primul rând a cerealelor, obținute cu mult mai multă trudă decât în zonele joase (localnicii își procurau toate acestea la schimb pentru zilele de muncă prestate în zonele apropiate); *casa cu tindă*, secțiune ce a fost transformată în odaie de locuit, preluând funcțiunile casei de dinainte (care a devenit astfel odaie aranjată cu mai multă grijă pentru latura estetică, fiind folosită rar, deseori lipsindu-i soba de încălzit); *casa cu cuptor de pâine în tindă* – s-a constituit din casa cu tindă, întregită cu anexe laterale prin dublarea pereților construcției și prelungirea acoperișului peste aceste încăperi secundare (anexele au preluat o parte din funcțiunile tindei, casei și cămării, apărând latura cea mai expusă vântului); planul casei conținea două, trei încăperi cu vatră de gătit, una-două cămări sau o încăpere cu intrare laterală pentru adăpostirea oilor sau a uneltelor mari; uneori încăperea anexă era dispusă pe latura casei dinspre interiorul curții și era utilizată ca bucătărie de vară sau cămară, denumită „*celar*”, ca și încăperea care a întregit planul casei cu tindă.

Interiorul casei este structurat din punct de vedere funcțional astfel: colțul cu vatră pentru foc; colțul cu pat; colțul cu masă; colțul de după ușă cu laviță sau podișor pentru vase.

Acoperișurile respectă formele tradiționale, constituind rezultatele unor analizări pentru asigurarea unei cât mai mari stabilități a construcției, în funcție de posibilitățile de adaptare după materialele disponibile și condițiile climatice locale. Inițial, acoperișul se construia în două ape, ulterior fiind preferată soluția mai evoluată în patru ape, care conferea stabilitate sporită. În unele zone se întâlnesc forme asemănătoare pentru acoperișurile de trestie și șipă (plăcuțe de lemn de 15-20 cm lungime și 3-4 cm lățime, montate după tehnologia „*solzului*”). Acestea, alături de șindrilă, întregeau arhitectura populară prin cioplirea lor în diferite forme, îndeosebi a celor de pe coama acoperișului.

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Trăisteni, Prahova – secolul al XIX-lea* – construită pe temelie înaltă din piatră, cu pereți din bârne încheiate „sânește” și acoperiș în patru ape din șindrilă; foișorul și prispa cu balustradă din scânduri traforate.

– *casa din Stănești, Argeș – secolul al XIX-lea* – casă cu două încăperi (de locuit și de oaspeți) și tindă mediană cu vatră liberă și horn, la care se adaugă prispa cu stâlpi de lemn fasonați simplu plus arcade din paiantă.

– *casa din Suici, Argeș – secolul XX* – construită din bârne de brad cioplite și tencuite, pe un soclu înalt din piatră care adăpostește pivnița și cotețele de păsări și acoperiș în patru ape din șită ce reunește două construcții în unghi drept, cea de-a doua construită pentru tinerii familiei, iar în alte situații având funcție de reprezentare – casă de oaspeți.

Zona etnografică OLTENIA

- Tip de bordei: locuința semiîngropată.
- Locuința de suprafață: casa pe un rând.

Casele cu două încăperi s-au generalizat și diferențiat încă din feudalism.

Există variante ale locuinței semiîngropate: cu două, cu trei sau cu patru încăperi sub nivelul pământului, cu 3 sau 4 „gropi”: tindă (gârlici) – 3 x 5 m, „la foc” – ogeag – 3 x 4 m sau 4 x 4 m, sobă (camera de locuit) – 4 x 4 m, și celar (cămară) – 3 x 4 m.

Construcțiile mai solide ajungeau până la 150–200 de ani vechime, ca și casele de bârne.

Casa pe un rând s-a dezvoltat din două tipuri inițiale: casa cu cămară și casa cu tindă, rezultând casa cu cămară (Gorj) și casa cu cămară și prispă, spune P.H. Stahl. Elementul caracteristic în zona Gorj este adâncimea mare, casa fiind mărginită cu bârne largi orizontale. În timp ce au scos vatra din camera de locuit sau au mai construit una în cămară, devine locuință zilnică, camera de veghe având rol de odaie frumoasă.

În Gorj, ambele caturi sunt construite din lemn (la casele vechi catul de jos este întotdeauna o pivniță, la casele noi catul de jos

cuprinde o bucătărie și o odaie de locuit). Casa joasă este masivă și greoaie, casa înaltă are o siluetă zveltă datorită stâlpilor.

În zonele pomicole și viticole, modul de depozitare a determinat înălțarea caselor pe zidărie și apariția pivnițelor în temelia lor.

Acoperișurile sunt de paie sau trestie – în zonele joase expuse vânturilor acestea sunt mai scunde și astfel construite încât să nu poată fi smulse ușor, precum și de șindrilă sau draniță în zonele colinare sau muntoase, contribuind la reducerea înălțimii.

Casa pe două rânduri. Primele case au fost construite de meșteri locali, meșteri de aici, din Oltenia. Nivelul de jos se caracterizează prin prezența a două încăperi cu intrări separate servind de pivniță și de „căsuță” (odăi de locuit și de păstrat lucruri), iar nivelul de sus, prin existența a două încăperi cu o singură intrare (prin tindă) servind de tindă și de „casă”. Respectau întru totul organizarea planimetrică a caselor românești străvechi de lemn cu grădele.

Interiorul este identic cu al caselor muntenești.

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Goicea Mică, Dolj – secolul al XIX-lea* – construcție din cărămidă cu acoperiș în patru ape din țiglă, având în plan două camere și tindă pe mijloc (cu funcție de bucătărie); în camera de locuit era amplasat războiul de țesut, iar în cea de oaspeți se simțea abundența țesăturilor decorative (scoarțe cu cârlige sau păpuși și perdele de borangic sau bumbac în cromatică vie).

– *casa din Drăghiceni, Olt – secolul al XIX-lea* – construcție semiîngropată de tradiție neolitică (bordei). Locuință de tip arhaic, cuprinde în plan 3 spații (încăperi) funcțional diferite – *gârliciul* (echivalentul tindei de suprafață), *ogeacul* și *la foc* (camera în care este amplasată vatra liberă cu horn). Părțile de perete îngropat sunt căptușite cu blăni de stejar, iar pereții de pe laturile înguste sunt construiți din cărămidă. Învelitoarea (acoperișul) este realizată din straturi succesive de trestie, paie și pământ.

– *casa din Ceauru, Olt – secolul al XIX-lea (1875)* – este construită pe o fundație din pietre de râu; cuprinde tindă mediană („*la foc*”), camera de locuit („*sobă*”) și cămara („*celar*”); are pereți din bârne încheiate în „*căței*”, iar acoperișul, în 4 ape este din șită lucrată „*în solzi de pește*” și variantă de coamă realizată dintr-un șir de

„ciocârlani” (ultimul rând de șită). La această casă în planul de construcție este prevăzut și pridvorul.

– *casa din Curțișoara, Gorj – secolul al XIX-lea* – construită din bârne pe fundație din bolovani având 2 încăperi (camera cu vatră pentru gătit și camera de dormit) și acoperișul în 4 ape din șindriliță de brad; apar ca elemente pivnița regăsită la primul nivel al casei, foișorul, dar și prispa („târnațul”) ce se întinde pe 3 laturi ale pereților (stâlpii acesteia sunt fasonați cu caneluri oblice, cu inele și capiteluri de forme diverse).

Zona etnografică MOLDOVA

– Tipuri de bordeie: colibă; bordei; bordei rectangular (caracteristic acestei zone).

– Construcții la suprafață: casa pe un rând – casa cu tindă; casa cu vatră.

– Casa pe două rânduri.

În Moldova secolelor IX-X locuința caracteristică așezărilor de tipul siliștilor are forma unui semi-bordei rectangular ce prezintă, în partea opusă intrării, care probabil era în trepte, un cuptor de încălzit și copt din pământ sau pietre lipite cu lut. Amintim aici o serie de alte tipuri de cuptor ce se află în afara locuinței și care constituiau de fapt bucătăria de vară. Alături de acestea s-au folosit și vetrele portabile din lut ars.

Tipuri de locuințe. În cadrul tipologiei casei țărănești moldovenești amintim în ordinea apariției: construcțiile la suprafață (în Spinoasa); casa cu tindă; cu tindă simplă; casa cu tindă rece și cămară (pentru a asigura o mai bună păstrare a alimentelor decât în tinda sau în podul casei); casa cu tindă rece și cu două sau mai multe încăperi (zona de podgorie), casa cu vatră pentru foc; casa cu tindă transformată în odaie de locuit ce poartă numele de „aplecător” sau „polată”; tipul de construcții lungi de câte 20-30 m reunind sub același acoperiș în două ape, casa, grajdul și magazia (Ținutul Jijiei); casa pe două rânduri sau cu două caturi ce s-a dezvoltat din casa pe un rând cu cămară sau cu tindă pentru asigurarea unui regim termic constant în ceea ce privea păstrarea unor produse ce erau mai solicitate iarna și primăvara – spațiul pentru fructe și vinuri. Aceasta s-a obținut prin înălțarea caselor pe temelii de piatră și amenajarea unei pivnițe în

temelie și sunt întâlnite totuși sporadic în partea de deal și mai ales de munte a Moldovei, până spre Suceava și Câmpulung. Aceste case erau prevă-zute în partea din față cu un pridvor întregit cu un foișor unde se află amplasată ușa din grădele a gârliciului, iar în josul lui ușa pivniței. În ceea ce privește tehnica de construire, întâlnim terminologia „*case în furci*”.

Acoperișurile se constituiau din trestie deoarece, ca materie primă, se procura și se clădea mai ușor. Așezarea trestiei se realiza în solzi sau pescăresc. Coama acoperișului se întărea într-o împletitură de trestie sau printr-un uluc de scândură, deseori decorat. În Podișul Moldovei se folosea stuful solzit în pantă continuă ce se bătea cu piepteni speciali de lemn. Alături de acest tip de acoperiș întâlnim acoperișul din draniță lungă de 80 cm, lată de 10-15 cm și groasă de 1 cm. ce se bordea cu sfredel țigănesc ascuțit, iar fiecare draniță era bătută cu cuie de lemn.

Acest tip de locuință avea pe parcursul pereților plasați stâlpii (de număr variabil), înfiți în pământ (pentru o mai mare rezistență), și care erau, în partea de sus, ciopliți ca o furcă, pentru așezarea celor patru grinzi ce reprezentau suportul grinzilor tavanului. Erau mai apoi împletite de jos în sus nuiiele ce se „năglăiau” cu pământ amestecat cu paie sau pleavă. Partea de sus a furcilor este îngroșată și pe ea se sprijină „lungișul” (bârnă orizontală) care, împreună cu celelalte, alcătuiesc cununa pe care se așază „*cosorobii*” – susținătorii șarpantei acoperișului.

Interiorul casei păstrează caracteristicile celorlalte zone.

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Zăpodeni, Vaslui – secolul al XVII-lea* – locuință monocelulară reprezentând un străvechi tip constructiv, realizată din bârne masive de stejar încheiate la capete în „*cheutori*”; locul prispei este sugerat de o bancă cioplită dintr-un trunchi de stejar.

– *casa din Straja, Suceava – secolul al XVIII-lea (1770)* – locuința este așezată pe o temelie joasă din piatră, având cameră de locuit, tindă largă și cămară ai căror pereți sunt realizați din trunchiuri rotunde dispuse „*în cununi*” orizontale încheiate cu tăietură „*căucească*”; acoperișul în patru ape cu învelitoare din șindrilă de brad, prelungindu-se spre față, acoperind astfel și prispa deschisă.

– *casa din Luminiș, Neamț – secolul al XIX-lea* – prezintă din punct de vedere structural două camere (*odaia mare* și *odaia mică*), tindă mediană, sală și cămară (*chilerul*); construcția este așezată pe temelii de piatră, având pereți de bârne și acoperișul în patru ape din draniță dispusă în săgeată; pe trei din laturile casei regăsim cerdacul cu balustradă din scânduri traforată și cu stâlpi având ca element decorativ floarea.

Zona etnografică TRANSILVANIA

Seria tipologică a locuinței nu face nici aici excepție, vorbind de începuturile acesteia ca având la bază forma de colibă, urmată fiind de:

- locuința semiîngropată;
- casa țărănească;
- casa pe un rând – cu cămară, cu cămară și târnaț pe colț, cu cămară și tindă pe colț etc.;
- casa pe două rânduri:
 - casa cu două niveluri
 - casa pe două rânduri întregită cu o cameră sau două.

Ordinea cronologică a apariției tipurilor de casă în această zonă este: locuința semiîngropată, casa țărănească, ulterior apărând casa pe un rând.

Casa pe un rând o regăsim în mai multe variante: *casa cu cămară* (Hațeg, Pădureni) – sunt construite din bârne rotunde cu acoperiș înalt de paie (au coexistat cu cele cu tindă); *casa cu cămară și târnaț pe colț* (cu arcade semicirculare între stâlpii de susținere – Țara Moșilor, Țara Zarandului, Țara Abrudului și Depresiunea Călățele) a coexistat cu cele cu tindă – la aceasta cămara a fost transformată în locuință obișnuită, cea inițială a devenit „casa frumoasă”, „casa dinainte” unde se păstrau piesele de interior cele mai frumoase, mai valoroase (exemplu: Casa Avram Iancu din comuna cu același nume, sfârșitul secolul al XVIII-lea, având pereții din bârne masive de brad și acoperișul foarte înalt din șindrilă); *casa cu cămară și tindă pe colț* (Ab) – aici se află o „camniță”, horn de lespezi în pod, iar cuptorul de pâine este situat în afara casei sau într-o cuptoriște; în unele cazuri s-a întregit planul cu a doua cameră. *Casa cu tindă*, în variantele: casa cu tindă simplă sau cu tindă rece (Cluj), casa cu tindă rece cu cămară

(Maramureș, Năsăud, Lăpuș), casa cu vatră simplă în tindă, casa cu cămară și tindă cu cuptor (casa cu mai multe încăperi și tindă în cuptor), casa cu vatră de gătit în tindă și corp de încălzit, casa cu cămară (M-ții Apuseni, Pădureni), casa cu tindă cu funcție mixtă. În Maramureș tinda s-a menținut cu funcția inițială, dar i s-a mai alăturat o cămară (se țineau o parte din produse și vase).

Casa pe două rânduri este întâlnită în M-ții Apuseni, Țara Hațegului, – casa cu două niveluri în Podișul Târnavelor, iar casa pe două rânduri – întregită cu o cămară sau cu două camere, în Sibiu.

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Chiereluș, Arad – secolul al XVIII-lea* – este situată pe fundație de piatră, fiind construită din pereți de bârne de stejar lipiți cu pământ prin interior și chiar în exterior; acoperișul în două ape realizat prin suprapunerea în trepte a stufului pe șarpantă de lemn; planul construcției cuprinde tindă mediană, două vetre cu deschideri pentru gurile de foc, camera de paradă și camera locuință permanentă.

– *casa din Șerel, Hunedoara – secolul al XIX-lea* – construcție din piatră de stâncă lipită cu lut, având în plan o singură încăpere cu târnaț ce la fațadă este încadrat de 4 stâlpi și ridicat cu aproximativ 1 m pentru a se putea construi intrarea în pivniță; podeaua este din pământ bătătorit, prezentând însă și o porțiune podită cu scânduri; acoperișul din „jipi” și „snopi” de nuiiele; ca o caracteristică aparte, ferestrele sunt mici și existente pe toate cele 4 laturi ale casei.

– *casa din Dumitra, Alba – secolul al XIX-lea* – planul casei cuprinde: casa de locuit, la care se adaugă tinda; sistemul constructiv păstrează vechea tehnică neolitică a gardului din nuiiele „brușite cu lut”, care formează scheletul construcției; acoperișul este realizat din snopi și jipi de grâu.

– *casa din Sălciua de Jos, Alba – secolul al XIX-lea (1815)* – este planul cel mai răspândit până în secolul XX; prezintă prispă, tindă și o singură cameră de locuit, acestea realizate din bârne de brad cioplite în patru fețe; acoperișul (chiar de trei ori mai înalt decât înălțimea pereților) este realizat din paie de grâu călcate cu piciorul; tinda este prevăzută cu o vatră cu coș piramidal din plăci de bazalt sprijinite pe o structură de lemn.

– *casa din Moişeni, Satu Mare – secolul al XVIII-lea (1780)* – planul construcției cuprinde trei încăperi (cameră, tindă, cămară), la care se adaugă o prispă parțială în fața tindei și cămării; acoperișul specific din draniță „*horjită*” (scobită) este prevăzut cu coamă, loc unde apare un element „*horneta*” pentru evacuarea fumului; în cadrul acestei zone există o linie unitară în ceea ce privește decorațiile porții, ferestrelor, prispei etc.

– *casa din Surdești, Maramureș – secolul al XVIII-lea (1780)* – planul este constituit din trei încăperi (cameră de locuit, tindă neîncălzită și cămară); amintim că plafonul casei de locuit este realizat din grinzi aparente dispuse perpendicular față de pereții longitudinali, cu sprijin pe „*meșter grindă*”.

Zona etnografică BANAT

Întrucât perioada de început este unitară întregului spațiu românesc, reluăm șirul seriei tipologice din momentul apariției formelor noi de construcție (cu poartă monumentală și ziduri trainice de cărămidă), specificând că amplasarea acestora pe o linie comună cu vecinătățile capătă dimensiuni de specific zonal:

– casa pe un rând cu una-două sau mai multe încăperi, cu tindă, cu cuptor;

– casa pe două rânduri sau cu două caturi.

Casa pe un rând – casa cu tindă, cu vatră simplă în tindă (începuturile organizării interioarelor), întregită cu dispozitiv piramidal deasupra pentru colectarea fumului într-un coș în pod sau în afara acestuia; *casa cu cuptor de pâine în tindă* – varianta cu o cameră și tindă cu cuptor, cu două camere și tindă cu cuptor, cu mai multe încăperi și tindă cu cuptor.

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Bârlova, Caraș-Severin – secolul al XIX-lea* – planul casei este constituit din două camere de locuit („*casa de dinainte*” și „*casa de dinapoi*”) și o tindă mediană (*cuină*); este amplasată cu latura îngustă spre uliță și este reprezentativă pentru perioada de trecere de la construcțiile din lemn la cele din cărămidă; partea din față a construcției (frontonul) este decorat cu roți și frunze.

Zona etnografică DOBROGEA

În această zonă, în care au coexistat de-a lungul istoriei un număr însemnat de etnii, specificul locuinței țărănești nu a suferit influențe care să producă modificări substanțiale în tipologia acesteia. Întâlnim aici locuințe semiîngropate ce aveau planul pentru construcție mai simplu decât cele din Câmpia Română, cu intrarea prin capăt sau cu intrarea plasată în mijlocul laturii lungi.

Au coexistat: *locuința semiîngropată* cu intrarea prin capăt sau cu intrarea plasată în mijlocul laturii lungi ce avea planul și construcția mai simple decât variantele din Câmpia Română; *locuința la suprafață*; *bordeiele propriu-zise* – folosite îndeosebi de populațiile turcești și tătarăști; *casa pe un rând cu tindă*; *casa cu vatră de gătit în tindă și corp de încălzit în locuință* (plan simplu: două încăperi și o tindă).

Tipuri de locuințe din fondul monumentelor de arhitectură populară din cadrul Muzeului Satului, București:

– *casa din Ostrov, Constanța – secolul al XIX-lea* – este destul de joasă, fiind construită pe un postament de lut amestecat cu paie tocate și stâlpi de stejar; cuprinde camera de locuit, camera curată cu intrare prin tindă, tindă, cămară și prispă parțială; acoperișul casei, construit în patru ape din „olane”.

– *casa din Unirea, Tulcea – secolul al XIX-lea (1898)* – planul construcției prevede cinci încăperi (două camere de locuit, două tinzi și o bucătărie), toate comunicând între ele; este construită din chirpici și are acoperișul învelit cu stuf bătut la „pieptăn”; prispa din fața camerelor de locuit este joasă, cu stâlpi ciopliți, iar intrările sunt prevăzute cu mici pridvoare; ca trăsătură zonală, acoperișul este comun casei și anexelor gospodărești.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Acad. Română, I.E.F.C. Brăiloiu, *Sărbători și obiceiuri* – Vol I. Oltenia. Editura Enciclopedică, București, 2002.
- Acad. Română, I.E.F.C. Brăiloiu, Constantin, *Sărbători și obiceiuri* – Vol. II, Editura Muzicală, București, 1980.
- Alexandru, Tiberiu, *Instrumentele populare ale poporului român*. ESPLA, București, 1956.
- Alexandru, Tiberiu, *Vioara ca instrument muzical popular* – în R.E.F., AN 2, nr. 3, București, 1957, p. 29-54.
- Amzulescu, I. Alexandru, *Observatii introductive la cercetarea cântecului „propriu-zis”*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 11, nr. 2, București, 1966.
- Amzulescu, Al. I., *Balade populare românești*. Vol. I – III, E.P.L. București, 1964.
- Balaci, Emanuela, *Horele Mari – Analiză morfologică*, în R.E.F., tom 12, nr. 5, București, 1967, p. 365-373.
- Bartok, Bela, *Cântece populare românești din comitatul Bihor... culese și notate de...*, București, 1913.
- Bartok, Bela, *Volksmusik der Rumanen von Maramureș*. Munchen, 1923.
- Bârlea, Ovidiu, *Istoria Folcloristicii Românești*, E.E.R., București, 1974.
- Bârlea, Ovidiu, *Folclorul Românesc*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1981.
- Brăuner, Harry. *Festivalul Călușului românesc și marile înțelesuri ale folclorului*. MUZ 19, nr. 8, p. 22-26, 1969.
- Breazul, George, *Idei, curente în cercetarea cântecului popular. Moduri pentatonice și prepentatonice*. Stud. Muz. I, 1965.
- Breazul, George, *Folclorul muzical – Muzica românească de azi*. București, 1940.
- Bucșan, Andrei, *Dansul popular din satul Drăguș*, în R.E.F., tom XVI, nr. 1, București, 1971.
- Bucșan, Andrei, *Specificul dansului popular românesc*. Editura Academiei Române, București, 1971.

- Burada Theodor T., *Cercetări asupra danturilor și instrumentelor de muzică ale românilor*. Almanah Musical 3/1877, Iași.
- Burada, Theodor T., *Despre întrebuițarea muzicii în unele obiceiuri vechi ale poporului român*. Almanah Musical 2, 1876.
- Ciobanu, Gheorghe, *Contribuții la istoria cântecului nostru popular*, în R.E.F., tom II, nr. 1-2, București, 1957.
- Cocisiu, Ilarion, *Cântece populare românești* (ediție postumă alcătuită de T. Alexandru și Maria Siminel-Fusteri) Editura Muzicală, București, 1960.
- Comișel, Emilia, *Preliminarii la studiul științific al doinei*. Rev. Folc. AN 4, nr. 1-2, București, 1959, p. 147-174.
- Comișel, Emilia, *Genurile muzicii populare românești. Doina*. Stud. Muz. 5, 1969, pag. 79-122.
- Comișel, Emilia, *Contribuții la cunoașterea eposului popular* (Recitativul epic) în Rev. Folc. 8/1963, nr. 3-4, p. 74-93.
- Comișel, Emilia, *Folclor muzical*. (Curs). Editura Didactică, București, 1967.
- Comișel, Emilia, *Tradiție și inovație în folclorul muzical românesc*. Cercet. Muz. 3, 1971.
- Costea, Constantin, *Jocuri feciorești din Ardeal. Structura și tehnica mișcării*. Editura Muzicală, București, 1961.
- Georgescu, Corneliu, Dan, *Jocul popular românesc – tipologie muzicală. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale*. Editura Muzicală, București, 1984.
- Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an – Dicționar*. Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.
- Cîscă, N., *Tratat de teoria instrumentelor – Acustică muzicală. Instrumente de suflat*. Editura Muzicală, București, 1988, p. 114-128.
- Jula, N., Mănăstireanu, V., *Tradiții și obiceiuri românești. Anul Nou în Moldova și Bucovina. Studiu și antologie literară*. E.P.L., București, 1968.
- Kahane, Mariana, *Doine din Oltenia Subcarpatică*. Rev. Folc. 8, 1963, nr. 1-2, p. 99-116.
- Kahane, Mariana, *De la cântecul de leagăn la doină*, în R.E.F. 10, nr. 5, 1965.
- Mârza, Traian, *Obsevații privind geneza cântecului propriu-zis*. Editura Minerva, București, 1970.
- Moldoveanu-Nestor, Elisabeta, *Cucuna – Sărbătoare a secerișului. Cântecele de seceriș din Ținutul Năsăud – Transilvania*, I. Rev. Etn. Folc. 9, 1964 nr. 6, p. 615-634; II. Rev. Etn. Folc. 10, 1965, nr. 1, p. 43-79.
- Niculescu-Varone G.T., Costache Găinariu Varone Elena, *Dicționarul jocurilor populare românești*. Editura Litera, București, 1979.

- Oprea, Gheorghe, Agapie, Larisa, *Folclor muzical românesc*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.
- Prahoveanu, Ioan, *Așezările brăne – satul, gospodăria, locuința*. Editura Trans Expres, Brașov, 1998.
- Petrescu, Paul, *Creația plastică țărănească*, Editura Meridiane, București, 1976.
- Popa, Steluța, *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor. Tipologie muzicală. Colecție de cântece*. Editura Muzicală, București, 1981.
- Rădulescu, Nicolae, *Vioara cu pâlnie*. R.E.F., tom 12, nr. 5, Editura Academiei Române, București, 1967, p. 375-383.
- Rădulescu, Nicolae, *Lazăr – o versiune românească a eroului vegetațional*. Rev. Etn. Folc. 11, 1966, nr. 4, p. 319-339.
- Rădulescu, Speranța, *Sistematizarea tipologică a cântecului românesc. Principii și metode de lucru*. Editura Muzicală, București, 1990.
- Stancu, D.D., *Formații instrumentale populare de suflat – Modalități de lucru*. Târgoviște, 1982, p. 33-46, p. 107-110, p. 130-131.
- Secoșan, Elena, Petrescu, Paul, *Portul popular de sărbătoare din Romania*. Editura Meridiane, București, 1984.
- *** R.E.F., tom 39, nr. 1-2, Editura Academiei Române, București, 1994.
- *** *Repertoriul monumentelor de arhitectură populară*. București, Muzeul Satului, 1936-1986.

ANEXE

ANEXA 1

CÂNTECUL

ZÎ CETERAȘ CU ARCU

Mag. 820/1751

Idem 454

Moderato ♩ = 99

hai, hai, 27. ce - te - raș, cu - ar - cu, hai că nu la -
fă - cut lu mîi Că la fă - cut neș - te - ru,
Că la fă - cut neș - te - ru, de s-a ru - do - am fa al - lu mîi

hai, hai, Mînicula, cetera te
Făcută-i de simădru, mîi
Făcută-i de simădru
La țecior: dănuțu
La țecior: dănuțu, mîi

hai, hai, Mîie nu-mi trebe pă poșu
Numa cetera și doba
Mîie nu-mi trebe nînuș
Fă: Mînicula ceteras
Pă: Mînicula ceteras, mîi

[F. A. 2474]

Cobea (Găești-Pitești),

Int.: Ioana Marinescu [21 a.] și
Stana Liță [17 a., 1936]

[Pătrăști]
Frun - ză - li - ță bob nă - u, Că la pă - să - ri - că-n crîng, mîi
Și mi - e - ai vi - na să pîng, Și mi - e - ai vi - ne - să pîng, mîi

Frunzuliță bob nău,
Cîntă-o pîlărică-n crîng
Și mie-mi vine să pîng.
— Taci, pasăre, nu cînta,
Că eu rău te-oi blestema.

Frunzuliță bob nău,
Eu încotro o apuc
Doru-mi vine ca un lup:
Stau în loc și-ncep să pîng.
Căci nu pot ca să-l ajung.
— Mai lin, doreleț, mai lin,
Căci sînt pe pămînt străin:
Cînd oi fi la locul meu,
Să vii, doreleț, mereu.

COBORÎI DIN DEAL ÎN VALE

Mag. 678/778

Issue 245

Allegretto $\text{♩} = 104$ [illegible]

Ai, hai, Mai vâzuta-i om pe lume
 La, la, lai, la, la
 Să nu-i sie dor de nime
 La, la, lai, la, la, la, la

Ai, hai, Că și muntele că-i munte
La, la, la, la, la, la, la
Și tot are doruri multe
La, la, la, la, la, la, la

D-apoi eu tindăz încă
La, la, la, la, la, la,
Cum doru să nu mă bată
La, la, la, la, la, la, la

PÎNĂ MI-I UIAGA PLINĂ

Neg. 972/2693

Inf. Synco Maria-38 and
Revealed

Poco allegretto ♩ = 104

[illegible]

Pînă mi-i uieaga pînă
Tri, patru am în de mînd
Dec-uieaga să gole
Du-te dor de-ocîi
Horincuță de pe mese

Nebunit-ai japineze
Si femei din cele alese
Horincule cu taroen
Nebunit-ai cap de om
Da' pe mine-un biet de om

240. (469)

BATĂ-TE DUMNEZĂU DORU

Fig. 50 c (14.654 c = 345—346)
Vișag

Cîntă Ana Drîgoi, țărancă.

Bată-te Dumnezeu, doru,
 Eu credeam că ești ușoru.
 Refren : Ioane, floarea lui Bujo,
 Te iubesc pînă cînd mori.
 Ană chică galbănărie,
 Doru tău mă leagănărie.

Dar acu-i amar de mine,
 Eu pun capu pentru tine ;
 Nu știu, bade, ce aș da
 De te-aș putea cumpăra ;
 Vînd cămașa din sălie,
 Să te scot din cătănie,
 Și mărăma de mătasă,
 Să te-aduc bădiță-acasă,
 Și să-ți fiu ție mireasă.
 Bată-l, doamne, nu-l lăsa,
 Pă-l de-mi strică dragostea.

VARIANTE : 470, Fig. 49 d (F.A. 7833 = 331—332). *Tot trecînd la nana dealu*, Vișag,
 cîntă Achim Pobeș, țăran, 52 de ani ; 471, F.A. 8072 = 1065—1066, *Nu știu, bade, cum
 mai ești*. Fîget, cîntă Lena Dragomir, țărancă, 17.XI.1921 ; 472, F.A. 7947 = 1243—1244,
Pîngeți ochi și lacrimi, Sasca Montană, cîntă Ana Craiovan, țărancă, 20 de ani, 3.XI.1921.

¹ Cîrceag = cană.

CE MI-I DRAG VARA LA MUNTE

Allegro (4. 184)

Hei, - la la la la la la la la —

Ce mi-i drag va-ru la mun-te, la la la la la la,

Să văd o - i - le cor-neu-te, la la la la la la,

Pe bă-di-ța-n ur-ma lor, la la la la la la la,

Cîntînd din flu-ier cu dor, la la la la la la

Du ru du ru du ru du ru du ru du ru du ru du

du ru du ru du ru du ru du ru du ru du du

Hei, la la la...
 Ce mi-i drag vara la munte,
 Să văd oile cornute,
 Pe bădița-n urma lor,
 Cîntînd din fluier cu dor.

Du ru du ru...
 Hei, la la la ...
 Cînd ajunge sus pe creste,
 C-un chiot să-mi dea de veste,
 Eu să ies în bădătură,
 Să-i răspund c-o strigătură.
 Hei, la la la...

Hei la la la...
 Cînd coboară turma-n vale,
 Să mă duc să-i ies în cale,
 Pe cărare la izvor,
 Unde-i dorul mai cu dor,
 Unde bădița așteaptă
 Buze rumene de fată.

Informator: Maria Prodan Badiu, de 36
 ani, din Polana Sibului (1970).

109. NEVASTA FUGITA

Rod., 2 oct. 1971

Rod
Inf. Maria Prodea (alu Comosleanul)
40 ani.

And. rubato (♩=64)

Pe su' dealu, pe su' pă-du-re,
su' dealu, pe su' pă-du-re, Măi, măm!
Mer-ge-o ne-vă ști-că-n lu-me.

Pe su' dealu, pe su' pădure, bis

Măi, măm!

Merge-o nevăstică-n lume bis

Cu pruncuțu' de trei zile.

Pruncuțu'tare plîngea,

Mama-sa așa-i zicea :

- Taci, pruncule, nu mai plînge,
Că și mie-mi poate-ajunge ;
C-aicea-i pădurea deasă,
Și ne-aude hoții de-acasă.
Bini vorba n-a isprăvit,
Hoții-nante i-o ieșit.

- Nevastă, dragă nevăstă,
Lasă-ți pruncuțu ; din brață !

- Io pruncu'nu l-oiu lăsa,
Că-i rupt din inima mea ;
Da'i-oiu face-un legănuț,
La o cloambă de ulmaț.
Vîntul cînd a trăgîna,
Pruncu' mi l-a legîna ;
Și ploaia cînd va ploua,
Pruncuțu' mi l-a scălda.

— „O știu din șezătoare, de cînd eram fată.”

X. DOINE

121. a) DOINĂ (fluiet)

S. r. 1958, iunie 28.

Sada
Inf.: Achim Evan, 77a.

S-aoleo, leliță Floare!

Int. IANI SIMION
52 ani
satul NASTURELU
jud. TELEORMAN

Tempo de horă ♩ = 92

Ș-a - o - leo, le - li - ță Floa-re,
Ș-a - o - leo, le - li - ță Floa-re!
Le-le cu dra-gos-te ma-re, Mi-ai în - tors voi - nici din ca-le
Și pe mi-ne, fră-ți-oa-re, Și pe mi-ne fră-ți-oa-re,
Le-le, le-le, le-le, le-le!

S-aoleo, leliță Floare,
Lele cu inima mare,
Mi-ai întors flăcăi din cale
Și pe mine, lele Floare,
Lele, lele, lele Floare!
S-aoleo, leliță Floare,
Mai dă dorului cedare,
Că n-am tihnă la mîncare,
Nici odihnă la culcare,
S-aoleo, leliță Floare!

S-aoleo, leliță Floare,
N-ai o tindă sau cămară
Să ne găzduiești diseară,
S-aoleo leliță Floare!
— Am o tindă ș-un bordei,
Ca să, găzduiesc doi, trei...
Dar pe tine nici o dată,
Băiat fără de armată,
S-aoleo, leliță Floare!

Toarnă, leleo, toarnă!

Inf. NEAȚA PETRE
83 ani
satul VIRTOAPE
jud. TELEORMAN

Tempo de sîrbă ♩ = 152

Toar - nă, le - leo, toar - nă!

Toar - nă vin pe - te, pe - lin, Toar - nă, le - leo,

toar - nă, Toar - nă mu - ri - li în

vin, Toar - nă, le - leo, toar - nă!

Pîn' la zi - uă să cioc - nim, Toar - nă, le - leo,

toar - nă! Să bem să ne - nve - se -

lim, Toar - nă, le - leo, toar - nă!

Toarnă, leleo, toarnă!
Toarnă vin peste pelin,
Toarnă, leleo, toarnă!
Toarnă murlii în vin,
Toarnă, leleo, toarnă!
Pîn' la ziuă să ciocnim,
Toarnă, leleo, toarnă!
Să bem să ne-nveselim,
Toarnă leleo, toarnă.

C-astă vară am muncit
Cu plugu cu patru boi,
Ca scăpăm de nevoi,
Să ne luăm amîndoi...
C-o să vie timpul iară,
Să ișim la primăvară;
Să trag brazda dă arat,
Dă arat, dă sămănat,
Să să ducă vestea-n sat...

August 1979

Băduleasa

Inf. TUDOR CAZACU
58 ani
satul BĂDULEASA
jud. TELEORMAN

$\text{♩} = \text{cca } 100$

Foaie ver-de vi-o-reă, Pă din-co-lo, pă din-coa,
Um-blă tur-cii d-a-lu-reă, D'a-lu-reă pîn-plu-lu-reă;
Tot dă Ba-diu că-n-tre-ba, Tot dă Ba-diu cîr-ciu-ma-ru,
Cîr-ciu-ma-ru bu-ți-lor Mă-ce-le-rul tur-ci-lor,
Zi-ua buți cîr-ciu-mă-reș-te, Noap-tea turci mă-ce-lă-reș-te,
Zi-ua, cîr-ciu-mar dă buți, Noap-tea, mă-ce-lar dă turci.

Foaie verde viorea,
Pă dincolo, pă *din*coa,
Umblă turcii d-aiurea,
D-aiurea pîn *plai*urea;
Toț dă Badiu că-n-treba,
Tot dă Badiu cîrciumaru —
Cîrciumaru *buților*,
Măcelaru turcilor —
Ziua, buți cîrciumărește,
Noaptea turci măcelărește —
Ziua, cîrciumar dă buți,

Noaptea, măcelar dă turci...
Turcii umbla', ispitea,
Pină peste el că da...
Cînd peste el, frate-mi da;
La Băduleasa striga':
„Băduleasă cea frumoasă,
„Cînstită cîrcumăreasă —
„Ochi negri dă puic-aleasă, —
„Dacă ți-este Badiu-n casă,
„Zi-i afară ca să-mi iasă!
„Sau de-ți este Badiu-n sat,

„Să trimită, frate-un sfat
 „S-o căruță de oleac...
 „Sau de-mi este Badiu-n vie,
 „Trimite-i vorbă să vie,
 „Că-l cătăm dă sănătate
 „Și-l cătăm d-al nostru frate.
 „C-astă vară, ce-a trecut,
 „Cu el am negustorit.
 „Multe vaci, frate, ne-au strîns,
 „Dă pă unde ei le-a prins,
 „Văcili noi le-am vîndut,
 „Banii, nu i-am socotit...“
 Dar femeia, ca femeia :
 Poale lungi și minte scurtă ;
 Femeie nepricepută,
 N-a știut, la turci, să mintă...
 „Turcilor, agalilor,
 „Mai mari tohodarilor,
 „Nu-mi este Badiu prin sat —
 „Să-i trimitem, frate, sfat
 „S-o căruță dă oleac,
 „Să ne vie mai degrab.
 „Și Badiu mi-este în cas',
 „A băut de s-a-mbătat
 „Ca un mare blestemat
 „Și-n pat el s-a răsturnat.
 „Dar, cînd somnul l-a luat,
 „El frate că s-a jurat,
 „Și pă pline și pă sare
 „Pă cinstitele pistoale,
 „Frate, pă cinci săbioare,
 „Pă sfînta dă luminare :
 „Cine-n casă va intra,
 „Cu jungherul l-o-junghea,
 „Cu paloșu l-o tăia.
 „Că așa-i d-afurisit,
 „Face pastramă dă turc,
 „Fără singe dă haiduc...“
 Dar cînd turcii mi-auzea',
 Toți, frate să-nspăimînta —
 Nici unu că nu-ndrăsnea...
 Din ei toți că s-alegea
 Vezi, un turc mai mititel —
 Fratele lui Chupăgel —
 Mbrăcat într-un cojocel,
 Parcă era naiba-n el :
 În apate umflat,
 În piept găvănăt ;

Cînd te uiți la dînsul,
 Nu poți ține risul !
 Jos de pe cal că se da,
 La ușă se repezea,
 Un picior în ușă da,
 La părete mi-o răzma.
 Toți turcii să-ngrămădea',
 Mina pă Badiu punea,
 Cu trei ștreanguri mi-l lega :
 „Cu trei ștreanguri de mătase,
 De mi-l tăia pîn'la oase...
 Da' de unde l-a legat :
 Să vezi, d-o furcă dă pat.
 Și stă Badiu nemîncat,
 Ștreangurile l-au tăiat...
 Dar Badiu ce mai zicea :
 „Băduleaso, dumneata,
 „Bată-te-ar d-o vreme grea !
 „Ce stai, frate și privești
 „Unde turcii mă căznesc ?
 „Cheile-n mîn-oi lua,
 „La chiler mi-oi descuia,
 „Poala de galbeni oi umplea,
 „Pragul oasli l-oi trecea,
 „Te-oi face d-ampiedica,
 „Gălbiorii mi-oi vărza
 „Ș-atunci turcii m-or lăsa...“
 Băduleasa așa făcea :
 Poala dă galbeni umplea,
 Pragul ușii mi-l trecea,
 Galbenii că li vărza,
 Da' nici un turc nu se uita.
 C-atuncea, mîerea și untul
 Și aurul și argintul
 Era-n mina turcului,
 Turcului, hainului...
 Dar Badiu ce-i mai zicea :
 „Băduleaso, dumneata,
 „Vedre-n mină c-oi lua,
 „La fîntină te-oi ducea
 „Și sub jgheab că le-oi băga.
 „Rochia-n brîu ți-oi sumetea
 „Și dă fugă mi-oi rupea ;
 „Toama-n tîng te-oi prigini
 „Și-mi iei tîngu de-alungu,
 „Pîmîntîlî de-arîndu ;
 „Să vezi, la un colț de tîng,
 „Este-o mică pîmnicioară —

„Să vezi, mica dă nimica —
 „Să vezi, cu cincizeci de uși,
 „Și c-o sută, vezi dă buți,
 „C-acolo-i fratele meu —
 „Niculcea Capoianu,
 „Care-a pustiiit divanu...“
 Cind acolo mi-ajungea,
 Pe Niculcea mi-l găsea
 Cu trei mindre-alătura :
 Una-l mișcă, alta-l păcă
 Și-al'ta-l striga frumușel :
 „Urdiu-Burdiu, ia-l dă păr !
 „Ia-l dă păr și dă-l afară,
 „C-a firșit dă, cheltuială,
 „Să băgăm altu' deseară !“
 Cind Neculce mi-o vedea,
 El din gură că-i zicea :
 „Vai, cumnată,dumneata,
 „Ce zor mare de-ai văzut,
 „Pă la mine d-ai venit?...“
 „Nea-Neculce, dumneata,
 „Aseară pă vremea-asta,
 „Turcii, frate, mi-a' venit
 „Și cu toți s-a'-grămădit
 „Și pe Badiu l-a' legat,
 „Să vezi, d-o furcă dă pat...“
 „Vai, cumnată, dumneata,
 „Indărât că te-oi ducea,
 „Să nu ia turcii seama !
 „Eu din urmă c-oi veni,
 „Tot din ploșchiță -nchinind
 „Și din gură chiôt dînd...
 Dacă turcii te-a -ntreba,
 „Tu să le răspunzi așa :
 „Turcilor, agalilor,
 „Mai mari tohodarilor,
 „Asta-i negustor dă boi
 „El din șase, vinde doi,
 „Pă Galbeni și pă Bălțoi...“
 Bine-acasă n-ajungea,
 Iacă, Niculce venea
 Tot din ploșchiță -nchinind
 Și din gură chiôt dînd.
 Dar, cînd turcii că vedea'
 Toți, frate, se -nspăimînta,
 La Băduleasa striga :
 „Băduleaso, dumneata,

„Ciota, ciota, botoră !
 „Ce-i cu asta acilea ?
 Băduleasa ce zicea :
 „Turcilor, agalilor,
 „Mai mari tohodarilor,
 „Asta-i negustor dă boi
 „Și trage -n gazdă la noi,
 „C-are tata șase boi
 „Și din șase, vinde doi
 „Pă Galbeni și pă Bălțoi...“
 Și Niculce ce zicea :
 „Băduleasă cea frumoasă,
 „Cinstită circumăreasă,
 „Ia să-mi dai un kil dă vin,
 „Să-ți încerc vinu dă-i bun :
 „Pimnița dă-i răcoroasă,
 „Pă dumneata dă frumoasă...
 „Dacă vinul mi-o plăcea,
 „Pînă mîine-n zori oi bea —
 „Dă trei buți te-oi curăța...“
 Băduleasa așa făcea :
 Ocaua -n mînă lua,
 În mîna lui, frate-o da —
 Tocma-n fund îi răsufila
 Și de pămînt mi-o trîntea
 Și din gură că zicea :
 „Băduleaso, dumneata,
 „Fi-r-ar crucea mumă-ta !
 „Ce mă mișălești așa,
 „Dă-mi dai vin cu ocaua ?
 „Să-mi dai vinu cu vadra
 „Și țuica cu chivăra...“
 Băduleasa așa făcea :
 Vadra -n mînă mi-o lua
 Și de vin că mi-o umplea
 'N mina lui Neculce-o da.
 El cu dinții o ținea
 Și cu limba mi-o sorbea —
 Tocma-n fund îi răsufila
 Și din gură că zicea :
 „Băduleaso, dumneata,
 „Ia să-mi dai un kil dă vin,
 „Să-mi cînstesc cu ăl creștin.
 „Ce-i fi, săracul, ursat
 „Dă dumnezeu blestemat,
 „Dă șade-n ștreanguri legat ?“
 Băduleasa ce-mi făcea ?

Ocaua-n' mină lua
Și dă vin că mi-o umplea
'N mină lui Neculce-o da.
Și Neculce ce-mi făcea :
Pă lângă Badiu să da —
El cu dreapta i-*o* dădea,
Cu stînga ștreangul tăia.
Să văzu Badiu scăpat —
Parcă era ciine turbat —
De la stînga mi-o lua
Și-nspre dreapta-i secera ;
Se-ntorcea de-i încheia.
Lua Badiu cîte trei,
Băduleasa cîte doi.
În podul casii-i băga,

Foc de la gură le da,
Cine pă drum că arecea,
Tot pă Badiu -l vâlcărea :
„Vai, săracul, Badiule,
„Cum îți arde casele,
„Și, sărmană Băduleasă,
„Cum îți arde marfa -n casă...”
„Nu-mi este mie de marfă !
„Da' noi, frate, c-am avut
„Freo cincizeci de mîscurei,
„În podul casei i-am băgat ;
„Untura că s-a topit,
„Pă ziduri că s-a risipit,
„Mai nimic n-am folosit...”

137. DESCUNUNĂ-MĂ, PĂRINTE

ma. 6, XLV, 19/2219
I.C.E.D.

Ana Chirilă, a lui Andrei, Jărenchi, 28 ani
Descununa Cajana (la Cornău), 14 august 1914

[Andante]

Frun - ză ver - de fir de lin - te,
Of, pă - rin - te, of! Des - cu - nu - nă -
mă pă - rin - te, Of, pă - rin - te, of!

Frunză verde fir de linte,
Descunună-mă, părinte.
Ascult-a mea rugămintă,
Le-mi uritul dinainte !
Oă de me-i descununa,
O sută de lei ți-oi da,
Într-o vară ți-oi lucra
Și un an te-oi asculta.
De mi-i da, ori cît mi-i da,
Eu nu te-oi descununa.
Cununia-a fost la mine,

Ochii tăi în cap la tine.
Ce n-ai luat sama bini,
Cine era lingă tine.
Du-te chiar și la Vladica,
Că ru ți-ajuta nemica !
A fost noapte, n-am văzut,
Bine nu l-am cunoscut.
Veni ziua la trezie,
Urit mi-e mai căzut mie.
Bătă-te-ar crucea nănaș,
Cu cine mă cununăși :
Cu uritul satului,
Cu propteașă gardului.

CĂLUȘERUL

Satel : Covas - Agnita
Jud. Sibiu
Inf. : Grup de matura
Te. : A. Buzovan

2/4; $\text{♩} = 104-124$

1 $\boxed{\text{mf}}$ $\rightarrow$ D S D S D S D S $\parallel$ $\overset{\cdot}{S}$ $\overset{\cdot}{S}$ $\leftarrow$ $\overset{\cdot}{S}$ $\overset{\cdot}{S}$ $|_{nx}$

2 $\boxed{f}$ $\rightarrow$ S D d s S D d s d s d s S D d s d s $|_{nx}$

3 $\boxed{\text{mf}}$ $\leftarrow$ S D S D S D S D $\parallel$ $\overset{\cdot}{D}$ $\overset{\cdot}{D}$ $\rightarrow$ $\overset{\cdot}{D}$ $\overset{\cdot}{D}$ $|_{nx}$

4 $\boxed{f}$ $+$ D s d s D s d s d s d s S D d s d s $|_{nx}$

5 $\boxed{\text{mf}}$ $\rightarrow$ D S D S D S D S $\parallel$ $\overset{\cdot}{S}$ $\overset{\cdot}{S}$ $\leftarrow$ $\overset{\cdot}{S}$ $\overset{\cdot}{S}$ $|_{nx}$

Călușerul

The musical score for 'The Rose Tree' is presented in three systems. The first system begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The tempo is marked 'Allegretto' and the meter is '2/4'. The melody starts with a quarter note G4, followed by an eighth note A4, and then a quarter note B4. The second system continues the melody with a quarter note C5, followed by an eighth note B4, and then a quarter note A4. The third system concludes the melody with a quarter note G4, followed by an eighth note F#4, and then a quarter note E4. The score is written for a single melodic line.

TORTOROIUL

Allegretto (12-16)

Frunză cum e baraboiul,
Hai să-ncepem tortoroii - noapem tortoroii,
Tortoroii băclor, mii,
Joci polenariilor, al polenariilor, hop.

Frunză cum e baraboiul,
Hai să-ncepem tortoroii - noapem tortoroii,
Tortoroii băclor, mii,
Joci polenariilor, al polenariilor, hop.

Așa joacă ciobanii
În bălăușă stăni,
Așa joacă băclile,
Când aud fluterele.

Flutere, nu stai în loc,
Tartarului zi-i cu foc,
Zi-i cu foc de voinței,
Să v-audă în Cindrei,
La la la la...

Cetini de brazi din Letru,
Zi, mii, să răsună codru, să răsună codru,
Să răsună pînă la munte
Tortoroiiu joci de frunze, joci de frunze

Așa joacă ciobanii
În bălăușă stăni,
Așa joacă băclile,
Când aud zicările.

Jocuri mîndre pe la noi,
Jenești și tartaroii,
Jenești și hăggane,
Tot voies să joacă ciobanii,
La la la la...

Din repertoriul corului din Polona
Sibiu, în prelucrarea compozitorului
Gheorghe Jirina (1994)

5. NU ȘTIU UNDE-I AL MEU BINE - CUCOVINA-

no. 6, XXXVII, 29/1939
I.C.E.D.

Dechiza Ursachi, jărană, 28 ani
Cucovina - Vileval de Sus, 15 iunie 1912

[Andante naționale]

Nu știu un-di-i al meu bgi-nie Că la mi-ni
nu mai vi-nie, Căci bgi-ni-lie îi di-par-tie
Recitativo
Și la mini nu mai stra-ba-tie.

Nu știu unde-i al meu bginie
Că la mini nu mai vinie,
Căci bginilie îi dipartie
Și la mini nu mai strabatie.
Bginilie dipartie fugie,
La minie nu mai ajungie,
Dară a vrea Dumnezeu
Și-a veni bginilie meu;
Și-a da Dumnezeu vrun bginie
Și-a veni și pi la minie
Măcar pi două, trii zile
Să mă hrănesc și-eu di bginie.
Dumnezeu meu șiel dragu
Tot mă-nvăță șie să facu;
Dumnezeu meu șiel dulșie
M-a-nvăța pi uni m-oi dușie!

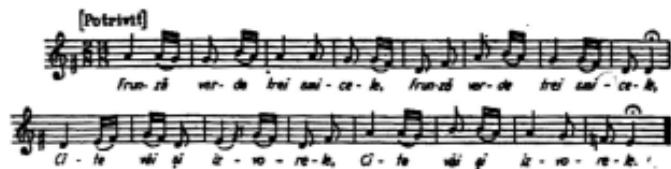
Peceneaga (Măcin-Galați),
 Inf.: Costică Pușcuță [26 a.],
 8.8.1906

Și iar verde fir mărar,
 Mai rar, dorule, mai rar,
 Căci pe-acea-i loc amar
 Și m-așeaptă puica-n deal
 Ca să mă iubească iar.
 Dar eu n-am înnebunit
 Să iubesc ce-am părăsit.
 Și iubesc ce-am dobândit
 Că e lucru mai cinstit

Și de nimeni dovedit.
 Și iar verde nălbă moale,
 Pe vale, țapo, pe vale,
 C-a lăcut mazărea floare
 Și fasolea păstăioare.
 Hai, țapo, s-o hărăcim
 Cu haraci de brandafir
 Și mlaju de rozmarin.

Corbeni (Curtea de Argeș-Pitești),
 Inf.: Maria V. D. Diaconu [33 a.,
 1908].

Frunză verde trei smicele,
 Ote vâi și izvorele,
 N-a călcat picioarele mele,
 Și cîji ochi n-oi fi văzut.
 La inimă mi-au căzut

Nu mi-au căzut mai ușor,
 Mi-au căzut cu mare dor,
 Mare dor
 și mare drag,
 Dragostea îmi dă de cap.

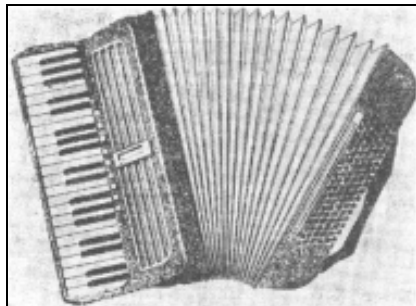
Dragostea unde se lasă,
 La inimă face casă;
 Dragostea unde se pune
 Face inima cărbune.

De ce zice, unele,
 Că-s rele frigurile?
 Mai rele-s dragostele!
 De friguri, zaci și te scoli,
 De dragoste, zaci și mori!

ANEXA 2

STRUMENTE POPULARE

ACORDEON

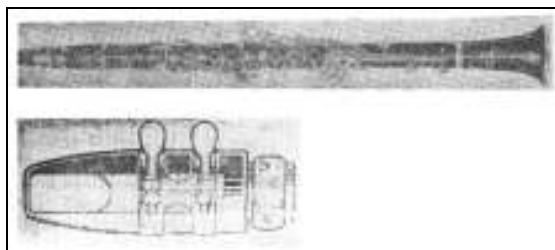
CIMPOI

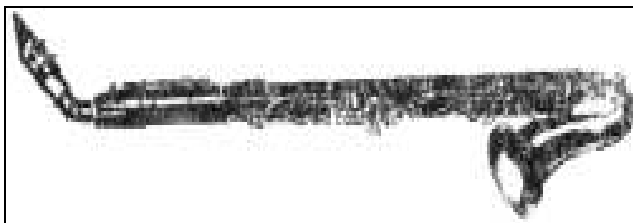
CHITARĂ

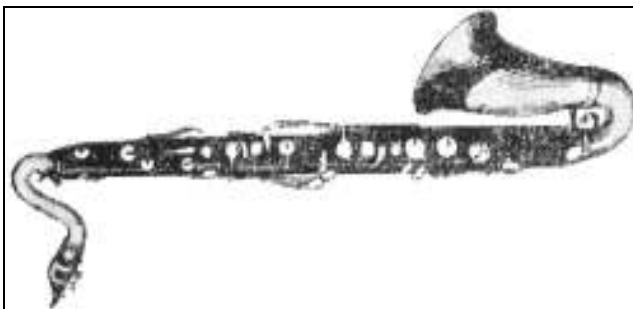
CLARINET CU MUȘTIUC

CLARINET ALTO

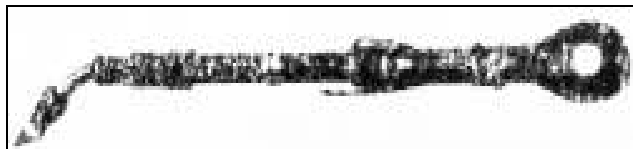
CLARINET BAS

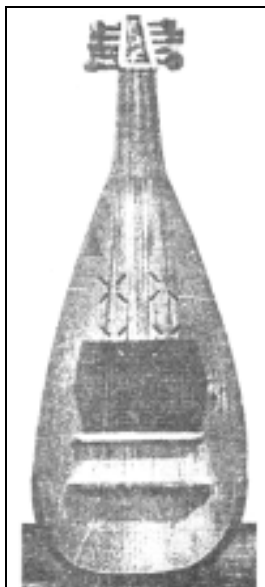
CORN DE BASSET

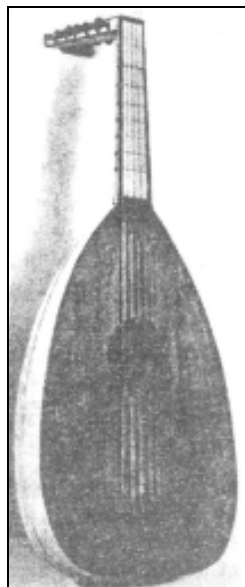
CLARINET D'AMOUR

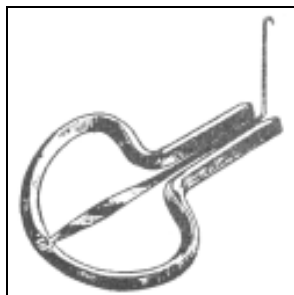
COBZĂ

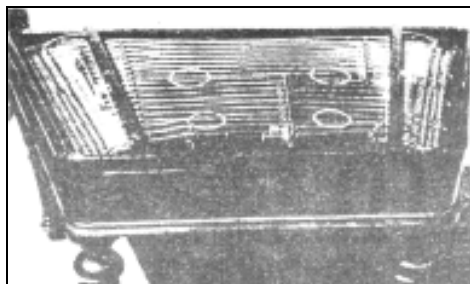
LĂUTĂ

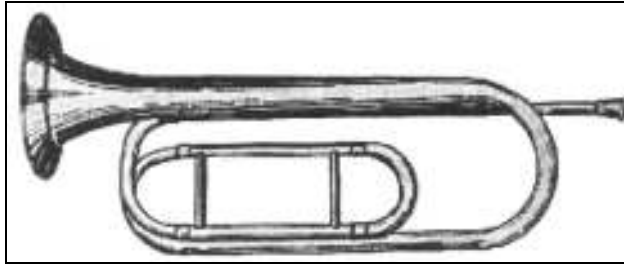
DRÂMBĂ

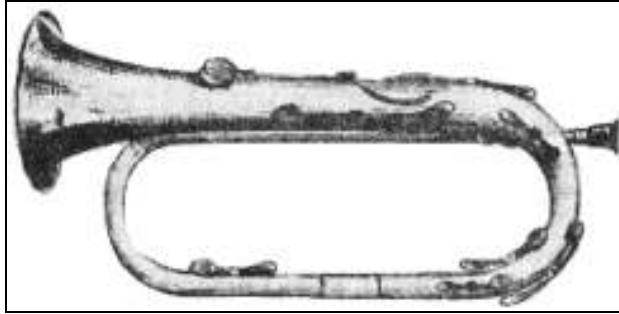
ȚAMBAL

TROMPETĂ

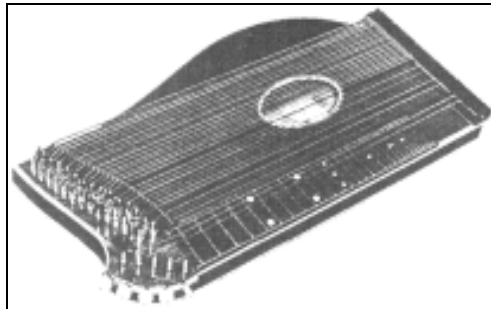
TROMPETĂ

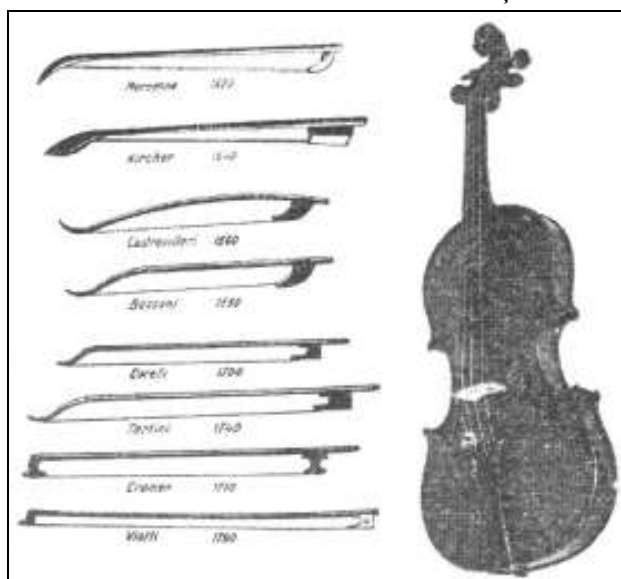
TARAGOT

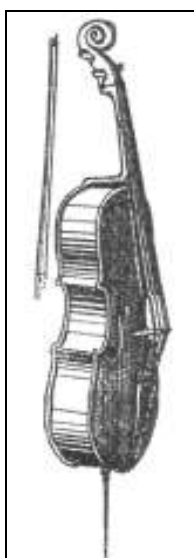
ȚITERĂ

VIOARĂ. VARIANTE DE ARCUȘ

VIOLONCEL

ANEXA 3

PORT POPULAR

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Bihor

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Bihor

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Lăpuș

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Lăpuș

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Maramureș

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Maramureș

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Mărginimea Sibiului

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Mărginimea Sibiului

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Năsăud

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Năsăud

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Oaş

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Oaş

Costum bărbătesc – TRANSILVANIA, zona Sălaj

Costum de femeie – TRANSILVANIA, zona Sălaj

Costum bărbătesc – BANAT, zona de campie

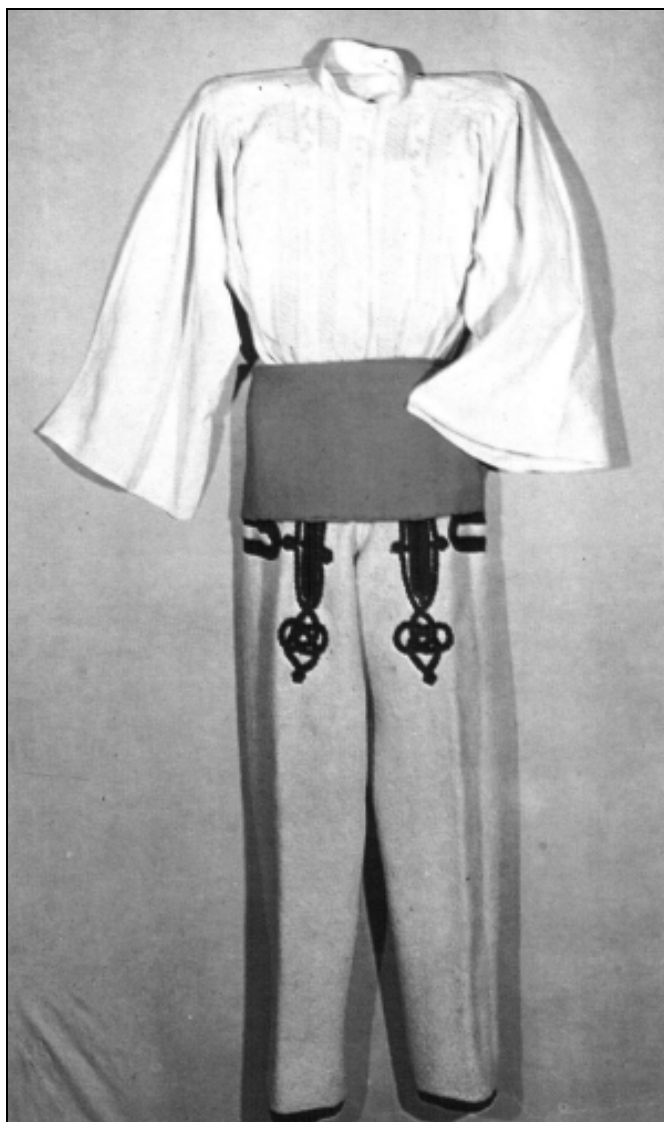
Costum de femeie – BANAT, zona de campie

Costum bărbătesc – BANAT, zona de munte

Costum de femeie – BANAT, zona de munte

Costum bărbătesc – OLTENIA, zona Dolj

Costum de femeie – OLTENIA, zona Dolj

Costum bărbătesc – OLTENIA, zona Gorj

Costum de femeie – OLTENIA, zona Gorj

Costum bărbătesc – OLTENIA, zona Mehedinți

Costum de femeie – OLTENIA, zona Mehedinți

Costum bărbătesc – OLTENIA, zona Vâlcea

Costum de femeie – OLTENIA, zona Vâlcea

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Argeș

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Argeș

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Buzău

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Buzău

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Muscel

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Muscel

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Prahova

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Prahova

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Teleorman

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Teleorman

Costum bărbătesc – MUNTENIA, zona Vlașca

Costum de femeie – MUNTENIA, zona Vlașca

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Botoșani

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Botoșani

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Iași

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Iași

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Suceava

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Suceava

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Neamț

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Neamț

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Vaslui

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Vaslui

Costum bărbătesc – MOLDOVA, zona Vrancea

Costum de femeie – MOLDOVA, zona Vrancea

Costum bărbătesc – DOBROGEA

Costum de femeie – DOBROGEA

ANEXA 4

ARHITECTURĂ POPULARĂ

Trăisteni, PRAHOVA. XIX

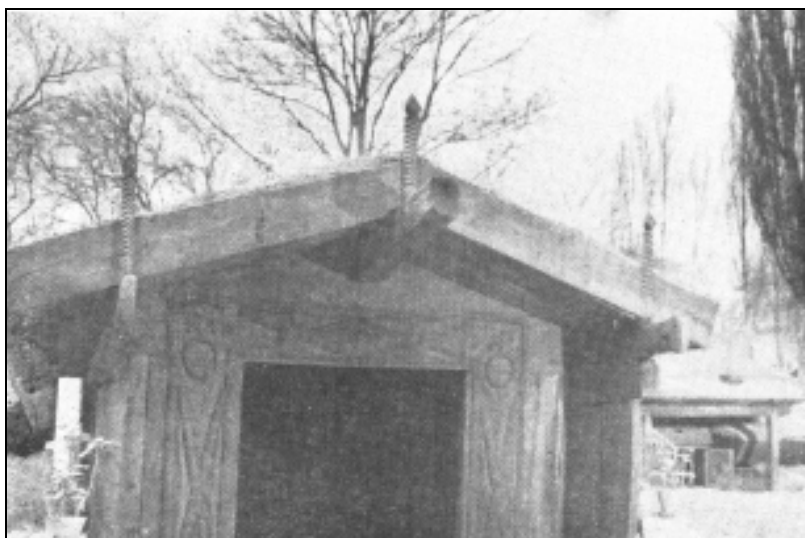
Stănești, ARGEȘ, XIX

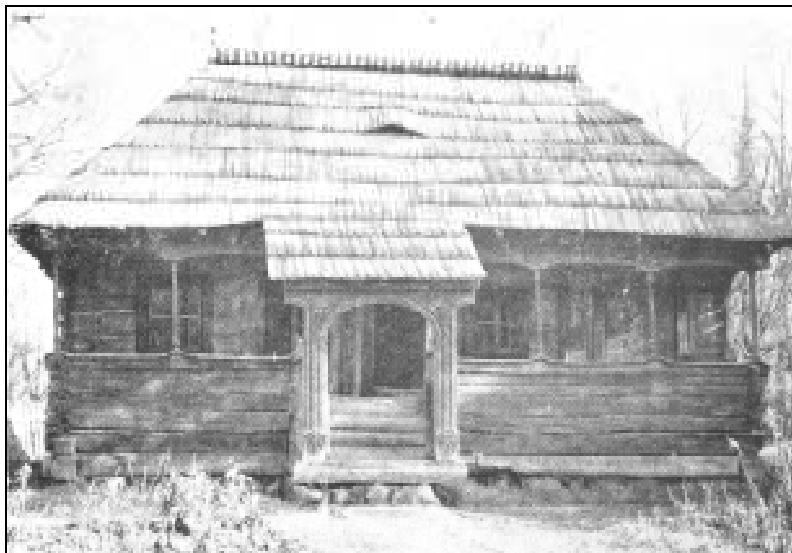
Șuici, ARGES, XIX

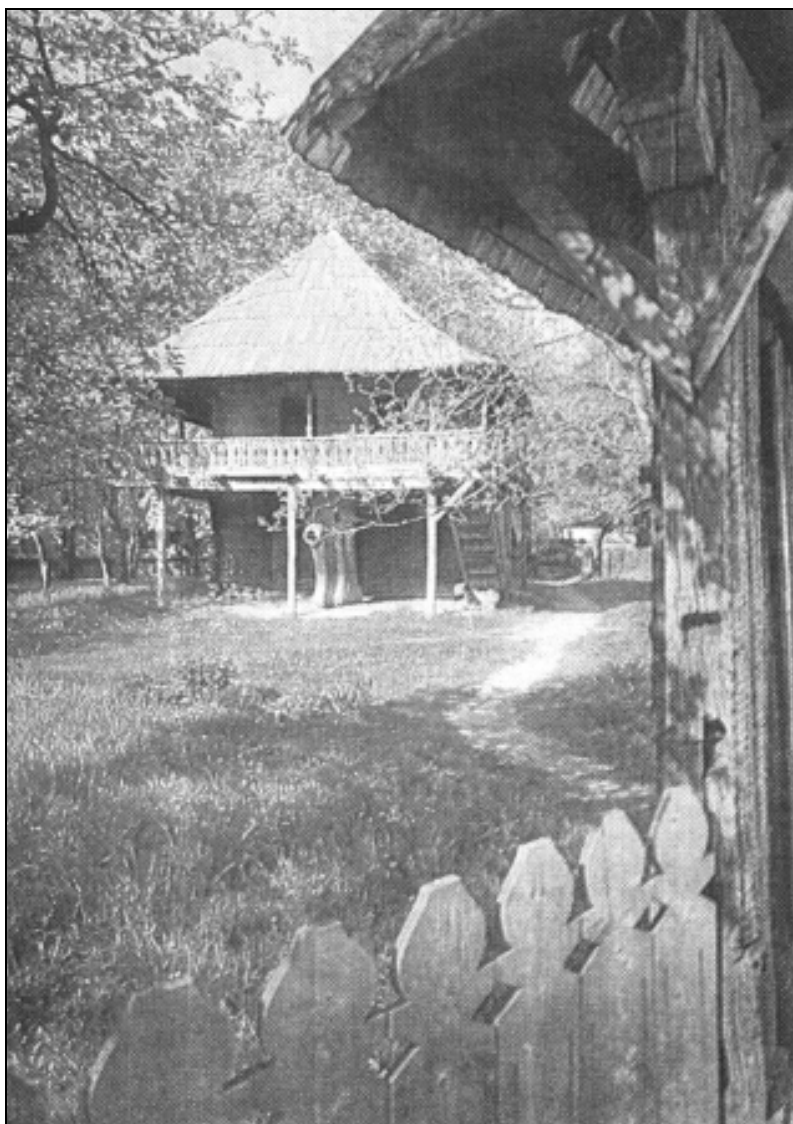
Goicea Mică, DOLJ, XIX

Drăghiceni, OLT, XIX

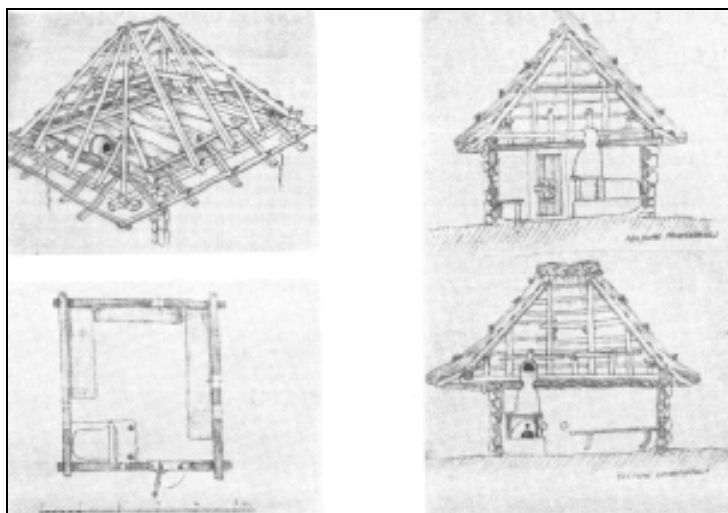
Ceauru, GORJ, XIX (1875)

Curtișoara, GORJ, XIX

Zăpodeni, VASLUI, XVII

Zăpodeni, VASLUI, detaliu

Straja, SUCEAVA, XVIII (1760)

Luminiș, NEAMȚ, XIX

Chiereluș, ARAD, XVIII

Șerel, HUNEDOARA, XIX

Dumitra, ALBA, XIX

Sălciuma de Jos, ALBA, XIX (1815)

Moișeni, SATU MARE, XVIII (1780)

Șurdești, MARAMUREȘ, XVIII (1780)

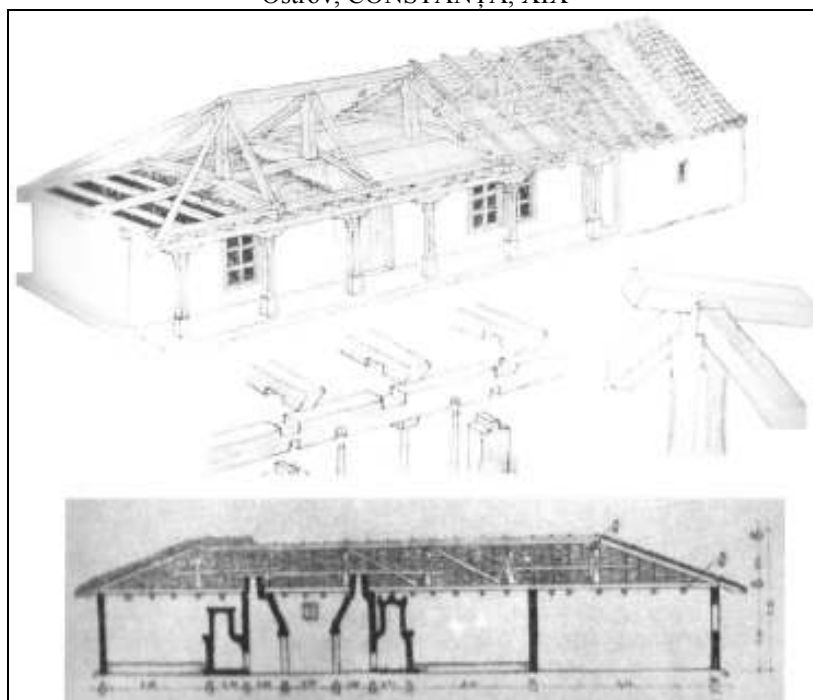
Borlova, CARAȘ-SEVERIN, XIX

Unirea, TULCEA, XIX (1898)

Ostrov, CONSTANȚA, XIX

Ostrov, CONSTANȚA, detaliu

Redactor: Cosmin COMĂRNESCU
Tehnoredactor: Brîndușa BĂRBAT
Coperta: Cornelia PRODAN

Bun de tipar: 24.01.2008; Coli de tipar: 12

Format: 16/61X86

Editura Fundației *România de Măine*
Bulevardul Timișoara nr. 58, București, sector 6
Tel / Fax: 021/444.20.91; www.spiruharet.ro
e-mail: contact@edituraromaniademaine.ro

